

MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI MEMORIE MILITARĂ

ASOCIAȚIA DE ISTORIE MILITARĂ

COHORTA

REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ

nr. 2, 2024

MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI MEMORIE MILITARĂ

ASOCIAȚIA DE ISTORIE MILITARĂ

COHORTA

REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ
nr. 2, 2024

Revistă științifică fondată în 1999

ISSN 2953-6847

CHIȘINĂU 2024

Colegiul de redacție:

mem. cor. AȘM, mem. de onoare al Academiei Române,

dr. hab. Gheorghe COJOCARU

dr. hab. Nicolae ENCIU

colonel (r) dr. hab. Constantin MANOLACHE

dr. hab. Valentin CONSTANTINOV

general (r) dr. Ioszeff HOLLO (Ungaria)

general (r) dr. Ion COROPCEAN

colonel (r) dr. Petre OTU (România)

dr. Alexandru COSMESCU

dr. Mihai TAȘCĂ

colonel (r) dr. Ion GIURCĂ (România)

dr. Anatolie ȚĂRANU

dr. Valentin BURLACU

dr. Ion XENOFONTOV

locotenent-colonel dr. Marin BUTUC

dr. Stepan GILAR (Cehia)

Redactor-șef:

colonel (r) dr. Vitalie CIOBANU

Secretar responsabil:

cerc. șt. Valentina COSMESCU

Lectori: *Valentina COSMESCU, Alexandru COSMESCU*

Traducere în engleză: *Alexandru COSMESCU*

Paginare și copertă: *Kateryna RUSSU*

Articolele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul textelor.

S U M A R

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Vitalie CIOBANU

Misiunea Militară Franceză și Basarabia 9

Valentin BURLACU

100 de ani de la Conferința sovieto-română de la Viena 29

Alin SPÂNU

Instaurarea administrației sovietice în Basarabia în observațiile refugiaților
români (iulie-noiembrie 1940) 48

Ion Valer XENOFONTOV

Chișinăul în război: asigurarea cu alimente (1941-1942) 60

Sergiu MUNTEANU

Situația criminogenă în RSS Moldovenească (1944-1945) 73

Anatolie ȚĂRANU

Din istoria Holodomorului moldovenesc (1946-1947) 82

ACTIVITĂȚI ȘTIINȚIFICE

Ion COROPCEAN

Conferința științifică internațională „NATO și Republica Moldova –
30 de ani de parteneriat pentru pace” Chișinău, 15 martie 2024 107

DOCUMENTE

Mandatele și legitimațiile delegaților la Congresul militarilor moldoveni
din 20-27 octombrie 1917 111

CONTENTS

RESEARCH STUDIES AND PAPERS

Vitalie CIOBANU

The French Military Mission and Bessarabia 9

Valentin BURLACU

100 Years since the Soviet-Romanian Conference in Vienna 29

Alin SPÂNU

The establishment of the Soviet administration in Bessarabia,
in the observations of Romanian refugees (July-November 1940) 48

Ion Valer XENOFONTOV

Chişinău during the War: Food supply (1941-1942) 60

Sergiu MUNTEANU

The Criminogen Situation in the Moldavian SSR (1944-1945) 73

Anatolie ȚĂRANU

From the history of the Moldavian Holodomor (1946-1947) 82

RESEARCH ACTIVITIES

Ion COROPCEAN

International Scientific Conference “NATO and the Republic of Moldova –
30 Years of Partnership for Peace” Chişinău, 15 March 2024 107

DOCUMENTS

Mandates and Credentials of the Delegates to the Congress
of Moldavian Soldiers, 20-27 October 1917 111



Studii și comunicări

MISIUNEA MILITARĂ FRANCEZĂ ȘI BASARABIA

THE FRENCH MILITARY MISSION AND BESSARABIA

Vitalie Ciobanu,

dr. în istorie

Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0000-7820-9689

e-mail: istorie_militara@yahoo.com

REZUMAT

Articolul de față examinează prezența și rolul Misiunii Militare Franceze în România, condusă de generalul Henri-Mathias Berthelot, începând cu octombrie 1916 și impactul său asupra Basarabiei. Creată pentru a consolida efortul de război al armatei române și pentru a facilita cooperarea cu aliații, misiunea a sprijinit unele acțiuni politice și militare din Basarabia, adesea fără acordul autorităților și al populației locale. Misiunea a avut drept sarcini principale consolidarea efortului de război al trupelor române și creșterea capacităților de cooperare a lor cu aliații, fiind esențială pentru colaborarea franco-română în timpul Primului Război Mondial. Deși misiunea nu a fost direct implicată în luptele din Basarabia, influența sa asupra stabilizării regiunii, asupra organizării logistice și asupra menținerii relațiilor diplomatice este incontestabilă. Prezența ofițerilor francezi a oferit autorităților române un sprijin esențial în momente critice, iar rapoartele și intervențiile membrilor ei au contribuit la menținerea ordinii și la formularea unor opțiuni strategice în fața amenințării bolșevice, servind și drept sursă importantă pentru reconstituirea stării de spirit și a evenimentelor din acea perioadă. Retragera Misiunii Militare Franceze, în condiții dificile și tensionate, a marcat sfârșitul acestei prezențe benefice pentru stabilizarea regiunii în ansamblu.

Cuvinte-cheie: Misiunea Militară Franceză, Basarabia, trupe ruse, generalul Henri-Mathias Berthelot, Armata Română, 1918

ABSTRACT

This article analyzes the presence and role of the French Military Mission in Romania, led by General Henri-Mathias Berthelot, starting in October 1916, as well as its impact on Bessarabia. Established to strengthen the Romanian army's war effort and



to facilitate cooperation with the Allies, the mission supported certain political and military actions in Bessarabia, often without the consent of the authorities and the local population. Its main tasks were to reinforce the fighting capacity of Romanian troops and to improve their ability to cooperate with the Allies, confirming its essential role for Franco-Romanian collaboration during the First World War. Although the mission was not directly involved in battles on Bessarabian territory, its influence on regional stabilization, logistical organization, and the maintenance of diplomatic relations was undeniable. The presence of French officers provided crucial support to Romanian authorities in critical moments; their reports and interventions contributed both to maintaining order and to shaping strategic options in the face of the Bolshevik threat, also serving as an important source for reconstructing the mood and events of that period. The withdrawal of the French Military Mission, in difficult and tense conditions, marked the end of a presence that had been beneficial to the stabilization of the region as a whole.

Keywords: French Military Mission, Bessarabia, Russian troops, General Henri-Mathias Berthelot, Romanian Army, 1918



*Charles de Beaupoil,
comte de Saint-Aulaire*

Misiunea Militară Franceză, aflată sub comanda generalului Henri-Mathias Berthelot, a sosit în România în octombrie 1916, într-un moment critic al războiului. Principalele sale obiective au fost întărirea efortului militar românesc și facilitarea cooperării armatei române cu armatele aliate. A fost sprijinită, de la bun început, de primul-ministrul I.I. C. Brătianu și de noul ambasador francez la București, Charles de Beaupoil, conte de Saint-Aulaire¹, rămas în funcție și după retragerea autorităților române la Iași. Cei peste 1.500 de membri ai misiunii franceze au avut un rol important în reorganizarea armatei române, dar și în medierea relațiilor cu aliații, inclusiv cu trupele ruse, într-un context de tensiuni și suspiciuni reciproce.

¹ Charles de Beaupoil, comte de Saint-Aulaire (1866-1954), diplomat, istoric francez. A avut o strălucită carieră diplomatică în nordul Africii (Tunisia, Maroc), America Latină (Peru, Chile, Brazilia) și în țări europene precum Austro-Ungaria, România, Marea Britanie. Înainte să fie trimis ambasador la București (1916) a luat parte la negocierile pentru Tratatul de la București și a solicitat pentru România ajutor militar francez, inclusiv trimiterea Misiunii Militare Franceze. În 1929 a fost ales membru al Academiei Române. A desfășurat și o fructuoasă activitate publicistică și literară: a fost director al publicației *Revue d'histoire diplomatique*; a semnat cronici politice în ziarul *Le Figaro*; a semnat mai multe volume istorice și memorialistice: *Cardinalul Richelieu* (1930), *Împăratul Franc-Joseph* (1945), *Cardinalul Mazarin* (1946).



Pe lângă ajutorul logistic, misiunea franceză a oferit românilor un puternic sprijin moral și politic, contribuind la stabilizarea frontului, la recâștigarea inițiativei strategice și la menținerea încrederii populației în posibilitatea victoriei. Literatura de specialitate a tratat pe larg activitatea Misiunii Militare Franceze în România. În studiul de față, ne vom concentra asupra unui aspect mai puțin abordat: implicarea logistică, militară și diplomatică a misiunii în evenimentele din Basarabia.

Membrii misiunii au trecut pentru prima oară prin Basarabia în timpul drumului spre Iași. Pentru a evita teritoriul controlat de Puterile Centrale, făcuseră un ocol prin Petrograd pentru a ajunge în România. În capitala Imperiului Rus, generalul H.M. Berthelot a putut observa direct reticența oficialilor țariști față de influența crescândă a Franței în România și intenția lor de a obține controlul asupra deciziilor luate pe Frontul Român. Ajungând la Iași la 15 octombrie 1916², generalul H.M. Berthelot nota în jurnalul său detalii cu privire la situația din Basarabia:

Trecem prin Tiraspol, Bender, ale cărui fortificații se țin încă bine, Chișinău și Ungheni. Generalul care comandă regiunea Iași, însoțit de un ofițer al misiunii [franceze în Rusia condusă de Maurice] Janin, căpitanul [Eugène] Vagneux, ne așteaptă la Ungheni. Nu știu ce formalități ne rețin în această gară timp de 2 ore. În cele din urmă ajungem la Iași, pe la 11.00 seara³.

Generalul francez menționa că la Ungheni nu găsise de mâncat „decât o supă de varză acră, borșul rusesc”⁴.

Una dintre sarcinile care i-au revenit în mod direct misiunii franceze a fost coordonarea colectării și expedierii resurselor promise României de Aliați. Basarabia, asigurând spatele Frontului Român, avea, în acest context, o importanță crucială pentru aprovizionarea trupelor și a populației cu materiale de război și alimente. Calea ferată care străbătea teritoriul Imperiului Rus, inclusiv Basarabia, era principala rută de acces către zona controlată de autoritățile române. În 1917, generalul H.M. Berthelot îi scria omologului său de la misiunea franceză din Rusia că rețeaua feroviară românească putea primi lunar până la 10.000 de tone de provizii (aproximativ 180 de vagoane pe zi), cu excepția transporturilor de combustibil. Pentru menținerea unui asemenea flux, circulația trenurilor pe traseul Bender - Ungheni - Socola trebuia accelerată⁵.

² *Misiuni Diplomatice în România, 1916-1918*, București, 2018, pp. 45-46.

³ H. Berthelot, *Memorii și corespondență, 1916-1919*, București, 2018, p. 78.

⁴ V.N. Ciobanu, *Armata română și Basarabia ianuarie-martie 1918*, Chișinău, 2025, pp. 271-272.

⁵ H. Gorun, *Considerații privitoare la aprovizionarea armatei române cu materiale de război (1916-1917)*, în *Statul-major general în arhitectura organismului militar românesc, 1859-2009, studii și comunicări prezentate la sesiunea științifică cu participare internațională dedicată împlinirii a 150 ani de la înființarea Statului-major general și Zilei Arhivelor Militare, Pitești, 24-25 iulie 2009*, București, 2009, p. 110.



O altă vizită în Basarabia a fost efectuată la începutul anului 1917. Generalul francez urma să discute, împreună cu mai mulți membri ai misiunii (Ernest Pyot, (?) Langloys, Charles Marchal-Perier și (?) Crouzier) și cu oficialii militari de la Marele Cartier General al armatei ruse posibilitatea retragerii armatei române pe teritoriul rusesc, pentru refacere. Ajuns în seara de 16 ianuarie la Chișinău, generalul francez menționa lucrările la infrastructura feroviară: „multe linii secundare se află în construcție”. Ulterior, într-o scrisoare din 8 februarie, avea să remarce totuși că rezultatul acestor lucrări era aproape nul: „Nimic nu mai merge: pe linia Ungheni - Iași nu trec decât două trenuri pe zi”.

Vizitele planificate de reprezentanții misiunii și de ambasadorul francez în teritoriul controlat de autoritățile ruse (inclusiv Basarabia și regiunea Odesa) vizau, în principiu, organizarea aprovizionării trupelor. Ajunși la Odesa pe 16 octombrie 1917, contele de Saint-Aulaire și Hubert de Belloy de Saint-Liénard remarcă și posibilitatea de a utiliza transportul maritim, dar notau că în acea zonă nu se putea achiziționa nimic fără aprobarea Petrogradului. Cererile prezentate ministrului aprovizionării erau de obicei aprobate cu întârziere, iar negustorii nu puteau să vândă mărfurile de care dispuneau fără aprobarea superiorilor⁶.

Se atestau și cazuri când convoaiele cu alimente venite din Basarabia erau reîncărcate cu grâu cumpărat în Moldova și duse înapoi peste Prut, unde se încărcău „cu grâul basarabean de la punctul de încărcare. Pentru anumiți indivizi, operațiunea nu era lipsită de profit: în Moldova, grâul era pe jumătate mai ieftin decât în Basarabia”. Contrabanda era atestată și în porturile de la Marea Neagră, inclusiv la Constanța. În condițiile de retragere dezorganizată a armatei ruse de pe front, rețelele de aprovizionare și transport, deja afectate de birocrație și corupție, erau nevoite să facă față și unui flux enorm de pasageri și sabotori. La 21 octombrie 1917, s-au înregistrat



Hubert de Belloy de Saint-Liénard, atașat naval al Legației Franței

⁶ H. Berthelot, *op. cit.*, pp. 146-147.



revolte violente la Bolgrad, unde mii de soldați ruși din cadrul Armatei VI au atacat și incendiat depozitele de alcool din oraș, maltratând paznicii.

Două zile mai târziu, H.M. Berthelot s-a întâlnit cu Dmitri Șcerbaciiov, comandantul trupelor ruse din România, și cu generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, pentru a identifica măsuri de stabilizare a situației. Una dintre soluțiile propuse era organizarea de unități militare formate din voluntari cehi, sârbi și transilvăneni, care să fie dislocate în spatele frontului, între Nistru și linia Jmerinca - Odesa. S-a discutat și posibilitatea formării unor asemenea unități pe teritoriul Basarabiei⁷.

Evoluția evenimentelor din Basarabia care, la acea vreme, își declarase autonomia în raport cu Petrogradul, l-a făcut pe generalul francez să trimită reprezentanți la Chișinău, pentru a asigura aprovizionarea în continuare a frontului. La 2 decembrie 1917, subintendentul [?] Henry a fost trimis pentru a lua legătura cu „ocârmuirea Republicii Autonome Moldova, recent proclamată la Chișinău”. H.M. Berthelot era îngrijorat de prezența bandelor bolșevice care încercau să jefuiască depozitele de alimente situate de-a lungul Prutului și semnala necesitatea de a contracara aceste acțiuni. Din perspectiva generalului francez, „exodul rușilor din România se desfășoară aproape decent, iar sărmana Basarabie suferă cel mai mult din această pricină, pentru că acolo, ca în întreaga Rusie, nu există trupe capabile să instaureze un pic de ordine în plin haos”. Totodată, H.M. Berthelot nu era sigur cum să se raporteze la autoritățile Republicii Moldovenești, întrebându-se retoric: „Care este scopul lor? Câtă încredere putem avea în ei?”.

Tot la 2 decembrie, i-a detașat la Chișinău, în calitate de reprezentanți pe lângă noile autorități din Basarabia, pe maiorul Pierre d'Albiat (reprezentant personal al lui H.M. Berthelot) și pe căpitanul Roger Sarret (care urma să-și asume rolul de consul al Franței)⁸. Acțiunile lui R. Sarret au avut însă un impact negativ asupra situației locale: acesta manifesta simpatii bolșevice și chiar încitase populația și trupele moldovenești împotriva ardelenilor sosiți cu primele eșaloane în gara Chișinău. Sub protecția lui R. Sarret, la Chișinău a fost instituită *Liga pentru apărarea culturii rusești*, organizație ostilă mișcării naționale basarabene.

La 10 decembrie 1917, după ce a discutat cu generalul H.M. Berthelot, Nicolae Iorga nota în memoriile sale:

Basarabia nu e întreagă în anarhie. Ofițerii francezi de administrație au găsit depozite enorme de hrană⁹.

⁷ *Ibidem*, pp. 253-254.

⁸ *Ibidem*, pp. 282-288.

⁹ N. Iorga, *Memorii, însemnări zilnice (mai 1917 - mart 1920). Războiul Național. Lupta pentru o nouă viață politică*, vol. I, București, [1931,] p. 214.



Ataşați ca ofițeri de legătură pe lângă comandamentele ruse din Basarabia, unii militari francezi reprezentau și o sursă esențială de informații pentru România și aliații ei. Rapoartele lor se refereau în special la capacitatea de luptă a trupelor ruse, la procesul accelerat de dezorganizare a acestora și la pierderea motivației de a continua războiul cu Puterile Centrale. În aceste circumstanțe grave, generalul H.M. Berthelot îndemna armata română să reziste până la „ultimul om și la ultimul tun”, pe linia râului Prut. Generalul Alexandru Averescu, în schimb, insista că singura soluție ar fi încheierea păcii cu Puterile Centrale, considerând că doar astfel „se poate salva dinastia și dobândi Basarabia”¹⁰.

Oficialii basarabeni căutau și ei sprijinul misiunii franceze. La 12 decembrie 1917, reprezentanții Sfatului Țării de la Chișinău, Ioan Pelivan și Vladimir Cristi, au plecat la Iași să ceară generalului H.M. Berthelot să intervină pe lângă autoritățile române și comandamentul rus al frontului pentru a restabili ordinea și a stopa violențele. În cadrul discuțiilor cu generalul D. Șcerbaciiov și cu miniștrii Dimitrie Greceanu și Mihail Cantacuzino, au fost aduse în discuție jafurile sistematice de la Ungheni, care puneau în pericol aprovizionarea frontului, precum și necesitatea de a proteja podul feroviar de pe Prut, esențial pentru comunicațiile dintre Basarabia și România. Șeful misiunii franceze, conștientizând gravitatea situației, a înaintat generalului C. Prezan un demers în care solicita trimiterea de trupe române în zonă. Printr-o telegramă expediată de la Paris, guvernul francez autorizase oficial extinderea atribuțiilor misiunii franceze din România asupra Basarabiei și Ucrainei.

Explorând diferitele variante posibile de securizare a liniei feroviare Ungheni - Bender, H.M. Berthelot nota în jurnalul său:

Există oare trupe rusești în care am putea avea încredere? Am putea oare utiliza în acest scop trupe sârbe? Îi vorbesc despre asta lui [Vojislav] Marinkovici. Îmi răspunde că folosirea diviziei sârbe formate anterior și a tuturor unităților noi este, la cererea guvernului britanic, prevăzută pentru un alt front. Și totuși, sunt câteva prin preajma Chișinăului, care nu fac nimic!¹¹.

Inițial, reprezentanții misiunii s-au angajat să organizeze trupe mixte româno-ucrainene, capabile să ajute la restabilirea ordinii în Basarabia, dar planul n-a fost pus în aplicare. La 3 ianuarie 1918, pe fundalul agravării situației din regiune, generalii H.M. Berthelot și D. Șcerbaciiov au cerut să se trimită de urgență trupe române, care să oprească dezordinea și violențele din Basarabia¹². Decizia a fost susținută de reprezentantul Franței pe lângă Republica Ucraineană și de minis-

¹⁰ I. Gh. Duca, *Memorii, Războiul, vol. IV, parte II (1917-1919)*, București, 1994, p. 89.

¹¹ H. Berthelot, *op. cit.*, pp. 290-291.

¹² G.E. Torrey, *Armata revoluționară rusă și România. 1917*, București, 2005, pp. 80-109.



trul ucrainean de externe, care confirmau necesitatea unei intervenții românești în Basarabia. Ministrul ucrainean de externe, Vasili Șulghin, le sugerase oficialilor basarabeni să ceară trupelor române ajutor pentru a face față amenințării bolșevice. Reprezentantul francezilor i-ar fi replicat:

Nu ajunge, trebuie să vă adresați și direct [...]. Dvs. dacă nu sunteți în stare să apărați Basarabia, trebuie să renunțați la orice influență a voastră acolo, ca să se creadă în sinceritatea acestei renunțări, trebuie să chemați singuri trupele române în Basarabia¹³.

Sarcina de a intermedia relația dintre guvernul moldovenesc și trupele de etape românești îi revenise maiorului P. d'Albiat, care primise instrucțiuni să se limiteze la funcția de agent de legătură și să urmărească îndeaproape evoluția evenimentelor. La 5 ianuarie 1918, calitatea de reprezentant oficial al Franței la Chișinău i-a fost încredințată generalului Charles-Ernest Vouillemin, P. d'Albiat fiind desemnat adjunct al acestuia.

Rebelii bolșevici de la Chișinău făceau însă tot posibilul pentru a bloca aprovizionarea frontului și, respectiv, a provoca colapsul acestuia, inclusiv prin sabotarea eforturilor foștilor aliați ai Imperiului Rus. La 10 ianuarie, la Chișinău a fost arestată comisia interaliată pentru achiziția de alimente, reprezentanții francezi, britanici și americani fiind puși în pericolul de a fi maltratați de bolșevici. Potrivit rapoartelor franceze, cei care efectuaseră arestările „au pus mâna pe 2 milioane de ruble destinate aprovizionării”.

Șeful Misiunii Militare Franceze a primit cu satisfacție știrea că trupele române au preluat controlul asupra Chișinăului. În memoriile sale, el nota că „dezordinile pot fi oprite doar prin folosirea pe deplin a forței”¹⁴. În același timp, generalul francez privea cu reticență anumite acțiuni ale lui E. Broșteanu, considerând că acesta trecuse de la „o operațiune de poliție militară” la „o influență politică a cărei vreme nu a sosit încă”.

Colaborarea dintre autoritățile române și ofițerii francezi a devenit însă ținta propagandiștilor bolșevici, care au început să distribuie la Chișinău manifeste ce denunțau Sfatul Țării, insinuând că, în complicitate cu Franța, Anglia și România, clasa politică basarabească vrea să mențină starea de război, că Sfatul Țării și Consiliul Directorilor Generali „au vândut” Basarabia României etc.¹⁵. Or, membrii

¹³ I. Rusu-Abrudeanu, *Pacostea Rusească – note istorice, impresii, documente și scrisori în legătură cu războiul nostru*, București, 1920, pp. 260-265.

¹⁴ M. Danilov, *Vizitele canonice ale Arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului Anastasie pe Fontul din Bucovina și de la Dunăre (1916-1918)*, în *Primul Război Mondial și Basarabia*, Chișinău, 2015, pp. 18-19.

¹⁵ C.I. Stan, *Unirea Basarabiei cu România în contextul relațiilor româno-ucrainene (1917-1918)*, în *Destin Românesc*, nr. 3, 1999, p. 37.



Regina Maria și Misiunea Militară Engleză. Iași, februarie 1918

Misiunii Militare Franceze erau repartizați în mai multe mari unități românești, inclusiv în cele intrate în Basarabia. Subofițeri și soldați francezi erau prezenți în toate regimentele de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, intendență etc. În ordinea de bătaie a Corpului VI Armată fusese inclus, în calitate de adjutant de stat-major, maiorul Dramllard din cadrul misiunii franceze. După cum o confirmă documentele de arhivă, militari francezi fuseseră detașați și în cadrul unităților rusești din Basarabia. De exemplu, la intrarea Diviziei 13 Infanterie în Bolgrad, la 19 ianuarie 1918, militarii au organizat o defilare solemnă cu trupele a 2 companii, cu muzica și drapelul Regimentului 47 Infanterie. În cadrul ceremoniei, sergentul Teodorache din Regimentul 47 Infanterie a fost decorat cu *La médaille militaire*, remisă de către maiorul Granet din serviciul francez, detașat pe lângă Armata VI rusă¹⁶. Generalul francez Ch. Vouillemin a participat la tedeumul organizat cu ocazia declarării independenței Republicii Democratice Moldovenești, la 24 ianuarie 1918, alături de alți reprezentanți ai misiunii franceze și de personalități locale marcante. Chiar dacă, anterior, insistase ca ofițerii francezi să nu se implice

¹⁶ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 28-30; C. Kirițescu, *Istoria războiului, pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. II, București, 1922, pp. 246-247.



în manifestări sau acțiuni anti-bolșevice, Ch. Vouillemin a considerat că prezența sa la acest tedeum se înscria în logica intereselor diplomatice ale Franței¹⁷. După adoptarea *Declarației de independență a Republicii Moldovenești*, Ch. Vouillemin primise instrucțiuni stricte din partea guvernului francez privitoare la linia de conduită a subordonaților săi, care urmau să evite implicarea în acțiunile ostile declanșate între ruși și români:

Puteți chiar protesta la generalul [Ernest] Broșteanu împotriva oricărei măsuri ce vi s-ar părea abuzivă și de natură să agraveze ostilitatea dintre ruși și români¹⁸.

În cadrul ședinței Sfatului Țării, Pantelimon Erhan a dat citire unui act ce conținea garanții cu privire la rolul trupelor române în Basarabia, expediat guvernului de la Chișinău de reprezentantul diplomatic al Franței în Regatul Român¹⁹. Unii membri ai guvernului român propuneau chiar ca operațiunea de luare sub control a orașului Tiraspol să fie făcută cu sprijinul Misiunii Militare Franceze, nu cu cel al trupelor ucrainene prezente în regiune²⁰.

La 26 ianuarie 1918, președintele consiliului de miniștri al Republicii Democratice Moldovenești propunea să se instituie o misiune militară franco-română, care să ofere noului minister de război basarabean asistență în organizarea armatei moldovenești. Generalul Ch. Vouillemin, reprezentantul militar al Republicii Franceze, era rugat să accepte sarcina de a forma și conduce respectiva misiune militară, compusă din ofițeri francezi și români, „frați cu noi prin sânge și limbă, care comisiune să vie în ajutor noului nostru Minister de Război pentru organizarea armatei noastre moldovenești”. Președintele consiliului de miniștri îl ruga, totodată, și pe generalul E. Broșteanu să contribuie la formarea misiunii respective. Comandantul Diviziei 11 a solicitat decizia în acest sens a cabinetului de miniștri român:

Am onoarea a înainta alăturata cerere a domnului președinte al Consiliului de Miniștri din Basarabia. Cum rezolvarea acestei chestiuni intră în atribuțiile mele, cu onoare supun cunoștinței dvs. această chestiune, spre a hotărî dacă nu este cazul să fie prezentată cu onor guvernului român, spre a lua deciziunea așa după cum interesele politice dictează²¹.

¹⁷ C. Mărculescu, *Spre drumul României Mari: Corpul 6 armată și eliberarea Basarabiei (ianuarie-aprilie 1918)*, în *Document, buletinul arhivelor militare române*, nr. 1 (79), 2018, p. 63.

¹⁸ H. Berthelot, *op. cit.*, pp. 317-318.

¹⁹ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 21, partea a II-a, ff. 217-221; *Sfatul Țării, Documente, Procesele-verbale ...*, pp. 342-346; C. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 238-239; D. Bogos, *La răspântie, Moldova de la Nistru, 1917-1918*, Chișinău, 1998, p. 157.

²⁰ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 198-199.

²¹ AMNR-DCAP, F. 950, *Cabinetul Ministrului*, dos. nr. crt. 2, ff. 24-25.

МОЛДАВСКАЯ НАРОДНАЯ

РЕСПУБЛИКА.

— • • • • —

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ

Совѣта Министровъ.

"25" января 1918 г.

10 992

г. Кишинев

Молдавская Народная
Республика.

Председатель
Совета Министров.
"25" января 1918 г.
№. 992
г. Кишинев.

Guvernul Republicii Moldovenești și
adresați D^{nei} General Francez Vorillmin,
prezentantul militar a Republicii Franceze,
rugămintea de a nu refuza a lua asupra
sarcina de a forma sub Președinția sa o
missionă militară compusă din ofițeri fran-
zezi și români - frați cu noi prin sânge și limbă
care comisiune să vie în ajutor noului nos-
trui Minister de Război pentru organizarea arma-
mentelor moldovenești.

Aducând această la cunoștința D-voastră
respectuos Vă rugăm D^{le} General să liniștiți
da prețiosul D-voastre concurs spre a le form
numita comisiune sub Președinția D^{le} Gene
Vouillemin

Primiți Î^{le} General asigurarea deosebită
noastră considerăm

Președintele Consiliului
de Miniștri L. Căpă

Ministru de Rerboi, Braesov.

*Dom General Prosteanu Comandant al Trupe lor
Romine in Kisinau*



Misiunea franceză specială pentru reorganizarea armatei basarabene a început să capete contur la 1 februarie. Conform unui raport al căpitanului Emanuel Tătărașcu, delegat de comandamentul Diviziei 11 Infanterie pe lângă ministerul de război basarabean, la acea dată se prezentase la Ministerul de Război al Republicii Moldovenești o misiune franceză compusă dintr-un ofițer superior și 2 căpitani, trimiși de generalul Ch. Vouillemin. Ei au solicitat un ofițer moldovean care să fie prezent zilnic la sediul misiunii franceze, pentru a colabora direct cu reprezentanții acesteia. E. Broșteanu, adresându-se Marelui Cartier General, sugera că și armata română putea recurge la acțiuni similare, notând că misiunea franceză

s-a grăbit să-și exercite influența pe lângă acel minister, numind o comisie compusă dintr-un ofițer superior și doi căpitani, pentru a organiza armata republicii basarabene. Cred că este o necesitate urgentă ca și guvernul nostru să facă la fel și, de aceea cu onoare vă rog să binevoiți a aduce la cunoștința guvernului român această chestiune, spre a decide²².

Administrarea căilor ferate basarabene rămânea o preocupare importantă a aliaților și după declararea independenței Republicii Democratice Moldovenești. Chiar dacă Sfatul Țării devenise proprietarul acestora, cheltuielile pentru funcționarea lor urmau să fie puse pe seama aliaților, conform unui raport elaborat de colonelul englez Oliver Watson și căpitanul D. Blanchard. Ambasadorul britanic în România, Sir George Barclay, alături de colonelul O. Watson, susținea că se pot repartiza imediat în acest scop 300.000 franci, dar problema urma să fie adusă în atenția guvernelor aliate. Reprezentanții aliaților s-au deplasat la Tighina pentru a începe reorganizarea rețelei de căi ferate din sud-vestul fostului Imperiu Rus; directorul general al CFR, Alexandru Periețeanu, propunea trecerea lor sub administrare românească²³.

Într-un raport din 10 februarie 1918, colonelul Toma Dumitrescu menționa că doi ofițeri francezi, venind din Odesa cu un aeroplan, au adus

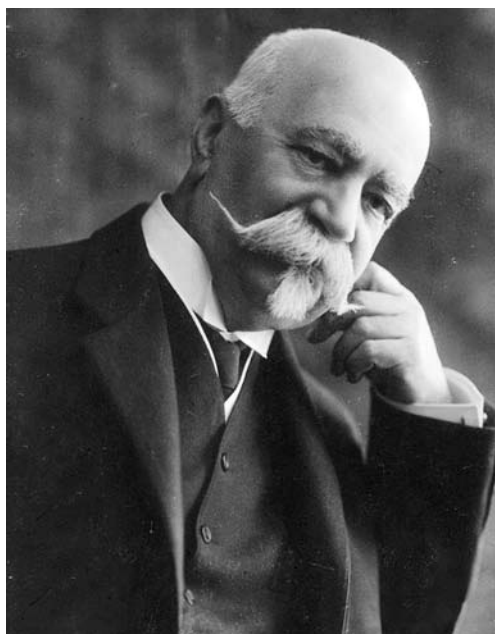
ordine de o importanță foarte mare pentru guvernul nostru: [...] bolșevicii au propus prin [Mihail] Muraviov pace urgentă cu România și au declarat război sfânt contra germanilor, ne recunoaște dreptul de ocupație al Basarabiei numai pe timpul războiului, în schimb [ne cere] să luptăm alături de ei contra nemților. Propunerea este făcută de [Lev] Troțki și [Vladimir] Lenin²⁴.

Ofițerii francezi au cerut să li se pună la dispoziție o locomotivă cu care să poată ajunge la Iași. Acest fapt confirmă că militarii francezi care tranzitau Basarabia aveau uneori și misiuni extrem de sensibile, cu caracter diplomatic.

²² AMNR-DCAP, F. 950, *Cabinetul Ministrului*, dos. nr. crt. 2, ff. 40-41.

²³ V.N. Ciobanu, *Armata română și Basarabia ianuarie-martie 1918*, Chișinău, 2025, pp. 278-283.

²⁴ AMNR, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 71, ff. 62-62v.



Constantin Argetoianu

Colaborarea cu Misiunea Militară Franceză a devenit tot mai dificilă în contextul presiunilor exercitate de Puterile Centrale asupra României pentru începerea tratatelor de pace. Profitând de conjunctura internațională, acestea cereau insistent ca statul român să semneze un acord de pace în condiții umilitoare²⁵. Delegația condusă de Constantin Argetoianu discutase deja mai multe clauze ale tratatului preliminar, inclusiv expulzarea misiunii franceze din România.

Cabinetul Averescu, responsabil de aceste negocieri, a fost, după cum notează P. Otu, un guvern de tranziție, „precipitat” de trei evenimente majore: semnarea păcii de la Brest-Litovsk între Rusia sovietică și Germania; de

tratativele cu bolșevicii de la Odesa și de retragerea din România a Misiunii Militare Franceze. Menționăm că generalul Al. Averescu purta tratative paralele și cu bolșevicii, și cu Puterile Centrale. Structurile Rumcerod au încercat să coopereze în negocieri și militari din cadrul misiunii franceze, propunându-le să transmită părții române condițiile de pace. Militarul francez prezent a replicat că mandatul său „nu prevedea decât crearea unei comisii mixte în vederea clarificării diverselor aspecte ale prezenței trupelor ruse și române în Moldova și Basarabia”²⁶.

Totuși, atât misiunea franceză, cât și cea engleză încercau să medieze tensiunile dintre români și ruși, provocate de abuzurile Rumcerod asupra personalului diplomatic și al refugiaților români de la Odesa. Bolșevicii acceptaseră acest rol: printre condițiile transmise la 11 februarie guvernului român prin intermediul locotenent-colonelului Joseph Boyle se număra și organizarea unei comisii compuse din reprezentanți ai Rusiei, României, Franței, Angliei și Statelor Unite, care să judece litigiile dintre ruși și români²⁷. Reprezentantul bolșevicilor, Christian

²⁵ C.I. Stan, *Generalul Henri M. Berthelot și românii, ediția a II-a revăzută și prescurtată*, București, 2018, p. 113.

²⁶ P. Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, ediția a 3-a revăzută și adăugită, București, 2022, pp. 271-272.

²⁷ *Ibidem*, pp. 275-277.



Rakovski, și Al. Averescu au semnat un acord, în urma unor negocieri purtate, în perioada 20-23 februarie, în prezența emisarului francez [?] Arquier și a celui canadian J. Boyle.

Însă la 21 februarie 1918, la Buftea, în cadrul întâlnirii cu delegația română, Ottokar Czernin²⁸ și Richard Kuhlmann au înaintat drept condiție pentru armistițiul părăsirea teritoriului românesc de către misiunile militare aliate, solicitând inclusiv licențierea tuturor ofițerilor străini inamici ai Puterilor Centrale. Tratatul urma să se aplice în timp de 4 zile, Misiunea Militară Franceză fiind forțată să plece din România.

Or, memoriile lui Al. Averescu și alte relatări de epocă îl prezintă drept antimisionist convins, referindu-se constant la conflictele dintre generalul român și H. M. Berthelot. Mai mult decât atât, literatura de specialitate îl prezintă uneori pe Al. Averescu și drept „jucător” al germanilor, sugerând că acesta ar fi intenționat să aresteze misiunea franceză. În realitate, oficialul român recurse se la un joc duplicitar: pe de o parte, le-a promis germanilor trenuri pentru a ajunge la Odesa înaintea misiunii franceze; pe de altă parte, garantase colone-



Ottokar Czernin

²⁸ Ottokar Czernin (1872-1932), diplomat și publicist austriac. Și-a început cariera diplomatică în 1895 cu un post la Legația austro-ungară de la Paris. În 1899 a fost numit ambasador al Austriei în Regatul Țărilor de Jos; din octombrie 1913 – ambasador la București, cu misiunea de a împiedica atragerea României în tabăra adversarilor monarhiei habsburgice. La începutul Primului Război Mondial a întreprins mai multe tentative de atragere a României de partea Puterilor Centrale: n-a reușit, motiv pentru care s-a întors la Viena. La 22 decembrie 1916 a fost desemnat ministru de externe al Austro-Ungariei, calitate în care a încercat să promoveze ideea încheierii de urgență a unei rapide, în caz de necesitate, chiar a unor păci separate. A luat parte la negocierile din Brest-Litovsk, soldate cu Pacea de la Brest din 1918 și a avut un rol important în negocierile cu reprezentanții autorităților ucrainene o așa-numită „pace a pâinii”, care presupunea asigurarea cu produse a Germaniei și Austro-Ungariei. A intermediat negocierile de pace din mai 1918, la București. În perioada postbelică a desfășurat o prodigioasă activitate publicistică, promovându-și opiniile și opțiunile politice. A fost ales deputat în parlamentul austriac din partea Partidului popular al muncii (1920-1923). În 1924 s-a retras din politică.



Victor-Eugène-Lucien-Gabriel Pétin

lului Victor Petin²⁹ că va face tot posibilul ca trenul german să ajungă la Bender cu 24 de ore mai târziu decât misiunea franceză. În același context, contele de Saint-Aulaire îl informa pe Al. Averescu că marinarii francezi care se întorceau cu arhiva din Odesa prin Chilia s-au întâlnit la Bolgrad cu germanii, „dar nu a avut loc niciun incident”. Tot el menționa că interesul germanilor era să ajungă la Odesa înaintea austriecilor și că facilitarea acțiunilor germanilor, în detrimentul celor ale austriecilor, era în interesul părții române, pentru că germanii ar fi garantat pentru depozitele românești din Rusia.

În aceeași ordine de idei, Ion Gh. Duca menționa în memoriile sale că:

Generalul Berthelot și ofițerii lui erau mâhniți că Averescu nu făcuse niciun gest de protestare față de cerința inamicului de a ne impune izgonirea lor. Dimpotrivă, din toată atitudinea lui avea aerul aproape mulțumit că scapă de ei³⁰.

Chiar dacă Puterile Centrale au propus misiunii franceze să se retragă prin teritoriul austro-ungar, urmând să ajungă în Franța în 5-6 zile, propunerea n-a fost acceptată nici de guvernul de la Paris, nici de ambasadorul francez în România,

²⁹ Victor-Eugène-Lucien-Gabriel Pétin (1872-1962), general francez. După ce a fost admis la Școala Superioară de Război, repartizat la statul-major al Diviziei 29 Infanterie și înaintat la gradul de căpitan (1904), în 1914 a fost trimis să facă stagiul la Batalionul 20 Vânători, aflat atunci în subordinea maiorului Henri Berthelot. În 1914 a luat parte în calitate de comandant al Batalionului 20 Vânători la campania împotriva Germaniei. La 22 septembrie 1916, s-a alăturat misiunii militare franceze în România, la 31 decembrie fiind promovat în grad de general de brigadă cu titlu provizoriu: a contribuit substanțial la reorganizarea armatei române. A părăsit România la 9 martie 1918. Revenit în Franța, a preluat temporar comanda Infanteriei Divizionare a Diviziei 33, participând la ultimele bătălii ale războiului. La 2 aprilie 1919 a revenit în România ca atașat militar pentru patru ani. La întoarcere, în martie 1923, a fost promovat general de brigadă definitiv. În 1928 a fost ridicat la grad de general de divizie, în 1930 – în grad de general corp de armată. A deținut funcții de comandant de regiment în diferite regiuni ale Franței și în Maroc. În 1939 a fost rechemat în rechemat în serviciu activ. În 1940 a fost trecut din nou în rezervă, fără a mai ajunge în România.

³⁰ I. Gh. Duca, *op. cit.* pp. 92-93; H. M. Berthelot, *op. cit.*, p. 329.



și nici de generalul H.M. Berthelot³¹. Suspectând că germanii intenționează să-i ia în prizonierat pe membrii misiunii, generalul francez a negociat cu bolșevicii retragerea prin Rusia, pe la Vladivostok, pe un traseu ce urma să dureze 3 luni. Inițial, bolșevicii se opuseseră acestui plan făcând referință tocmai la problema Basarabiei: misiunea franceză era învinuită că susține aflarea trupelor române în teritoriul dintre Prut și Nistru. L. Troțki a acceptat tranzitul militarilor francezi doar după îndelungi ezitări. Guvernul francez propunea retragerea misiunii pe detașamente, însă H.M. Berthelot și-a urmat propriul plan.

În urma unor discuții cu partea germană, Al. Averescu a acceptat ca un detașament german să pornească spre Odesa prin sudul Basarabiei, pe ruta Galați - Reni - Bolgrad. Compus din două batalioane și o companie de mitraliere, îmbarcat în 130 de autocamioane, acesta pornise la 23 februarie 1918 din Vădeni (Brăila) spre Bender - Odesa, urmând itinerarul Galați - Reni - Bolgrad - Tighina. Detașamentului i-au fost asigurate toate condițiile de cantonare și libera trecere peste Nistru³². Germanii au solicitat trenuri pentru a ajunge la Odesa înaintea trupelor misiunii franceze. Unii autori susțin că, permițând austriecilor să înainteze de la nord prin Bălți spre Râbnita, Puterile Centrale intenționau să taie calea francezilor, deși camioanele cu aceste trupe au fost temporar întârziate.

Când s-a raportat despre prezența acestor camioane în apropiere de Iași, mai mulți politicieni români l-au acuzat pe Al. Averescu de conspirație cu Puterile Centrale în scopul blocării retragerii misiunii franceze³³. În memoriile sale, I.Gh. Duca concretiza:

E adevărat că relațiile dintre Averescu și Berthelot erau de mult încordate, dar un simț elementar de decență dacă nu de recunoștință națională ar fi trebuit să dicteze o cu totul altă atitudine a șefului guvernului român. Familia regală și noi toți care colaboraserăm de un an și jumătate cu Berthelot, cu ofițerii și cu medicii francezi am căutat să facem tot ce ne-a stat în putință pentru a le manifesta caldă și recunoscătoarea noastră simpatie și să dăm despărțirii caracterul totdeodată sincer și mișcător pe care îl avea și se cuvenea să-l aibă³⁴.

Trecerea misiunii franceze prin Basarabia, peste Nistru, spre Odesa urma să fie asigurată de Corpul VI Armată. Acesta primise indicații ca trenurile ce transportau militari francezi să treacă Nistrul înaintea trupelor germane, care

³¹ P. Otu, *op. cit.*, pp. 302-304.

³² AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, f. 122; H. Berthelot, *op. cit.*, p. 333; C. L. Topor, „Cărări întortocheate” - *pacea României cu centralii și plecarea Misiunii Militare Franceze de la Iași, în Armata Română și Marea Unire, studii și articole prezentate la Sesiunea națională de comunicări științifice Pitești, 26 iulie 2018*, București, 2018, pp. 230-231.

³³ H. Berthelot, *op. cit.*, p. 333.

³⁴ I. Gh. Duca, *op. cit.*, p. 93.



încercau să ajungă în Ucraina prin Bender. Pentru a extinde intervalul de timp dintre momentul trecerii ultimului tren al misiunii franceze și cel al eșaloanelor ce transportau trupele germane, s-a recurs la măsuri extraordinare, inclusiv la distrugerea de poduri pe itinerarul urmat de detașamentul ce venea de la Reni, pentru a împiedica ajungerea acestuia la Tighina înainte de ziua de 28 februarie. În cazul în care la sosirea trenurilor misiunii franceze de Tighina s-ar fi apropiat trupe germane, militarii români urmau să le blocheze accesul, inclusiv utilizând forța. Al. Averescu garanta colonelului V. Petin că va face tot posibilul ca eșalonul german să ajungă la Bender cu 24 de ore mai târziu ca misiunea franceză, mai ales că germanii trimisese la Reni 140 de camioane, ce urmau să se deplaseze într-o direcție necunoscută autorităților române.

Regele ceruse explicit, atât generalului Al. Averescu, cât și generalului C. Prezan să bareze mișcarea camioanelor germane, ajunse deja la Reni, inclusiv prin distrugerea podurilor dintre Bolgrad și Basarabeasca. Făcând trimitere la afirmațiile generalului C. Prezan, H.M. Berthelot susținea că Al. Averescu autorizase nu doar tranzitul trupelor germane, ci și al celor austro-ungare, care înaintau spre Bălți. Respectiv, francezii considerau că li s-a „întins o capcană ca la carte”³⁵, deși H.M. Berthelot îi ceruse anterior lui Al. Averescu să mențină o distanță de cel puțin trei zile între trupele germane și membrii misiunii sale.

Măsurile luate pentru a stopa deplasarea i-au alarmat și pe germani, mareșalul A. von Mackensen avertizându-l pe colonelul Ludovic Mircescu de eventuale consecințe:

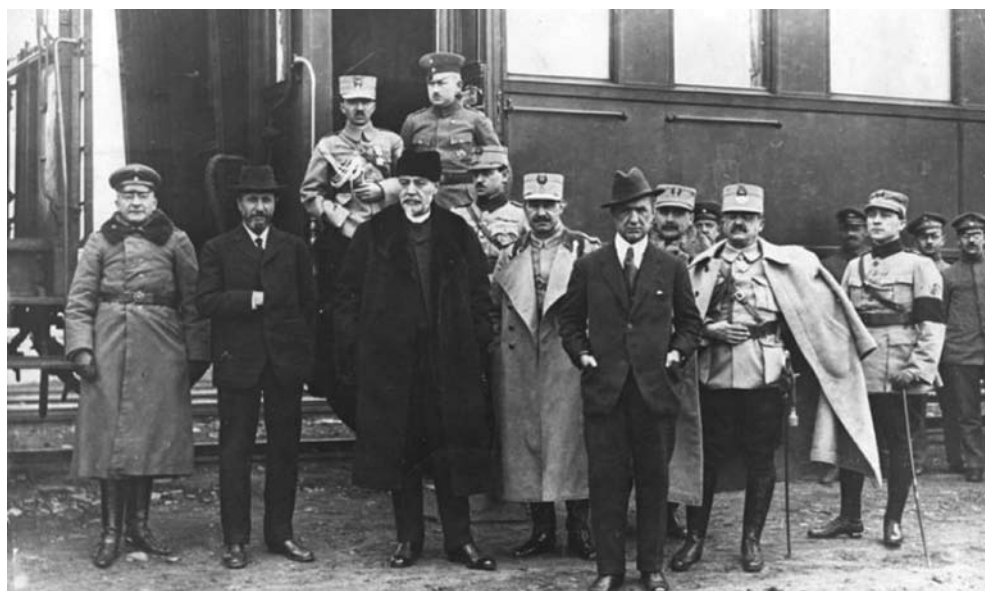
Chiar acum mi se raportează că transporturile trupelor pe calea ferată au fost oprite la Bolgrad, iar coloanele ce se transportă cu autocamioanele au fost împiedicate să-și continue marșul la Borodinsk. Rog excelența voastră a ordona ca să se ridice aceste măsuri, care sunt în contradicție cu stipulațiunile tratatului preliminar de pace și rog pe excelența voastră să-mi comunice până mâine, ora 6.00 dimineața despre cele ce ați dispozat. În caz că această comunicare nu îmi parvine, mă voi vedea forțat, spre marea mea părere de rău, a lua măsuri în consecință³⁶.

Pentru a asigura retragerea reușită a misiunii franceze din România, Detașamentului Bender i s-a ordonat să ajungă la o înțelegere cu bolșevicii din Tiraspol în vederea restabilirii de o parte și de alta a Nistrului a porțiunilor deteriorate ale căii ferate. Armistițiul cu bolșevicii urma să dureze până la plecarea ultimului tren al misiunii franceze³⁷. Linia a fost reparată în regim de urgență, în timpul nopții de 23-24 februarie, de o echipă de lucrători ai căilor ferate, însoțită

³⁵ H. Berthelot, *op. cit.*, pp. 333-334.

³⁶ Al. Averescu, *Notițe zilnice din Război*, București, 1992, pp. 259-281; I. Gh. Duca, *op. cit.*, pp. 92-93.

³⁷ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, f. 121v.



Constantin Argetoianu la negocierile cu germanii, februarie 1918

de locotenent-colonelul Constantin Petrivicescu, inginer-căpitanul Nicolae Tîpărescu și inginer-sublocotenentul Constantin Bălțeanu care s-au deplasat la Ti-ghina în mod special. La ora 9.45 a fost restabilită porțiunea până la est de Parcani a liniei de cale ferată, bolșevicii semnalizând că și restul liniei spre Odesa era funcțional până la Tiraspol.

Trecerea peste Nistru, din Basarabia spre Odesa, a misiunii franceze și celei engleze fusese programată pentru ziua de 25 februarie 1918. Îmbarcat în 5 trenuri³⁸, efectivul misiunii urma să pornească din gara Socola, plecarea fiind coordonată de către Divizia 11 Infanterie. Ceremonia de rămas bun s-a organizat cu o zi înainte de plecare. În cadrul ei, mai mulți politicieni și militari români și-au exprimat recunoștința și admirația față de ofițerii misiunii și față de generalul H.M. Berthelot. Plecarea din gara Socola a fost solemnă și emoționantă, în prezența Regelui Ferdinand și a Reginei Maria. Martorii oculari afirmau că „toată lumea plângea”. Precizând că misiunea franceză pleca din România odată cu cea engleză, N. Iorga menționa: „La plecarea misiunii, în câmp, la Socola, pe frig, e foarte multă lume”³⁹, ambasadorul francez specificând că, pe peronul gării din Iași, generalul H.M. Berthelot a fost condus de rege, regină și alte personalități notorii⁴⁰.

³⁸ Al. Averescu, *op. cit.*, 1992, p. 256.

³⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 296.

⁴⁰ C.I. Stan, *Generalul Henri M. Berthelot și românii...*, p. 121; N. Iorga, *op. cit.* p. 293.



Generalii Alexandru Averescu și Henri Berthelot

Trenul a plecat din gara Socola la ora 2.00 dimineata, deraind de pe linie la doar 3 km distanță. Situația i-a pus în gardă pe militarii francezi, care suspectau o provocare organizată. Defecțiunea a fost reparată timp de o oră, trenul fiind reținut în loc până la ora 8.00⁴¹. În gările din Basarabia s-au adus trupe în ținută curată și sub arme, care au dat onorul membrilor misiunii franceze. La Chișinău și Tighina au dat onorul câte un batalion și un escadron de cavalerie, însoțite de muzici. La sosirea și plecarea trenurilor urmau să participe generalul E. Broșteanu și șeful Detașamentului Bender⁴².

La ora 11.00, misiunea franceză a fost întâmpinată în localitatea Pârlița cu onorurile Brigăzii 2 Vânători. Generalul H.M. Berthelot menționa:

Pe tot traseul, trupele se prezintă bine și fac un fericit contrast cu rușii răutăcioși, zdrențuroși, dar, din fericire, fără arme, care mai circulă încă în grupuri mici⁴³.

Primele două trenuri încărcate cu membrii misiunii franceze au trecut prin Chișinău și Tighina în timpul zilei de 24 februarie: unul la ora 20.29 și al doilea la ora 22.35⁴⁴. În ziua de 25 februarie, la orele 1.40 și 5.40, au trecut prin Chișinău, deplasându-se spre Tighina, eșaloanele nr. 3 și nr. 4 ale acestei misiuni.

⁴¹ Al. Averescu, *op. cit.*, p. 281; H. Berthelot, *op. cit.*, p. 337.

⁴² V.N. Ciobanu, *Armata română și Basarabia ianuarie-martie 1918*, Chișinău, 2025, pp. 285-286.

⁴³ H. Berthelot, *op. cit.*, p. 338.

⁴⁴ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, f. 123.



La ora 15.30, a ajuns în gara Chișinău eșalonul nr. 5, în care se afla și generalul H.M. Berthelot. A fost întâmpinat de comandantul Corpului VI Armată, generalul de divizie Ioan Istrate⁴⁵, împreună cu statul-major al Diviziei 11 Infanterie, comandantul Brigăzii 21 Infanterie, doi comandanți de regimente și ofițerii disponibili din Detașamentul Chișinău. Un batalion cu muzică și drapel din Brigada 21 Infanterie a dat onorurile. La intrarea eșalonului în gară s-a intonat *La Marseillaise*, iar trupa și ofițerii i-au aclamat pe membrii misiunii.

După ce a fost salutat de comandantul Corpului VI Armată, generalul H.M. Berthelot a trecut în fața drapelului și a strigat „Sănătate, copii!”. Salutul său a fost primit cu o nouă explozie de entuziasm. După trecerea în revistă a trupei, generalul H.M. Berthelot a adunat ofițerii și a rostit un discurs plin de emoție, mărturisind că misiunea părăsește țara cu inima plină de durere, dar că membrii ei, oriunde ar ajunge, vor continua să lucreze nu doar pentru Franța, ci și pentru România. Generalul francez a strâns mâna fiecărui ofițer, apoi a chemat câte patru soldați din fiecare companie, considerați cei mai bavi, cărora le-a promis că, după încheierea păcii, se va simți mândru să revină în țara al cărei cetățean de onoare devenise, pentru a-i reîntâlni pe soldații alături de care a luptat pentru victoria comună. Strângând apoi mâna fiecărui soldat, generalul francez i-a îndemnat să transmită acest semn de dragoste ostășească și restului companiilor din care făceau parte. Pe peronul gării s-a aflat și căpitanul R. Sarret. N-a fost observat însă niciun reprezentant al Sfatului Țării sau al guvernului din Basarabia⁴⁶.

La încheierea ceremoniei, H.M. Berthelot și-a luat rămas bun de la toți ofițerii, trenul fiind pus în mișcare sub sunetele marșului *La Marseillaise* și sub uralele continui ale tuturor celor prezenți. În tot acest timp, două avioane din escadrila F4 au virat deasupra gării Chișinău, însoțind trenul în mers. Cele cinci trenuri care transportau întreaga misiune franceză au trecut Nistrul pe la Tigheana la orele 0.20, 2.00, 5.07, 9.15 și respectiv 18.59, luând calea spre Odesa⁴⁷. Generalul remarcase prietenia cu care a fost întâmpinat pe întreg teritoriul Basarabiei. Ajuns la Bender la ora 18.00, H.M. Berthelot a fost salutat de un detașament al Regimentului 48 Infanterie. La ora 20.00 era deja la Tiraspol, iar la 10.30 – la Razdelnaia. Membrii misiunii au ajuns în Franța la 24 aprilie 1918, fiind așteptați la gara din Paris și de câțiva reprezentanți ai guvernului român. Era ziua când, la Cotroceni, guvernul conservator al lui Al. Marghiloman semna cu Puterile Centrale Pacea de la București⁴⁸.

⁴⁵ H. Berthelot, *op. cit.*, p. 338.

⁴⁶ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, ff. 123-125.

⁴⁷ H. Berthelot, *op. cit.*, p. 337.

⁴⁸ C.I. Stan, *Generalul Henri Berthelot și românii...*, p. 122.



La mai puțin de o zi după ce misiunea franceză a trecut Nistrul, la 26 februarie, ora 15.00, a fost transportat la Bender, în 160 de camioane și 18 automobile ambulante, detașamentul german comandat de colonelul Emil Vogel, care întru-ne 2.000 de soldați infanteriști, înarmați cu mitraliere și aruncătoare de bombe. În cursul nopții, avangarda lor ocupase Tiraspolul, iar grosul efectivului – localitatea Parcani. În dimineața de 27 februarie, detașamentul și-a continuat drumul spre Odesa. Alte două trenuri cu trupe germane, pornite dinspre Reni, au ajuns la Bender în aceeași zi. Ambele au trecut Nistrul spre Tiraspol⁴⁹.

Comandamentul român a încercat să colaboreze cu trupele germane în același mod în care au colaborat cu misiunea franceză. Generalului A. von Mackensen i s-a propus ca legătura cu trupele puse în marș spre Odesa să se facă și prin aviatori, care să zboare doar deasupra Basarabiei. Pionierilor germani li s-a propus să repare drumurile dintre Vlădeni și Siret. La Reni urma să fie instalat un depozit de subzistență. Urma să se stabilească legătura prin telegrafie fără fir între Reni și Brăila. S-a mai propus ca, începând cu 10 martie, la Reni să-și înceapă activitatea o comisie tehnică germană de cale ferată, care să supravegheze îmbarcările trupelor Puterilor Centrale⁵⁰.

Retragerea Misiunii Militare Franceze, în condiții dificile și tensionate, încheia o etapă decisivă a cooperării franco-române în timpul războiului. În Basarabia, misiunea n-a fost implicată direct în acțiuni de luptă, dar a avut o contribuție esențială în protejarea și fluidizarea circuitelor logistice (cu accent pe linia Bender - Ungheni - Socola); în obținerea de informații; în medierea diplomatică și militară între autoritățile române, basarabene, ucrainene și rusești. Pe durata aflării în Basarabia, membrii misiunii s-au confruntat și cu o serie de dificultăți, provocate de dezintegrarea armatei ruse și retragerea ei; de contrabandă și sabotaj din partea oficialilor corupți, dar și a elementelor revoluționare; de presiunile Puterilor Centrale ori de divergențele de agendă dintre București și Paris. În acest cadru, Basarabia a continuat să funcționeze drept spate al frontului, un teritoriu în care aprovizionarea, controlul căilor ferate și abilitatea diplomatică au devenit, pentru scurt timp, principalele instrumente de stabilizare. Din această perspectivă, documentele misiunii – jurnale, rapoarte, corespondență – sunt o sursă consistentă pentru reconstituirea stării de spirit și pentru analiza evenimentelor acelei perioade.

⁴⁹ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, ff. 127-128; V. N. Ciobanu, *Armata română și Basarabia (ianuarie-martie 1918)*, Chișinău, 2025, pp. 288-290.

⁵⁰ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, f. 125.



100 DE ANI DE LA CONFERINȚA SOVIETO-ROMÂNĂ DE LA VIENA

100 YEARS SINCE THE SOVIET-ROMANIAN CONFERENCE IN VIENNA

Valentin Burlacu,

dr. în istorie

Agencia pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0000-0003-1620-9493

e-mail: burlacu.valentin59@yahoo.com

REZUMAT

Articolul examinează contextul istoric al Conferinței sovieto-române desfășurate la Viena în anul 1924. O atenție deosebită este acordată disputelor dintre cele două delegații privind recunoașterea de către statul sovietic a Unirii Basarabiei cu România și, în special, modului în care conducerea politică de la Moscova a folosit acest eveniment în scopuri propagandistice. Regimul bolșevic a exercitat o presiune considerabilă asupra României, atât prin organizarea și finanțarea acțiunilor subversive în această provincie românească, cât și prin exploatarea „chestiunii basarabene” pe scena internațională. În acest context, delegația sovietică a folosit conferința de la Viena ca instrument de propagandă și i-a provocat deliberat eșecul, impunând condiții inacceptabile pentru organizarea unui plebiscit în Basarabia.

Cuvinte-cheie: eșec; plebiscit; propagandă; recunoaștere; negocieri; unire.

ABSTRACT

The article examines the historical context of the 1924 Soviet–Romanian Conference held in Vienna. Special attention is given to the disputes between the two delegations over the Soviet state’s recognition of the Union of Bessarabia with Romania, and in particular to the way Moscow’s political leadership used this event for propaganda purposes. The Bolshevik regime exerted enormous pressure on Romania both by organizing and financing subversive actions in this Romanian province and by exploiting the Bessarabian question on the international stage. In this context, the Soviet delegation used the Vienna conference as a propaganda tool and deliberately caused its failure by setting unacceptable conditions for a plebiscite in Bessarabia.

Keywords: failure, plebiscite, propaganda, recognition, negotiations, union.



Regimul bolșevic nu a recunoscut niciodată dreptul firesc al populației românești din Basarabia de a se uni cu România. Rusia sovietică urmărea reanexarea provinciei prin mijloace militare, propagandistice și diplomatice¹: Moscova a exercitat o presiune constantă asupra statului român, organizând și finanțând acțiuni subversive în Basarabia și exploatând problema basarabeană pe plan internațional.

După ruperea relațiilor diplomatice, însoțită de contestarea actului unirii și de transmiterea mai multor note de protest către București, între cele două state s-a instaurat o atmosferă tensionată, marcată de amenințări. Totuși, în perioada 1918-1920, în pofida tensiunilor, ambele părți au manifestat interes pentru negocieri: au avut loc contacte diplomatice și o conferință româno-sovietică la Copenhaga (februarie 1920), însă tratativele au fost zădărnice de partea sovietică. Refuzul Moscovei de a recunoaște suveranitatea României asupra Basarabiei a rămas un obstacol major în calea normalizării relațiilor bilaterale pe tot parcursul perioadei interbelice.

Sovieticii au încercat și pe cale armată reanexarea teritoriului dintre Nistru și Prut, sprijinind din exterior rebeliuni precum cele de la Hotin și Bender (din 1919) și trimițând unități ale Armatei Roșii care urmau să facă joncțiunea, prin Basarabia, cu trupele ungare bolșevizate ale lui Béla Kun. În ciuda acestor acțiuni și a presiunilor exercitate de Franța și Marea Britanie, România a refuzat să participe la intervenția militară împotriva statului sovietic, un fapt recunoscut chiar de liderul bolșevic Vladimir Lenin. Pe de altă parte, Rusia sovietică își disimula intențiile revanșarde, afirmând constant că dorește soluționarea „chestiunii Basarabiei” prin negocieri cu România.

Între 1921 și 1924, au avut loc mai multe runde de tratative, desfășurate intermitent: la Varșovia (1921), la conferința de la Moscova pentru dezarmare, la Haga (întâlnirea dintre Maksim Litvinov și Constantin Diamandi), precum și la conferințele de la Lausanne și Genova (1922), Tiraspol (august 1923) și Odesa (ianuarie 1924)². Rezultatele au fost însă de fiecare dată modeste, negocierile eșuând din cauza pozițiilor diametral opuse ale celor două părți.

Totuși, contactele diplomatice bilaterale desfășurate în cei șase ani de la Unirea Basarabiei cu România, deși fără rezultate concrete, au avut o anumită utili-

¹ Vezi V.F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (1918-1940)*, Junimea, Iași, 1991.

² L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Editura Enciclopedică, București, 2004, pp. 220-221; O. Țicu, *Chestiunea Basarabiei la Conferința de la Genova (10.04.-19.05.1922)*, în *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova*, nr. 4, 2003, p. 110; Gh. Cojocaru, *Conferința dezarmării de la Moscova din decembrie 1922 și România*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4, 2023, pp. 42-54.



tate. Ele păreau suficient de promițătoare pentru a deschide perspectiva unei întâlniri reprezentative între cele două state, cu rezultate favorabile mai ales pentru partea română, interesată de apărarea integrității teritoriale și de stabilirea unor relații de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică. Deși între pozițiile celor două guverne existau divergențe esențiale asupra problemelor de discutat, Bucureștiul a considerat necesară continuarea tratativelor, în speranța identificării unei baze de înțelegere. Guvernul român, ferm în această chestiune de principiu, a manifestat totodată dorință de pace față de vecinul său din est. Normalizarea relațiilor era însă îngreunată de faptul că partea sovietică insista să acrediteze ideea existenței unui război și a unui litigiu teritorial între cele două țări.

După multiple runde de negocieri, s-a convenit organizarea unei noi conferințe sovieto-române, programată pentru începutul anului 1924 la Viena. Ideea acestei întâlniri a apărut în cadrul discuțiilor de la Tiraspol, începute la 5 august 1923, având ca scop reglementarea situației de-a lungul râului Nistru³. Propunerea sovietică de reluare a raporturilor economice și de deschidere a unei misiuni comerciale la București a fost acceptată de partea română doar cu condiția stabilirii relațiilor diplomatice „pe bazele arătate la Genova și Lausanne”. La Conferința economică europeană de la Genova (10 aprilie - 19 mai 1922), prim-ministrul Ion I.C. Brătianu oferise Rusiei sovietice un angajament de neagresiune permanentă, în schimbul recunoașterii status quo-ului⁴. La Conferința de la Lausanne (20 noiembrie 1922 - 24 iulie 1923), în urma contactelor diplomatice sovieto-române, se conturase posibilitatea decuplării problemei Basarabiei de cea a tezaurului, deschizându-se astfel perspectiva unor noi negocieri asupra problemelor restante dintre cele două părți⁵.

Este de remarcat că, în ajunul conferinței de la Viena, situația internațională devenea tot mai favorabilă statului sovietic, iar în contextul tratativelor cu România avuseseră loc schimbări majore. După victoria regimului bolșevic pe principalele fronturi ale războiului civil, consolidarea internă a puterii și constituirea URSS la sfârșitul anului 1922, Moscova își întărise poziția printr-o colaborare multilaterală – militară, economică și politică – cu Germania. În această perioadă, Uniunea Sovietică parcurgea o etapă de validare *de jure* pe plan internațional, obținând, până în 1924, recunoașterea diplomatică din partea majorității statelor europene și revenind pe prim-planul politicii europene și mondiale. Astfel, după deschiderea creată în 1922 prin tratatul sovieto-german de la Rapallo, anul 1924 a

³ L. Pădureac, *Relațiile româno-sovietice (1917-1934)*, Prut Internațional, Chișinău, 2003, p. 46.

⁴ *Ibidem*, p. 44.

⁵ O. Țicu, *Problema Basarabiei și relațiile sovieto-române în perioada interbelică 1919-1939*, Prut Internațional, Chișinău, 2004, pp. 80-81.



marcat „momentul pătrunderii Uniunii Sovietice în spațiul diplomatic european”, ceea ce impunea României „obligația de a căuta o cale pentru asigurarea frontierei sale răsăritene”⁶.

Profitând de acest context internațional, conducerea sovietică a adoptat în relațiile cu România o atitudine tot mai dură, rezervându-și inclusiv opțiunea recurgerii la forța armată, nu doar pentru reanexarea Basarabiei, ci și pentru exportul revoluției proletare pe plan mondial, în primul rând în regiunile apropiate. Pentru atingerea acestor obiective, teritoriul dintre Nistru și Prut – provincie românească recunoscută de Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia prin Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920 – era privit ca o trambulină sau un cap de pod, în direcția expansionistă a Uniunii Sovietice spre România, Peninsula Balcanică și Europa Centrală. Acest deziderat urma să fie pus în practică prin intermediul Internaționalei a III-a Comuniste, creată în 1919 și considerată, inclusiv de istoricii ruși contemporani, „o parte specifică a mașinii sovietice ideologico-politice”⁷.

În aceste condiții, linia strategică a Internaționalei a III-a urmărea provocarea și amplificarea conflictelor naționale, cu scopul de a submina din interior statele capitaliste. Instrumentele utilizate în acest sens includeau rebeliuni și insurecții inspirate din exterior, sprijinite de aparatul kominternist și prezentate ulterior de propaganda comunistă drept mișcări populare. Strategia mai cuprindea exploatarea tensiunilor legate de minoritățile naționale, precum și a confruntărilor sociale și politice dintre diferite categorii ale populației. România, ca vecină a Uniunii Sovietice și principală poartă de acces spre Balcani, era vizată prioritar, fiind considerată un stat a cărui stabilitate trebuia subminată. Devenea tot mai evident că guvernul de la Moscova nu era dispus să renunțe formal la pretențiile asupra Basarabiei. Dimpotrivă, profita de orice prilej pentru a le reafirma cu fermitate și pentru a desfășura propagandă împotriva României. Comisarul poporului pentru afaceri externe, Gheorghe Cicerin, nu mai manifesta disponibilitatea și graba de a negocia în condițiile pe care el însuși le admisesese anterior, într-un alt context istoric.

La acel moment, partea sovietică tergiversa tratativele, adăuga noi condiții și ridica „prețul” unor eventuale concesi. În perspectiva unor negocieri româno-sovietice considerate iminente, Kremlinul a recurs la toate mijloacele și metodele de presiune pentru a forța o atitudine mai conciliantă din partea României. În această perioadă, atmosfera la granița sovieto-română era extrem de tensionată: aproape săptămânal se înregistrau tentative ale unor grupuri înarmate de a trece Nistrul în

⁶ I.M. Oprea, *România și Imperiul Rus, vol. I: (1900-1924)*, Albatros, București, 1998, p. 290.

⁷ А. Улунян, *Коминтерн и геополитика Балканский рубеж, 1919-1938 гг.*, Moscova, 1997, pp. 74-75, citat după Gh. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”*, Civitas, Chișinău, p. 13.



România, răpiri de persoane, atacuri asupra posturilor de jandarmi din Basarabia, distrugerea prin explozie a unor poduri și alte acțiuni teroriste⁸. Scopul URSS era să creeze în Basarabia o stare de nesiguranță, teamă și panică, să discrediteze administrația românească și să acrediteze, în opinia publică internațională, ideea că România era un stat „imperialist”, o „creație” a sistemului de la Versailles, care aplica în Basarabia „cotropită” o politică de teroare, reacționară și antipopulară.

Guvernul sovietic acționa și pe alte căi, pregătindu-și „atmosfera” pentru viitoarele tratative româno-sovietice. În decembrie 1923, Federația Comunistă Balcanică ceruse Partidului Comunist din România să includă în programul său lozincă autodeterminării Basarabiei până la desprinderea de statul român. Au fost tipărite și răspândite în România manifeste care solicitau acest lucru, iar presa centrală a PCR a publicat articole ce pledau deschis pentru desprinderea Basarabiei și integrarea ei în URSS. În același spirit a acționat și filiala basarabeană a PCR. Pe plan internațional, guvernul sovietic a desfășurat o intensă campanie de presă împotriva României, prezentând-o, conform planurilor sale, drept o „creație” a sistemului „imperialist” de la Versailles⁹.

Mai mult, pentru a șantaja guvernul României, în februarie 1924 a fost lansată ideea creării unei entități statale fictive – Republica Sovietică Moldovenească – pe malul stâng al Nistrului. Aceasta urma să servească drept germene al unei republici pentru întregul „popor moldovenesc”, o parte considerabilă a căruia, după formula propagandei sovietice, s-ar fi aflat „sub călcâiul ocupanților români”.

Așa cum observă istoricul Gheorghe Cojocaru, în perioada pregătirii conferinței de la Viena, două lozinci noi, propagate de presa sovietică, au atras atenția autorităților române: organizarea unui plebiscit în Basarabia și formarea unei „republici sovietice moldovenești” pe malurile Nistrului. În contextul negocierilor de la Viena, solicitarea subversivă a plebiscitului, avansată de delegația sovietică, a devenit punctul de blocaj dintre cele două părți, provocând eșecul conferinței și amânând cu un deceniu stabilirea relațiilor diplomatice bilaterale¹⁰.

Cealaltă lozincă – formarea unei „republici sovietice moldovenești” pe ambele maluri ale Nistrului – era strâns legată de pregătirile conferinței sovieto-române. Ea își avea originea în temerile unor cercuri influente din cadrul comandamentului Armatei Roșii și al Cominternului că Basarabia ar putea fi „cedată” României. Prin proiectarea unei entități moldovenești care să includă Basarabia, se urmărea zădărnicierea oricărei perspective de înțelegere cu România în litigiul basarabean.

⁸ I. Scurtu ș. a., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*, Semne, București, 1998, p. 183.

⁹ *Ibidem*, p. 184.

¹⁰ Gh. Cojocaru, *Disputa sovieto-română de la Viena 27 martie - 2 aprilie 1924*, Litera, Chișinău, 2018, p. 8.



După eșecul Conferinței de la Viena, acest proiect, prin care pretențiile sovietice asupra Basarabiei românești erau formulate deschis, a devenit parte explicită a strategiei sovietice¹¹.

La 3 martie 1924, Biroul Politic al PC(b) din toată Uniunea a aprobat directivele pentru delegația sovietică la negocierile de la Viena, cu un pronunțat caracter propagandistic:

1) Basarabia nu poate fi cedată în niciun caz României. 2) Negocierile trebuie purtate de o asemenea manieră încât Europa să vadă clar că noi vrem pace și dorind soluționarea pașnică a chestiunii în litigiu pe calea chestionării populației însăși. 3) Formularea chestiunii despre condițiile plebiscitului trebuie să aibă loc într-un asemenea moment în care apariția acestei cerințe va fi pregătită de mersul negocierilor și nu va putea fi interpretată drept un pretext evident pentru ruptură. 4) Delegația nu va purta în niciun caz discuții despre împărțirea Basarabiei. 5) Delegația trebuie să se folosească de negocieri pentru a demasca politica României din anii 1917-1918 în raport cu Basarabia. 6) Delegația nu trebuie să argumenteze la negocieri cu drepturile istorice ale Rusiei asupra Basarabiei. 7) Delegația trebuie să folosească negocierile pentru a sublinia drepturile populației bucovinene la autodeterminare¹².

Aceste directive confirmau refuzul categoric al URSS de a recunoaște drepturile României asupra Basarabiei. Camuflându-și pretențiile teritoriale, partea sovietică urmărea să impună organizarea unui plebiscit în provincie.

În ajunul deschiderii Conferinței de la Viena, Biroul Politic de la Kremlin i-a încredințat personal lui Cristian Rakovski, comisar-adjunct pentru afaceri externe și ambasador în Marea Britanie, sarcina de a publica în presa sovietică o serie de documente menite să „demonstreze” așa-zisa ocupație română a Basarabiei. Mesajul transmis astfel către București era cât se poate de clar: perioada concesiilor se încheiase, Moscova revenea în forță pe scena internațională și urma să abordeze cu intransigență problema Basarabiei¹³.

Paralel cu pregătirile diplomatice și politice pentru Conferința de la Viena, autoritățile sovietice au orchestrat, în perioada premergătoare, o amplă campanie de propagandă antiromânească pe tema Basarabiei. În marile centre ale Uniunii Sovietice – Moscova, Leningrad, Harkov – precum și în localitățile de pe malurile Nistrului, aveau loc mitinguri ale emigranților basarabeni¹⁴. Aceștia deplâneau soarta Basarabiei „ocupate de burghezia română”, desprinderea ei de Ucraina și de

¹¹ *Ibidem*.

¹² Gh. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”*. Studiu și documente, Civitas, Chișinău, 2009, p. 98 (doc. 7).

¹³ V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 96.

¹⁴ A.M. Lazarev, *Moldavscaia sovscaia gosudarstvennosti i bessarabschii vopros*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1974, pp. 198-200.



Uniunea Sovietică, cerând în unanimitate eliberarea, formarea RSS Moldovenești în limitele Basarabiei și „reunirea” acesteia cu „Patria Sovietică”. Astfel, în rezoluția mitingului „emigranților politici basarabeni” din 2 martie 1924, desfășurat la Moscova, puncta:

Noi, cetățeni din Basarabia [...], care am fugit de sub jugul boierilor români [...], cerem crearea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești și reunirea ei cu Uniunea Sovietică, care este puternicul nostru apărător, capabil să asigure întregii populații basarabene libertăți reale¹⁵.

Într-o altă rezoluție privind declarația drepturilor basarabenilor, adoptată la mitingul emigranților basarabeni din 12 martie 1924, tot la Moscova, se afirma:

Șase ani de ocupare a Basarabiei de către trupele române sunt o dovadă grăitoare a faptului că populația ținutului se află sub jugul străin. Ruptura Basarabiei de RSSU, de care a fost strâns legată, a aruncat ținutul în sărăcie și într-o criză continuă [...]. Orice manifestare socială este reprimată [...]. Școlile sunt românizate [...]. Emigrația basarabească de la Moscova, care exprimă interesele întregii populații a Basarabiei, își ridică vocea sa de protest împotriva ocupării în continuare a ținutului de către trupele străine¹⁶.

La 14 martie 1924, participanții la mitingul persoanelor originare din Basarabia, desfășurat la Moscova, au elaborat o declarație înmănată conducătorului delegației sovietice la Conferința de la Viena. În al șaptelea punct al documentului figura cererea „creării republicii muncitorești-țăărănești Basarabia și reunirea ei cu URSS”, urmată de lozincile precum: „Jos cu ocupanții! Trăiască Republica Socialistă Sovietică Moldovenească!”. În cadrul altui miting din același oraș se striga: „Trăiască Basarabia Sovietică reunită cu popoarele Ucrainei Sovietice!”¹⁷. Este limpede că participanții la aceste întruniri visau la crearea unei republici exclusiv pe teritoriul Basarabiei, motiv pentru care includeau în rezoluții cererea expresă de *reunire* cu URSS. În cele din urmă, cu doar câteva zile înainte de deschiderea conferinței, la 21 martie 1924, adunarea basarabenilor din Harkov (capitala Ucrainei sovietice la acel moment) a adoptat un mesaj în care se declara: „Noi cerem cu fermitate crearea republicii muncitorești-țăărănești sovietice Moldovenești”¹⁸.

Este evident că, dacă acești preținși „refugiați basarabeni”, cum se autoîntitulau în mesajul de mai sus, ar fi avut în vedere teritoriul de pe malul stâng al

¹⁵ A.V. Repida, *Formarea RSS Moldovenești*, Chișinău, 1977, p. 135; Gh. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”*..., pp. 100-102 (doc. 10).

¹⁶ Gh. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”*..., pp. 100-101 (doc. 10).

¹⁷ *Ibidem*, pp. 101-102.

¹⁸ M. Bruhis, *Rusia, România și Basarabia: (1812, 1918, 1924, 1940)*, Universitas, Chișinău, 1992, pp. 99-100; N.V. Berezneakov ș. a., *Lupta oamenilor muncii din Basarabia pentru eliberarea și reunirea ei cu Patria Sovietică (anii 1918 - 1940)*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1976, p. 290.



Nistrului și nu Basarabia propriu-zisă, nu ar fi revendicat crearea unei republici, ci ar fi solicitat aprobare pentru crearea ei. Se remarcă, de asemenea, faptul că majoritatea acestor „refugiați basarabeni” nu erau moldoveni, ci aparțineau altor naționalități – în special locuitori ai guberniilor din interiorul Rusiei, ajunși în Basarabia în timpul Primului Război Mondial și stabiliți ulterior pe teritoriul din stânga Nistrului. Tot în această perioadă, un grup de comuniști români emigrați în URSS declarau, într-o rezoluție adoptată, că „se solidarizează pe deplin cu cerința maselor moldovenești de a crea Republica Sovietică Socialistă Moldovenească”¹⁹. Aceste manifestații și demonstrații, inspirate de bolșevici în diferite localități ale Uniunii Sovietice, erau mediatizate pe larg în presa cominternistă, ca dovadă a „interesului deosebit al muncitorilor și maselor țărănești față de problema basarabeană”²⁰.

Ca obiectiv al expansiunii sovietice, Basarabia era revendicată nu doar pe cale guvernamentală, ci și prin intermediul mișcării comuniste internaționale, sub pretextul dreptului popoarelor la autodeterminare. Pentru a influența opinia publică internațională, începând din a doua jumătate a lunii februarie 1924 și pe durata conferinței sovieto-române de la Viena (27 martie - 2 aprilie 1924), liderii de la Kremlin au declanșat, prin partidele comuniste din Occident afiliate Cominternului, o amplă campanie propagandistică menită să justifice și să susțină pretențiile sovietice asupra Basarabiei. În rezoluția privind chestiunea națională în România și caracterul mișcării revoluționare din Basarabia, adoptată în această perioadă de Conferința a VI-a a Federației Comuniste din Balcani (organizație ce reunea partidele comuniste din regiune, inclusiv Partidul Comunist Român), se vehicula teza că în rândul țăranilor și muncitorilor basarabeni s-ar remarca tendințe național-revoluționare tot mai puternice, „care zac sub jugul dictaturii militare române” și care ar dori asocierea Basarabiei cu Uniunea Republicilor Sovietice, considerată calea de realizare a „intereselor lor vitale”²¹.

La indicațiile Cominternului, presa partidelor comuniste – *Die Rote Fahne* (Berlin), *L'Unita* (Roma), *L'Humanité* (Paris), *Rude Pravo* (Praga), *Socialismul* (București) ș.a. – a fost mobilizată în această campanie. Preluând tezele diplomației sovietice, aceste publicații prezentau denaturat realitățile legate de „problema Basarabiei” și conținutul tratatelor aflate în desfășurare la Viena. În primul rând, era contestată legalitatea actului din 27 martie 1918, Unirea fiind prezentată ca o

¹⁹ A.V. Repida, *Formarea RSS Moldovenești...* p. 135.

²⁰ *Международная поддержка борьбы трудящихся Бессарабии за воссоединение с Советской Родиной (1918-1940 гг. Сборник документов и материалов*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1970, p. 82 (doc. 48).

²¹ *Ibidem*, p. 75 (doc. 43).



„anexare sub aparența exprimării voinței populare”, realizată „prin presiuni exercitate de armata română de ocupație”, cu „împușcarea celor care au votat împotriva”, „proteste împotriva anexării” și „represiuni permanente”²² împotriva populației basarabene. Argumentele istorice, etnice și economice invocate pentru recunoașterea suveranității României asupra Basarabiei erau considerate neîntemeiate²³ și contrare principiilor dreptului internațional²⁴. În al doilea rând, administrația românească din Basarabia era descrisă ca instaurând „un regim de dictatură militară și teroare a siguranței și oligarhiei”, o „teroare de inchiziție a dictaturii militare și a jandarmilor față de populația țărănească băștinașă și muncitorii evrei”, comportându-se „față de Basarabia ca față de o colonie africană”²⁵. În consecință, „populația basarabească respinge ocupația română”, impusă „contrar voinței ei”²⁶.

Pornind de la această prezentare a situației din Basarabia, pentru a susține poziția delegației sovietice care venea la Viena cu propria agendă, se insista asupra „dreptului la autodeterminare” al populației din provincie și asupra „organizării unui plebiscit”, care ar fi condus „la eliberarea Basarabiei de sub jugul român și includerea republicii libere în componența măreței Uniuni a Republicilor Sovietice”²⁷. Era, de fapt, o formulare deturnată a principiului naționalităților, folosită de Moscova pentru a legitima expansiunea bolșevismului, în primul rând în Basarabia. În acest sens, relevant este un document din 9 iulie 1924: la o ședință a Federației Comuniste Balcanice, Alexandru Buțureanu, comunist român, declara:

Noi, în țară, am strigat ca Basarabia să se autodetermine, în timp ce chestiunea se referea la aceea că Rusia Sovietică revendica alipirea Basarabiei la ea²⁸.

În același spirit, în mai multe orașe din statele europene au fost organizate mitinguri și adunări ale „emigranților basarabeni”, în cadrul cărora se adoptau, la comandă, rezoluții ce protestau împotriva „ocupării cu forța a Basarabiei de către România” și exprimau „dorința ca această regiune să se reunească cât de curând cu Patria-mamă, Rusia”²⁹.

În timpul Conferinței de la Viena, atmosfera a fost extrem de tensionată: delegațiile și-au susținut ferm pozițiile, fără a face vreun efort real pentru a găsi

²² *Ibidem*, p. 76 (doc. 44).

²³ *Ibidem*, p. 78 (doc. 46).

²⁴ *Ibidem*, p. 79 (doc. 47).

²⁵ *Ibidem*, p. 78-79 (doc. 46); p. 81 (doc. 48).

²⁶ *Ibidem*, p. 81 (doc. 48); p. 83 (doc. 50).

²⁷ *Ibidem*, p. 76 (doc. 44); p. 78 (doc. 45); p. 79 (doc. 47); p. 81 (doc. 48).

²⁸ Vezi A. Stan, *Basarabia și Cominternul*, în *Destin Românesc*, nr. 4, 2002, p. 91.

²⁹ *Международная поддержка...*, p. 77 (doc. 45).



un limbaj comun. Consecvența liniei politice pașnice adoptate de România față de Uniunea Sovietică în anii 1920 se reflectă în instrucțiunile transmise de primul-ministru I.I.C. Brătianu delegației române plecate la Viena:

Chiar de la început, să insistați asupra faptului că noi nu ne amestecăm în afacerile interne ale Rusiei și că noi am refuzat întotdeauna de a interveni pentru a-i ajuta pe dușmanii ei. Dându-le mari garanții asupra intențiilor noastre de pace, le veți declara că noi suntem gata să restabilim cu ei relații normale și amicale, dar pentru aceasta este necesar să recunoască frontiera, ori, fără frontieră putem obține niște armistiții, dar nu relații normale între două țări³⁰.

Instrucțiunile subliniau că raporturi de bună vecinătate „nu pot exista fără fixarea graniței; or, fixarea graniței înseamnă recunoașterea unirii Basarabiei, care este și trebuie să fie a noastră, astfel că asupra acestei chestiuni nu mai poate încăpea nici o discuție”³¹. I.I.C. Brătianu cerea, „pe temeiul convorbirilor de la Lausanne”, separarea chestiunii Basarabiei de cea a tezaurului românesc depozitat la Moscova în anii 1916-1917 pentru a nu cădea în mâinile inamicului. Explicând mandatul, I.I.C. Brătianu preciza „Partea pozitivă pentru noi este să obținem recunoașterea Basarabiei și întoarcerea tezaurului”³², „cel puțin a părții lui nemetali-ce”, adică a depozitelor particulare și a arhivelor. Prioritară era însă recunoașterea frontierei răsăritene a României și, implicit, a drepturilor sale asupra Basarabiei. Guvernul român era dispus, în cazul unei înțelegeri ferme cu Sovietele, să accepte ca un compromis renunțarea la „tezaurul metalic” (stocul în monede și lingouri de aur). Restabilirea relațiilor diplomatice cu Moscova nu putea fi acceptată decât în condițiile recunoașterii frontierei pe Nistru. I.I.C. Brătianu atrăgea atenția că, în concepția diplomației românești, prietenia dintre state și popoare nu este necondiționată. Totodată, România se angaja să nu se amestece în afacerile interne ale Uniunii Sovietice și să nu sprijine vreun agresor împotriva acesteia³³.

În fața poziției guvernului român, delegația sovietică s-a arătat nu doar rezervată, ci categoric ostilă. Reprezentantul sovietic a declarat că este dispus să discute toate problemele, cu excepția chestiunii frontierei româno-sovietice, negând în totalitate actul Unirii din 1918. Sovieticii afirmău că, pentru reglementarea relațiilor cu România, „noi nu ne bazăm deloc pe drepturile istorice și nu considerăm deci ca hotărâtoare unul sau altul dintre argumentele istorice în problema basarabeană”. Refuzul de a invoca explicit drepturile istorice era însă doar de fațadă, întrucât Uniunea Sovietică se considera moștenitoarea acestor drepturi de la fostul impe-

³⁰ I. Seftiuc, *Basarabia în arhivele rusești*, în *Destin Românesc*, nr. 2, 1995, p. 56.

³¹ I. Scurtu ș.a. *op. cit.*, p. 184.

³² I. Oprea, *Conferința româno-sovietică de la Viena (1924)*, în *Cugetul*, nr. 2, 1992, p. 54.

³³ A. Karețki, A. Pricop, *Lacrima Basarabiei*, Chișinău, 1993, p. 41.



riu țarist, chiar dacă pretindea că nu dorește să le folosească. În realitate, delegația sovietică nu a încercat să demonstreze un drept istoric al URSS asupra Basarabiei, lucru imposibil în lipsa unor argumente solide. În schimb a recurs la o stratagemă: negarea drepturilor istorice ale României asupra provinciei, sprijinindu-se doar pe afirmații lipsite de acoperire documentară³⁴. În discursul său, șeful delegației sovietice, Nikolai Krestinski, a declarat că guvernul sovietic „nu și-a dat niciodată consimțământul la încorporarea Basarabiei în România” și consideră „ocupația acestei regiuni de către trupele române, începută în 1918 și continuată până în prezent, drept o luare cu forța și prin violență”. Potrivit lui, argumentele invocate de guvernul român pentru a justifica această acțiune nu erau convingătoare. Oficialul sovietic afirma: „nu este exact că Basarabia aparținea în trecut României, că a fost dezlipită în 1812 de Rusia și că încorporarea acestei regiuni în 1918 nu este decât un act de reunire cu România a unei părți integrale din această țară”. N. Krestinski susținea că teritoriile Basarabiei se aflau anterior sub stăpânire turcească, „au fost eliberate de această dominație și în 1812 au fost încorporate la Rusia”. El a subliniat că, dacă delegația sovietică a făcut referiri la situația anterioară a Basarabiei, la tratativele privind acest teritoriu și la „caracterul provizoriu al ocupației române”, intenția sa nu era cea de a fundamenta drepturile Uniunii Sovietice, ci exclusiv de „a demonstra inexactitatea argumentării istorice a guvernului român”³⁵.

Indiscutabil, din punct de vedere istoric, adevărul în problema Basarabiei era de partea României, fapt consfințit și de Puterile Aliate prin Tratatul din 28 octombrie 1920. Tocmai de aceea, partea sovietică, după o încercare timidă, a abandonat acest teren de discuție: argumentele istorice, etnice și geografice îi erau defavorabile. Recunoscută internațional și revenită treptat în prim-planul politicii europene și mondiale, Uniunea Sovietică și-a fundamentat revendicările pe un temelie juridic. Din punct de vedere al dreptului internațional, România nu obținuse recunoașterea oficială a integrării Basarabiei din partea unui guvern rus. Și Puterile Aliate erau conștiente de această lacună, motiv pentru care au lăsat, prin articolul IX al convenției basarabene, o portiță pentru reglementarea ulterioară a situației. Plasându-și interesele politice și geostrategice în spatele acestor revendicări, Uniunea Sovietică a știut să exploateze avantajul argumentului juridic. Chiar în timpul tratatelor de la Varșovia, Lev Karahan i-a declarat lui George Filality că recunoașterea Basarabiei de către Marile Puteri fusese condiționată de semnarea unui acord ulterior cu Rusia pe această temă³⁶. Pentru partea română devenea

³⁴ I. Oprea, *op. cit.*, p. 58.

³⁵ I. Scurtu ș. a. , *op. cit.*, p. 184.

³⁶ A se vedea: C. Botoran, *Tratatule româno-sovietice din anii 1918-1924 pentru recunoașterea unirii Basarabiei*, în *Cugetul*, nr. 3-4, 1993, pp. 29-30.



astfel evident că, în relațiile cu o mare putere aflată în ascensiune, adevărul istoric nu era suficient fără o reglementare juridică clară a statutului Basarabiei. În lipsa unor argumente istorice, etnografice sau lingvistice, delegația sovietică s-a refugiat pe terenul autodeterminării naționale, singurul care îi oferea un câmp de manevră diplomatică mai larg și mai favorabil sofismelor. Aceasta declara că

după principiul dreptului națiunilor de a dispune de soarta lor [...], și nu după vreun oarecare drept istoric se conduce guvernul sovietic pentru a stabili raporturile sale cu statele vecine³⁷.

În opinia lui N. Krestinski, hotărârea Sfatului Țării din 27 martie 1918 „nu are, de fapt, nicio valoare juridică”, iar guvernul sovietic considera necesară „organizarea unui referendum în rândurile populației Basarabiei”, pentru ca aceasta „să hotărască singură dacă vrea sau nu să se despartă de URSS sau să se alipească la România, sau, în fine, dacă preferă să se organizeze într-un stat suveran și independent”³⁸. Propunând referendumul în Basarabia, delegația sovietică încerca să înscrie poziția Kremlinului într-un principiu general, potrivit căruia „numai statul care are dreptul asupra cutărei sau cutărei provincii poate să recurgă la plebiscit”. În pledoaria sa pentru referendum, șeful delegației sovietice avertiza partea română că guvernul de la Moscova „nu și-a dat și nu-și dă consimțământul la încorporarea Basarabiei în România”. La Viena, după cum relata presa, în fața disponibilității guvernului român de a relua relațiile cu Rusia Sovietică „dacă aceasta încetează să mai revendice Basarabia”, șeful delegației sovietice, N. Krestinski, reluând toate argumentele deja clasice împotriva drepturilor României asupra provinciei, a reclamat vehement organizarea unui plebiscit – cerere inacceptabilă pentru București³⁹.

Guvernul român a intuit esența demersului sovietic la negocierile de la Viena și a elaborat din timp linia de conduită a delegației sale în raport cu această cerință speculativă, conștient că, în condițiile anului 1924, Sovietele nu aveau în vedere renunțarea la Basarabia. În baza mandatului transmis de primul-ministru I.I.C. Brătianu, delegația română a evitat să abordeze orice aspect care ar fi putut lăsa impresia unei dispute teritoriale cu URSS, plecând de la teza că unirea decisă cu șase ani în urmă de Sfatul Țării de la Chișinău a avut un caracter plebiscitar și că România nu are ce negocia în privința Basarabiei.

În lipsa unor contraargumente solide, delegația sovietică a justificat necesitatea referendumului într-un mod straniu, trădându-și intenția de a se amesteca în treburile strict interne ale României. Inconsistența poziției sovietice se vedea

³⁷ I. Oprea, *op. cit.*, p. 56.

³⁸ I. Scurtu ș.a., *op. cit.*, p. 184.

³⁹ V.F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 96.



în afirmații contradictorii, precum cele ale lui N. Krestinski: „Guvernul, spunea el, afirmă că în problema basarabeiană nu susține deloc teza drepturilor sale istorice față de Basarabia, drepturi care i-au fost transmise după căderea țarismului. Guvernul sovietic nu insistă deloc asupra menținerii Basarabiei în sânul URSS”. Delegația română a primit această declarație cu satisfacție, ca pe un semn de conciliere. Numai că, în ședința următoare, șeful delegației sovietice a calificat interpretarea părții române drept „inexactă”⁴⁰.

În ultima ședință, la 2 aprilie 1924, șeful delegației sovietice a declarat că „guvernul sovietic continuă să considere Basarabia ca parte a teritoriului URSS, dat fiind că el nu poate desigur recunoaște că ocuparea Basarabiei efectuată în 1918 de trupele României prin forță și violență ar fi creat pentru Coroana României oarecare drepturi asupra Basarabiei”. În consecință, sovieticii au cerut din nou deschiderea discuțiilor privind condițiile organizării unui referendum în Basarabia. În replică, Constantin Langa-Rășcanu a reafirmat poziția delegației române, subliniind că tratativele trebuiau să pornească de la principiul respectării statu-quo-ului teritorial: „Caracterul eminentemente român al Basarabiei, cât și actele repetate de autodeterminare fac inutilă și jignitoare orice propunere de plebiscit”⁴¹.

Delegația română s-a opus hotărât propunerii sovietice, urmând instrucțiunile lui I.I.C. Brătianu: „Referitor la eventualitatea propunerii unui plebiscit, îl veți refuza nu pentru că n-am fi convinși de rezultatul lui, dar pentru că, urmărind pacificarea Basarabiei, plebiscitul ar redeschide rana și întârâta spiritele între majoritate și minoritățile politice și naționale”. În plus, acceptarea unui astfel de plebiscit ar fi însemnat recunoașterea *de jure* a anexării Basarabiei de către Rusia țaristă în 1812, ar fi pus în discuție tratativele de pace dintre România și Rusia și ar fi negat voința românilor basarabeni, exprimată prin votul din 27 martie 1918. Respectiv, cererea sovietică nu avea temei, fiind vorba de o imixtiune în treburile interne ale altui stat suveran. Subliniind caracterul plebiscitar al votului Sfatului Țării din 1918, act care exprima dorința și voința poporului, partea română accentua că acesta nu are cum să fie anulat printr-o hotărâre arbitrară. De asemenea, s-a remarcat caracterul tendențios al cererii sovietice, cu atât mai evident cu cât guvernul de la Moscova nu solicitase referendumuri similare în statele care se desprinseseră din cadrul fostului Imperiu Rus și se declaraseră independente (Finlanda, Țările Baltice, Polonia) în urma aplicării lozincii dreptului la autodeterminare. Mai mult, consultări populare avuseseră deja loc în Basarabia cu ocazia alegerilor din 1919, 1920 și 1922 pentru Parlamentul României și pentru organele locale, pe baza votului universal, direct, secret, proporțional și obligatoriu. În

⁴⁰ A. Karetki, A. Pricop, *op. cit.*, p. 43.

⁴¹ I. Scurtu ș.a., *op. cit.*, p. 185.



pofta confruntărilor politice pasionate, nu se manifestaseră tendințe separatiste, electoratul votând pentru integritatea teritorială a țării. România a respins plebiscitul și pentru a evita o contradicție cu aliații săi, Franța și Marea Britanie, care recunoscuseră oficial unirea Basarabiei prin Tratatul din 28 octombrie 1920 și nu erau de acord cu repunerea în discuție a *statu-quo-ului* teritorial european. În plus, partea română considera că adevăratul scop al sovieticilor era introducerea, sub pretextul asigurării desfășurării „normale” a plebiscitului, a unor unități ale Armatei Roșii în Basarabia și tensionarea relațiilor României cu puterile occidentale. Constatând devierea guvernului sovietic de la „bazele fixate la Lausanne”, delegația română și-a declinat responsabilitatea pentru soarta conferinței și a solicitat amânarea acesteia până la revenirea la „bazele indicate”⁴².

Despre atmosfera care domina lucrările conferinței și despre tonul dezbaterilor, ziarul austriac *Neue Freie Presse* din 3 aprilie 1924 relatează obiectiv: „Delegația rusă din ședința de astăzi abundă în expresii foarte violente. Ambasadorul N. Krestinski, șeful delegației, vorbește de o răpire și anexare cu forța și de aroganța guvernului român, folosind tot expresii neuzitate, de altfel, în raporturile diplomatice între două state, dacă nu se dorește intenționat o mare dușmănie”. În schimb, „răspunsul român se deosebește mult de tonul cuvintelor ruse. Acest răspuns evită pe drept polemica violentă, păstrează calmul și sfârșește cu speranța că va fi curând posibil de a relua dezbaterile”.

Odată clarificate pozițiile în privința plebiscitului și a Tratatului din 1920, care nu reprezenta decât consacrarea internațională a unirii înfăptuite prin lupta românilor de pretutindeni, cercul problemelor discutate în cadrul Conferinței de la Viena s-a închis⁴³.

Pentru partea română, insistența URSS asupra organizării unui plebiscit în Basarabia nu era doar nefondată, dat fiind caracterul majoritar românesc al provinciei și actele repetate de autodeterminare, ci și o manevră politică menită să pună sub semnul întrebării statutul teritoriului. Bucureștii vedeau în această cerere o ofensă directă, cu potențialul de a legitima implicit pretențiile sovietice, motiv pentru care a considerat-o incompatibilă cu continuarea negocierilor. La inițiativa delegației sovietice, conferința a fost întreruptă fără a se obține vreun rezultat încurajator. Astfel, negocierile sovieto-române de la Viena s-au încheiat printr-un eșec. N. Krestinski, în calitate de președinte al ședinței, a declarat lucrările închise. De comun acord, s-a comunicat presei că, întrucât pozițiile nu au putut fi reconci-

⁴² I. Oprea, *op. cit.*, p. 57; A. Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993*, Chișinău, 1995, pp. 269-270; A. Karețki, A. Pricop, *op. cit.*, p. 42; Gh. Cojocaru, *90 de ani de la Conferința sovieto-română de la Viena*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 2, 2014, pp. 135-136.

⁴³ I. Oprea, *op. cit.*, p. 57.



liate, conferința a fost suspendată⁴⁴. Eșecul conferinței era previzibil încă din momentul în care partea sovietică a refuzat să recunoască actul Unirii Basarabiei și a cerut, în mod ultimativ, organizarea unui referendum în provincie, cu retragerea armatei și administrației române pe durata acestuia. În aceste condiții, delegația sovietică a transformat conferința de la Viena într-un instrument de propagandă, provocând din start eșuarea sa prin impunerea unor condiții inadmisibile vizând un plebiscit în Basarabia.

Aparentul eșec al conferinței a fost interpretat diferit de cele două părți. La 6 aprilie 1924, oficiul sovietic *Pravda* publica un comunicat în care preciza: „Până la desfășurarea unui plebiscit, vom considera Basarabia ca parte integrantă a Ucrainei și a Uniunii Sovietice”. La rândul său, delegația română reușise să facă cunoscută opiniei publice internaționale poziția României în problema Basarabiei, chiar dacă nu obținuse niciun progres concret în rezolvarea litigiilor cu Moscova. Sensusul real dar neexplicit al referendumului a fost dezvăluit de diplomatul sovietic M. Litvinov într-o declarație acordată revistei poloneze *Kurier Polski* la 9 aprilie 1924. Acesta afirma că, întrucât principiul autodeterminării națiunilor „a cauzat multe sacrificii teritoriale din partea Rusiei Sovietice [...], guvernul sovietic a cerut un plebiscit și întoarcerea Basarabiei la Bucovina pe baza drepturilor istorice”. Prin urmare, propunând referendumul în Basarabia, guvernul sovietic urmărea un interes pur pragmatic, mascat sub forma unui principiu cel puțin straniu: „ce este al meu rămâne al meu, iar ce este al tău, punem în discuție”⁴⁵.

Pe de altă parte, eșecul conferinței a oferit Uniunii Sovietice un „prilej de agitație politică” pe tema Basarabiei pe scena internațională. După cum observa un bun cunoscător al problemei, Moscova a folosit această conferință „ca o tribună de propagandă și ca un prilej favorabil de a cere plebiscit, recurgând astfel la o idee inutilă și provocatoare de agitație și neliniște”.

După eșecul negocierilor de la Viena, Cr. Rakovski i-a declarat direct lui Nicolae Titulescu că problema Basarabiei reprezenta o „hârtie de turnesol” pentru testarea „sentimentelor altor popoare față de noi”⁴⁶. În același registru amenințător, M. Litvinov, comisar adjunct al poporului pentru afaceri externe, avertiza că „acum toți vor ține minte că orice sprijin material sau moral acordat României în problema Basarabiei va fi apreciat de noi ca un act ostil direct la adresa Republicilor Sovietice și ca o participare indirectă la ocuparea unui teritoriu sovietic”⁴⁷.

⁴⁴ Gh. Cojocaru, *90 de ani de la Conferința sovieto-română...*, p. 138.

⁴⁵ I. Oprea, *op. cit.*, pp. 56-57.

⁴⁶ *Relațiile sovieto-române. Documente (1917-1934)*, vol. I, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 259.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 257-258.



Ruperea tratatelor româno-sovietice a atras atenția opiniei publice internaționale și a provocat numeroase reacții, semn al interesului pentru soluționarea problemei Basarabiei. Comportamentul delegației sovietice a alarmat reprezentanții unor state europene, în special din centrul și sud-estul continentului. În numărul din 9 aprilie 1924, ziarul *Neue Freie Presse* din Viena aprecia că eșecul negocierilor de la Viena a atras atenția lumii asupra existenței unei chestiuni teritoriale serioase în sud-estul Europei: „După Conferința de la Viena, oricine va pricepe că ajutorarea directă sau indirectă în chestia Basarabiei va fi considerată drept act inamic și participare indirectă la ocuparea teritoriului sovietic”. Aceste afirmații reluau de fapt declarația făcută la 7 aprilie 1924 de M. Litvinov, adjunctul comisarului poporului pentru afaceri externe al URSS, în legătură cu eșuarea conferinței. M. Litvinov critica presupunerea României și a aliaților săi din Antantă că problema Basarabiei putea fi tranșată prin centrele tradiționale de decizie de la Paris și Londra, eventual prin ratificarea de către Parlamentul francez a Protocolului de la Paris din 28 octombrie 1920. El avertiza că Uniunea Sovietică, aflată acum pe scena internațională, nu va accepta ca Franța sau Marea Britanie să-i impună o linie de conduită și că orice sprijin acordat României în chestiunea Basarabiei va fi considerat un act ostil și, cu formula deja citată, o complicitate la „ocuparea unui teritoriu sovietic”.

Din punct de vedere al relațiilor externe, conferința de la Viena a adus statului român mai degrabă dezavantaje, lăsând nerezolvată problema insecurității frontierei răsăritene⁴⁸. Eșecul negocierilor de la Viena a făcut ca România să caute sprijin diplomatic mai ferm din partea partenerilor europeni, în contextul intensificării presiunilor sovietice. Poziția Moscovei în problema Basarabiei s-a dovedit inflexibilă, iar situația internațională îi era în acel moment favorabilă⁴⁹.

Propaganda sovietică a continuat să influențeze opinia publică internațională prin mesaje menite să inducă ideea că România nu dorea o soluționare pașnică și diplomatică a problemei Basarabiei. După eșecul conferinței de la Viena, presa cominternistă a susținut poziția delegației sovietice, atribuind întreruperea tratatelor părții române, care ar fi respins „neîntemeiat” ideea plebiscitului și ar fi demonstrat astfel, „încă o dată”, că „guvernul oligarhic nu dorește să stabilească relații de bună vecinătate cu statul proletar rus”⁵⁰. În rezoluțiile adoptate de Internaționala Comunistă și de Federația Comunistă Balcanică, în prima jumătate a lunii mai 1924, par-

⁴⁸ Gh. Cojocaru, *90 de ani de la Conferința sovieto-română...*, p. 132.

⁴⁹ D. Th. Pârvu, *Problema Basarabiei în lumina principiilor actelor juridice internaționale (Contribuții la cunoașterea raporturilor diplomatice româno-ruse)*, Editura Bibliotecii Mitropolitane, București, 2013, p. 296.

⁵⁰ *Международная поддержка...*, p. 83 (doc. 49); p. 84 (doc. 51); p. 87 (doc. 54).



tidele comuniste din regiune erau îndemnate să sprijine lupta comuniștilor români pentru răsturnarea „clicii sângeroase a boierilor și bancherilor”⁵¹ din România și pentru „crearea unui guvern muncitoresc-țăranesc”⁵².

La 4 mai 1924, la Moscova, a avut loc adunarea constitutivă a Societății basarabenilor, o organizație creată sub auspiciile autorităților sovietice pentru a coagula în jurul său emigranții și activiștii originari din Basarabia. În cadrul acestei întâlniri a fost adoptat proiectul de statut al societății, a fost proclamată lozinca „Jos mâinile cotropitorilor români de pe Basarabia” și s-a constituit un birou organizatoric împuternicit să pregătească și să convoace Congresul I al Societății basarabenilor⁵³. Evenimentul a avut un pronunțat caracter propagandistic, fiind menit să ofere o acoperire „civică” obiectivelor politice ale Moscovei în chestiunea Basarabiei.

Faptul că participarea URSS la Conferința de la Viena a avut mai degrabă un scop propagandistic decât dorința reală de a ajunge la o înțelegere cu România este confirmat și de documentele de arhivă. Acestea arată că, în paralel cu activitatea vizibilă pe plan diplomatic, autoritățile sovietice pregăteau deja, în culise, crearea unei entități statale moldovenești în stânga Nistrului. Demersurile pentru constituirea acestei enclave fuseseră inițiate înainte ca delegația sovietică să ajungă la Viena, ceea ce sugerează că negocierile erau privite încă de la început ca un prilej de propagandă și nu ca un cadru real de soluționare a litigiului. Refuzul ferm exprimat de România la Viena, respingând definitiv pretențiile sovietice asupra Basarabiei și posibilitatea unui referendum, i-a determinat pe liderii bolșevici să caute alte forme de presiune, inclusiv prin activități ilegale ce urmăreau declanșarea unei mișcări revoluționare pe malul Nistrului, cu potențial de extindere în restul României. Una dintre cele mai eficiente modalități părea crearea unei republici moldovenești chiar la granița estică a României, după modelul folosit în alte cazuri, precum Republica Bielorusă, menită să preseze Polonia, sau Republica Carelo-Fină, creată în vecinătatea Finlandei.

Astfel, după eșecul conferinței și în pofida opoziției ferme a României, sprijinită de puterile occidentale în menținerea drepturilor sale asupra Basarabiei, conducerea de la Moscova a decis să pună în aplicare planul elaborat anterior. La 29 iulie 1924, Biroul Politic al CC al PC(b) din întreaga Uniune a transmis CC al PC(b) din Ucraina instrucțiunile pentru crearea unei republici moldovenești pe malul stâng al Nistrului, folosind inițiativa grupului de comuniști basarabeni și români, dar sub o nouă formă. Crearea acestei republici nu urmărea protejarea populației moldovenești din stânga Nistrului, ci servea unui obiectiv strategic:

⁵¹ *Ibidem*, p. 86 (doc. 53).

⁵² *Ibidem*, p. 89 (doc. 55).

⁵³ A.V. Repida, *op. cit.*, pp. 215-216.



crearea unei entități statale care să revendice legături „firești” cu Basarabia și să ofere pretextul pentru a lansa permanent lozinca „reunirii” ei cu RASSM⁵⁴.

Eșecul Conferinței de la Viena a schimbat brusc poziția oficialilor de la Har-kov cu privire la proiectul unei republici moldovenești:

Faptul că autoritățile supreme de partid ucrainene și-au revizuit atitudinea anterioară față de proiectul entității moldovenești imediat după eșecul Conferinței sovieto-române de la Viena ar putea sugera că de la această întâlnire se aștepta că Guvernul Român va accepta o împărțire a Basarabiei contra restituirii tezaurului sechestrat la Moscova. Partea restituită a Basarabiei urma să fie atașată teritoriului cu populație moldovenească din stânga Nistrului și astfel să fie formată o entitate moldovenească în cadrul Ucrainei. Deopotrivă, eșecul conferinței a dat peste cap aceste așteptări și, pentru moment, proiectul respectiv și-a pierdut din actualitate⁵⁵.

Așa cum remarcă istoricul A. Stan, sensul ridicării unei populații minoritare la rang de etnie titulară a unei mici și fantomatice republici autonome era acela că statul sovietic pierduse Basarabia în 1918, în urma unui proces intern de autodeterminare. În pofida presiunilor militare, politice și diplomatice – inclusiv cele din 1924, la Viena – nu reușise să o recupereze de la România, noul statut fiind consfințit prin tratatele de la Paris. Întârzierea organizării unei autonomii moldovenești transnistrene s-a datorat și eșecului politicii sovietice de expansiune revoluționară în România și Polonia, seria tentativelor de destabilizare a Basarabiei și de anexare a acesteia încheindu-se cu insuccesul din 1924 de la Tatarbunar⁵⁶.

Pe aceeași linie interpretativă, W. P. van Meurs subliniază că în spatele deciziei Kremlinului de a crea Republica Moldovenească se aflau mai multe rațiuni convergente.

Kremlinul a avut mai multe motive ce l-au determinat să creeze această Republică Moldovenească. După eșecul conferinței de la Viena și al revoltei de la Tatarbunar, liderii de la Kremlin puteau utiliza această republică pentru a provoca România. De fapt, crearea republicii de pe malul stâng semnifica o schimbare în politica privitoare la problema Basarabiei: inițial, leagănul Republicii Moldovenești trebuia să fie Basarabia. Crearea Republicii Autonome Moldovenești chiar în fața basarabenilor servea acum la menținerea guvernului român într-o stare de nesiguranță și stimula revolta în Balcani și România⁵⁷.

Cercetările ulterioare privind răscoala de la Tatarbunar au arătat că la Odesa funcționa o subreședință a statului major al Internaționalei a III-a, responsabilă de organizarea de atacuri și alte acțiuni menite să tulbure ordinea publică. Potrivit

⁵⁴ I. Țurcanu, *O carte instructivă și mult așteptată*, în „Patrimoniul”, 1990, nr. 3., pp. 143-144.

⁵⁵ Gh. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”...*, p. 19.

⁵⁶ A. Stan, „Moldovenismul”. *Istoria unei contrafaceri*, în: *Destin Românesc*, nr. 1-2, 2004, p. 79.

⁵⁷ W. P. Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Arc, Chișinău, 1996, p. 100.



subsecretarului de stat din Ministerul Afacerilor Interne, Gheorghe Tătărescu, scopul acestor acțiuni era menținerea unei stări permanente de alertă în regiune și impunerea de numeroase restricții populației civile, ceea ce submina autoritatea administrației române în zonă.

Conferința de la Viena a fost ultima și cea mai importantă întâlnire bilaterală dintre România și Uniunea Sovietică din perioada respectivă. Ea marchează trecerea poziției sovietice în problema Basarabiei de la un conciliatorism aparent la o intransigență totală, pe fundalul creșterii influenței internaționale a statului sovietic și al revenirii acestuia în prim-planul politicii europene. Această schimbare s-a reflectat direct în tratativele de la Viena, iar după 1924 marile puteri europene au devenit prudente în a-și asuma angajamente privind frontiera de est a României. Presa europeană a vremii remarcă faptul că orice sprijin acordat României în chestiunea Basarabiei era interpretat la Moscova drept un act ostil. Evoluția ulterioară a relațiilor sovieto-române a confirmat această percepție.



**INSTAURAREA
ADMINISTRAȚIEI SOVIETICE ÎN BASARABIA
ÎN OBSERVAȚIILE REFUGIAȚILOR ROMÂNI
(iulie-noiembrie 1940)**

**THE ESTABLISHMENT
OF THE SOVIET ADMINISTRATION IN BESSARABIA,
IN THE OBSERVATIONS OF ROMANIAN REFUGEES
(July-November 1940)**

Alin Spănu,

dr. în istorie

Facultatea de Istorie, Universitatea din București

ORCID ID: 0009-0003-2914-1341

e-mail: alinspanu@yahoo.com

REZUMAT

După anexarea Basarabiei și nordului Bucovinei de URSS, a început instaurarea administrației civile și militare. În același timp, mulți basarabeni s-au refugiat în România, unde au povestit ce au văzut cu ochii lor sau au aflat de la rude și prieteni, de la sosirea și instalarea unităților militare și a funcționarilor civili până la comportamentul acestora și starea lor de spirit. Toate aceste date au fost catalogate și analizate de serviciile de informații românești, iar unele erau verificate prin alte surse informative. Articolul trece în revistă și analizează aceste surse.

Cuvinte-cheie: Basarabia, anexare, URSS, administrație, informații, refugiați

ABSTRACT

After the annexation of Bessarabia and Northern Bukovina by the USSR, the establishment of civil and military administration began. At the same time, many Bessarabians took refuge in Romania, where they recounted what they had seen with their own eyes or learned from relatives and friends, from the arrival and installation of military units and civil servants to their behavior and state of mind. All this data was catalogued and analyzed by Romanian intelligence services, and some was verified through other information sources. The paper reviews and analyzes these sources.

Keywords: Bessarabia, annexation, USSR, administration, information, refugee



Anexarea Basarabiei și a nordului Bucovinei de către Uniunea Sovietică a determinat un val de refugiați români să treacă Prutul în vara anului 1940, purtând cu ei relatări, zvonuri și impresii despre instaurarea noii administrații. Aceste mărturii, culese și sintetizate de serviciile de informații și poliție române, documentează un moment de ruptură istorică și psihologică: trecerea bruscă de la un regim național la unul sovietic, perceput ca străin și opresiv. Analiza acestor relații oferă informații altfel inaccesibile despre primele luni ale ocupației, dar și o perspectivă unică asupra modului în care realitatea politică era filtrată prin grilele ideologice și afective ale epocii.

Această ruptură s-a produs în urma ultimatumului sovietic din 26 iunie 1940, repetat două zile mai târziu, care cerea evacuarea Basarabiei și a nordului Bucovinei¹. În spatele acestei solicitări se afla însă o realitate mai amplă: aplicarea prevederilor Pactului Ribbentrop-Molotov, semnat la 23 august 1939, prin care Germania și Uniunea Sovietică își împărțiseră sferele de influență în Europa de Est². România s-a văzut confruntată cu o situație fără ieșire. Regele Carol al II-lea, aflat la apogeul regimului său autoritar, a acceptat condițiile impuse de Moscova pentru a evita un conflict militar. Autoritățile civile și militare, dar și o parte a populației, au fost obligate să se retragă peste Prut în regim de urgență.

Contextul acelor zile a fost descris sugestiv de istoricul Nicolae Iorga, care, la începutul lunii iulie 1940, nota în *Neamul românesc*:

Asupra întregii vieți și a celei casnice până în intimitatea ei, se lasă perdeaua de fier. Pleacă împreună cu noi o religie de două ori milenară, pe care o împărțeam și o respectam. Vor tăcea clopotele între Prut și Nistru; vor tăcea până la cea de-a doua Înviere, care va veni. Pleacă iubirea pentru limba a 2-3 milioane de oameni, care vor putea să o întrebuințeze doar în cele mai mici ale lor, un dialect moldovenesc. Și pleacă forme de viață potrivite cu trecutul acestui pământ, care se cufundă în apele cenușii ale turburelui internaționalism marxist³.

¹ Pentru mai multe detalii: Al. Moșanu, I. Buga (coord.), *Anexarea Basarabiei în anul 1940 de către Uniunea Sovietică – o consecință directă a pactului Molotov-Ribbentrop*, Chișinău, 2002; M. Pelin, *Săptămâna patimilor (23-28 iunie 1940). Cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei*, Compania, București 2008; I.C. Popa, *Fața nevăzută a agresorului. Pactul Ribbentrop-Molotov și urmările lui pentru România*, Semne, București, 2017; D. Dușciac (coord.), *28 iunie 1940. Ocupația Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către URSS reflectată în presa internațională*, Cartier, Chișinău, 2023; D. Șișcanu, *Justificarea unui rapt. Propaganda sovietică în slujba anexărilor teritoriale (1939-1940)*, Editura Militară, București, 2023.

² Pentru mai multe detalii: E. Bold, I. Seftiuc, *Pactul Ribbentrop-Molotov*, Institutul European, Iași, 1998; R. Moorhouse, *Alianța Diavolilor. Pactul lui Hitler cu Stalin, 1939-1941*, Meteor Press, București, 2019; L. Rees, *Hitler și Stalin. Aliați și inamici. Tirania celui de-al Doilea Război Mondial*, Litera, București, 2023.

³ *Apud.* I. Scurtu ș.a. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*, Semne, București, 1998, p. 214.



În spatele acestei reacții emoționale, perfect reprezentative pentru o parte a opiniei publice românești, se conturau însă și primele relatări concrete despre felul în care trupele sovietice au intrat în Basarabia și despre măsurile luate de noua administrație. Aceste relatări, adunate de autoritățile române în lunile următoare, constituie sursa principală a observațiilor prezentate în paginile de față.

Martorii confirmă că Armata Roșie a pătruns în Basarabia și nordul Bucovinei într-un ritm rapid, fără a respecta pe deplin termenele și etapele prevăzute pentru evacuarea trupelor române⁴. În unele localități, militarii sovietici au intrat înainte de finalizarea retragerii administrației românești, ceea ce a generat incidente și tensiuni locale. Odată cu armata au sosit și primele detașamente de funcționari civili. Procesul de instalare a noii administrații a fost perceput de populație ca brusc și impredictibil⁵. Numeroase mărturii vorbesc despre acte de intimidare, confiscări și comportamente abuzive, care au contribuit la răspândirea unei stări generale de teamă.

Un număr semnificativ de locuitori din Basarabia au încercat să treacă granița spre România chiar și după expirarea termenului scurt permis oficial. Unii au reușit, alții au fost opriți, asasinați, arestați sau deportați în interiorul Uniunii Sovietice⁶. Cei care reușeau să ajungă în dreapta Prutului erau chestionați sistematic de organele de poliție și de informații, iar răspunsurile lor erau comparate și verificate prin alte surse. Din aceste materiale, unele păstrate integral, altele doar fragmentar, se conturează o imagine consistentă a transformărilor din teritoriile ocupate în primele luni de după anexare. Un exemplu reprezentativ este raportul întocmit în noiembrie 1940 de Comisariatul de Poliție Ungheni și înaintat Inspectoratului Regional Iași, care sintetiza, pe capitole tematice, observațiile refugiaților și comentariile comisarului Ion Gh. Filon, șeful acestui oficiu.

Cea mai mare parte a datelor culese de autoritățile române se referea la situația militară din teritoriul ocupat. Obiectivul inițial al unităților sovietice fusese ocuparea principalelor orașe din teritoriu. Ulterior, trupele au fost redistribuite pe linia Prutului, de la Cernăuți și Hotin până la Cahul și Vâlcov. Refugiații

⁴ Două studii de caz: A. Spănu, *Basarabia. Iunie 1940. Lacrimi și ură*, în *Magazin istoric*, nr. 9, 2001, pp. 18-21; A. Spănu, *O lecție de comunism*, în *Magazin istoric*, nr. 6, 2008, pp. 10-15.

⁵ Pentru mai multe detalii privind instaurarea administrației sovietice în Basarabia, vezi Ia. Furtună, *Basarabia răpită sau cât pământ îi trebuie unui rus*, Semne, București, 1995; E. Șişcanu, *Regimul totalitar bolșevic în RSS Moldovenească (1940-1952)*, Civitas, Chișinău, 1997; E. Șişcanu, *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*, Semne, București, 1998; *Moldovenii sub teroarea bolșevică. Sinteze elaborate pe baza materialelor Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova*, Serebia, Chișinău, 2010.

⁶ Un studiu de caz pe acest subiect: V. Ilica, *Fântâna Albă – o mărturie de sânge. Istorie, amintiri, mărturii*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 1999.



semnalau prezența unui număr mare de trupe, bine înzestrate, cu armament considerat „modern și foarte numeros”⁷. Erau menționate tancuri, artilerie motorizată, tunuri grele și ușoare, obuziere, mortiere și un număr semnificativ de unități motorizate. Descrierile insistau asupra efectului vizual și sonor al acestor forțe, care „uimește ochii trecătorului care, atunci când sunt puse în funcțiune, te asurzește cu zgomotul lor”⁸, dar și asupra impresiei generale de masivitate și mobilitate. Calitatea armamentului era însă percepută diferit: unii refugiați afirmau că echipamentele erau de fabricație recentă, alții că erau modele vechi, revopsite și modernizate. Fiecare unitate dispunea, potrivit surselor, de detașamente cu mitraliere grele și ușoare, majoritatea cu „un fel de puști-mitralieră cu radiatoare, având încărcătoare de câte 25 cartușe”⁹. Soldații erau dotați cu arme individuale diferite, adesea considerate lipsite precizie și rezistență. Se observase multă aviație sovietică¹⁰, având principala bază la Chișinău și subcentre la Cetatea Albă, Cahul, Ismail și Bălți, dar și aerodromuri mai mici în localități precum Orhei, Reni, Bolgrad, Rezina, Mărculești, Florești, Lipnic, Ialoveni, Nisporeni, Sângera, Hâncești, Râșcani, Ceadâr-Lunga, Leova și Congaz. La Chișinău, Cetatea Albă și Bolgrad, refugiații menționau exerciții cu parașutiști¹¹, interpretate ca pregătiri de luptă¹².

Refugiații au semnalat și existența unui amplu program de lucrări defensive. Conform relatărilor lor, fortificațiile din Basarabia erau de două tipuri: cele construite anterior de armata română, considerate bine amplasate și moderne¹³, și cele ridicate ulterior de sovietici, în special pe linia Prutului și în jurul principalelor orașe. În apropierea Chișinăului au fost observate două mari depozite de muniții, la Buiucani și Visterniceni, iar în jurul centrelor urbane se aflau instalații antiaeriene, așezate la distanțe mici. Multe dintre informațiile oferite de refugiați erau fragmentare; discreția „absolută”¹⁴ a autorităților sovietice îngreuna verificarea datelor.

⁷ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), F. *Dirrecția Generală a Poliției - Inspectoratele Regionale de Poliție* (în continuare: DGP-IRP), dos. 905, f. 133.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Un studiu de caz pe acest subiect: A. Spănu, *Aeronautica sovietică în analiza serviciilor de informații românești (septembrie 1940 - iunie 1941)*, în F. Cărnău ș.a. (coord.), *70 de ani de la intrarea României în Al Doilea Război Mondial. Contribuția forțelor aeriene române în campania anului 1941. Doctrină, instruire și înzestrare. Personalități. Acțiuni militare*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012, pp. 383-389.

¹³ ANIC, F. DGP-IRP, dos. 905, f. 133.

¹⁴ ANIC, F. DGP-IRP, dos. 905, f. 134.



Deși Basarabia nu dispunea de baze navale propriu-zise, două detașamente ale flotei sovietice au fost semnalate la Cetatea Albă și Vâlcov, având rolul de a menține legătura cu porturile Odesa, Ovidiopol și Maiaki. Uniformele marinărilor erau practic identice cu cele românești, diferența vizibilă fiind doar cocarda inscripționată în limba rusă „Flota Mării Negre”.

Relatările refugiaților și comentariile celor care le înregistrau oferă și o imagine sintetică asupra armatei sovietice. În ansamblu, militarii erau descriși ca tineri, bine echipați și hrăniți, „însă fără vlagă, fără voieșie și fără nicio experiență de viață”¹⁵. „Stăpânită prin teroare, nu prin bătaie, ci prin nimicire”¹⁶, armata sovietică era prezentată în termenii următori:

Soldatul sovietic, care este incult, nu are niciun ideal bine definit. El nu știe noțiunea dragostei de patrie și nu știe rostul lui în Uniunea Sovietică. Nu are niciun ideal de apărare și niciun țel de cucerit, izvorât din convingeri. Totul se exercită mecanic, din frica care stă la baza armatei așa-zise a „muncitorilor și țăranilor”. Este îndopat zi de zi cu cursuri despre plaga capitalismului, cu datoria lui de a lupta și distruge burghezia, însă după felul cum s-au comportat de la simplul soldat și până la marii comandanți în teritoriul nostru, socotit „dezrobitor de boierimea și Armata Română”, cred că toți au rămas contrariați de diferența ce există între raiul lor și iadul nostru. Ca lăcustele sau mai bine-zis ca „omida rusească” au năvălit prin prăvălii, restaurante și cofetării, devorând de la cele mai neînsemnate articole pe care unii negustori nici nu mai sperau să le vândă, până la cele mai luxoase și mai scumpe. Disciplina trupei în serviciu este admirabilă, iar afară din serviciu este deplorabilă¹⁷.

Aceeași tensiune între ordine aparentă și dezordine morală transpare și din relatările privitoare la corpul ofițeresc. Potrivit rapoartelor analizate, ofițerii de orice grad nu aveau ordonanțe, nu exista un respect (ofițerul inferior nu era obligat să salute un ofițer superior), cu popote și băi comune. Ofițerii inferiori erau descriși drept proveniți din „meseriași, oameni de rând, criminali și derbedei”, tineri fără educație militară solidă, care păreau „niște feciori din părinți bețivi”¹⁸. Se remarcă însă că aceștia beneficiau de o soldă considerabilă – un sublocotenent primea în jur de 1.000 de ruble, echivalentul a circa 40.000 de lei românești –, fapt ce accentua impresia de ierarhie inversată: lipsa de prestigiu era recompensată financiar. Ofițerii superiori păreau, în schimb, ceva mai cultivați, dar și „ursuzi, răi, vicleni și fără cuvânt”¹⁹. Refugiații remarcă apetitul lor pentru lux și pentru bunurile de consum, deși, în viziunea martorilor, nu

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*



știau să le folosească. În ansamblu, imaginea armatei sovietice sugera o structură masivă, bine finanțată, dar fără ținută morală – o instituție a forței impersonale și a apetitului exagerat, nu a onoarei. Dat fiind că salariile ofițerilor erau mari, dar aceștia nu aveau multe oportunități de cheltuit în URSS, ei au cumpărat în Basarabia cu prețuri „fabuloase”²⁰ diverse categorii de bunuri inaccesibile în „patria sovietică”.

Refugiații se refereau și la comisarii politici, pe care îi numeau *politrucci*. Ei erau considerați adevărații conducători ai unităților: „dictează și niciun comandant de unitate militară nu poate face niciun pas fără avizul sau mai bine-zis fără ordinul conducătorului politic”²¹. Aparent, aceștia aveau „un fond intelectual mai dezvoltat”²² și se ocupau direct de educația ideologică a soldaților. În fiecare unitate se organizau cursuri și ședințe în cadrul cărora se relau lozincile fundamentale ale propagandei sovietice – „Proletari din toate țările, uniți-vă!” și „Revoluția mondială și cucerirea globului pământesc” – cu scopul de a crea o adeziune politică uniformă. În ciuda insistenței acestor activități, rapoartele consemnau că ele nu păreau să fi produs o schimbare semnificativă în atitudinea trupelor²³.

La 15 octombrie 1940, autoritățile sovietice au ordonat încorporarea tinerilor basarabeni născuți în 1923, corespunzând contingentului 1941. Potrivit rapoartelor poliției române, măsura a fost aplicată uniform pe întreg teritoriul provinciei și urmarea integrarea rapidă a noilor cetățeni ai URSS în structurile Armatei Roșii. Înaintea încorporării propriu-zise, tinerii erau trimiși la cursuri de „pionieri”, iar odată cu depunerea jurământului militar dobândeau automat cetățenia sovietică, cu toate drepturile și obligațiile aferente. Centrele principale de instrucție se aflau la Chișinău, Bolgrad și Cetatea Albă, iar unele surse menționau și alte localități, fără a putea confirma exact amplasamentul. Reacțiile față de această măsură erau predominant negative. Refugiații citați în documente afirmau că tinerii basarabeni priveau recrutarea cu teamă și resemnare, iar mulți intenționau ca odată cu venirea iernii și înghețarea Prutului să fugă în România – „unde sufletul îi cheamă și îi atrage”²⁴.

Relatările despre mobilizarea tinerilor erau tratate în contextul eforturilor generale de înarmare ale Uniunii Sovietice. Se amintea decretul din 1937 prin care guvernul sovietic ar fi stabilit o perioadă de trei ani destinată consolidării armatei. Prevederile acestui decret ar fi fost prelungite până în 1940. În acest răstimp s-au

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ ANIC, F. DGP-IRP, dos. 905, f. 135.



făcut „mari sacrificii și mari economii”²⁵, construindu-se multiple fabrici de armament și utilaj militar. Martorii considerau că Basarabia devenise parte dintr-un program amplu de militarizare și industrializare a spațiului de frontieră, vizibil prin echiparea trupelor și intensificarea lucrărilor de infrastructură.

Relatările refugiaților conțin și observații privind activitatea intensă de reparație și extindere a rețelei feroviare. Lucrările au început imediat după instalarea administrației sovietice, având drept scop adaptarea liniilor la ecartamentul folosit în Uniunea Sovietică și facilitarea transportului de trupe și materiale. Au fost reluate sau inițiate lucrări la terasamente la căile de comunicație înguste și largi, precum și la unele linii noi, menite să lege principalele orașe ale Basarabiei de porturile de la Marea Neagră.

Refugiații menționau în special linia Cetatea Albă - Ismail, unde reparațiile începute în august 1940 urmau să fie finalizate până în luna noiembrie. Se pregăteau, totodată, lucrări pe liniile Chișinău - Orhei, Cahul - Bolgrad și Cahul - Chișinău, pentru care fuseseră aduse cantități considerabile de materiale și echipamente. Atât numărul, cât și frecvența trenurilor crescuse, însă organizarea transportului reflecta noua ierarhie socială impusă de regim: vagoanele de clasa I și clasa a II-a, vagoanele-restaurant și cele de dormit au fost rezervate exclusiv demnitarilor sovietici, ofițerilor superiori și delegațiilor diplomatice.

Măsurile administrative au fost resimțite și în viața cotidiană. Refugiații notau desființarea meseriei de hamal, cu excepția câtorva lucrători păstrați la Chișinău pentru a deservi reprezentanții oficiali și diplomații străini. Aceste detalii, aparent minore, ilustrează transformarea rapidă a vieții economice și sociale sub regimul sovietic, în care ordinea cotidiană a fost subordonată în întregime nevoilor aparatului de stat.

Refugiații semnalau prezența constantă a NKVD drept componentă centrală a noii administrații²⁶. Rapoartele românești menționează existența unui aparat „foarte numeros și bine plătit”²⁷, implicat în supravegherea populației și în menținerea ordinii politice. Zvonurile consemnate la frontieră sugerau că pentru noii cetățeni urmau să se organizeze cursuri care să-i familiarizeze cu noile lor obligații în contextul siguranței statului sovietic. Un fragment din analiza poliției din Ungheni rezumă concis esența sistemului de control:

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Pentru mai multe detalii: P. Moraru, *Urmașii lui Felix Dzerjinski: Organele Securității Statului în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească 1940-1991*, INST, București, 2008; M.S. Țăranu, *Unele modalități de racolare a basarabenilor în NKVD-ul sovietic (1940-1941)*, în G. Enache ș.a. (ed.), *La frontierele civilizațiilor. Basarabia în context geopolitic, economic, cultural și religios*, Galați, 2011, pp. 381-388.

²⁷ ANIC, F. DGP-IRP, dos. 905, f. 135.



Prin educația ce se da maselor populare se tinde a se ajunge ca toți cetățenii, de orice rang social și intelectual, să se suspecteze unul pe altul și să-și denunțe reciproc la NKVD toate acțiunile ce se vor crede că ar putea fi contra statului²⁸.

Mărturiile adunate de autoritățile române conțin observații despre atitudinea sovieticilor față de alte puteri. Refugiații vorbeau despre o „ură înverșunată” la nivel oficial împotriva Germaniei, Italiei și Japoniei, considerate principalii adversari ai Uniunii Sovietice. Germania, în special, era criticată și insultată în discursurile publice, fiind prezentată ca „forța care stă în calea expansiunii sovietice și în contra ideologiei comuniste mondiale”²⁹. Această percepție, exprimată în rapoarte, reflecta tensiunea crescândă dintre cele două regimuri, chiar dacă pactul de neagresiune germano-sovietic era încă formal în vigoare. Unii martori interpretau aceste manifestări ca semne ale pregătirii pentru conflict: „rușii se gândesc și au intențiuni ca odată și odată să atace Germania”³⁰. Următorul obiectiv strategic al Uniunii Sovietice ar fi fost cucerirea și „comunizarea” Peninsulei Balcanice³¹, urmată de încorporarea statelor din regiune în cadrul URSS și, în cele din urmă, de extinderea regimului sovietic spre restul Europei. Aceste aprecieri, deși impregnate de tonul alarmist al epocii, au o valoare documentară semnificativă: ele surprind modul în care se configura, în mentalul românesc de la mijlocul anului 1940, imaginea Uniunii Sovietice ca putere totalitară cu ambiții expansioniste. Dincolo de exactitatea lor factuală, asemenea relatări reflectă felul în care refugiații articulaau sensul propriei pierderi teritoriale într-o narațiune globală a amenințării și revanșei.

Propaganda antiromânească este una dintre temele recurente în mărturiile refugiaților. Ea se manifesta prin toate mijloacele disponibile – presă, radio, conferințe publice și difuzoare instalate în piețele orașelor – și avea ca scop principal delegitimarea administrației românești anterioare și a ideii de apartenență națională românească. Conducătorii militari sovietici participau uneori la aceste evenimente, iar discursurile lor erau însoțite de parade motorizate și de cântece revoluționare, într-o încercare de a sugera triumful noii ordini sociale.

Surse considerate neconfirmate de autoritățile române relatau că basarabenii care „nu se acomodează cu ideile și regimul comunist”³² urmau să fie declarați „dușmani ai poporului” și trimiși în Rusia, fără drept de întoarcere (în realitate, o anticipare a valurilor ulterioare de deportări). Chiar dacă asemenea informații

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ ANIC, F. DGP-IRP, dos. 905, f. 136.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² ANIC, F. DGP-IRP, dos. 905, f. 137.



nu puteau fi verificate în totalitate la acel moment, frecvența lor în rapoarte arată amploarea temerilor legate de posibilitatea represiunii.

În paralel, documentele menționează campanii de recrutare a forței de muncă pentru minele și uzinele din interiorul Uniunii Sovietice. Tinerilor basarabeni li se promiteau salarii mari, condiții bune și un nivel de trai superior, ceea ce, potrivit refugiaților, a determinat plecarea zilnică a sute de persoane peste Nistru, „sub mirajul unei vieți mai fericite”³³. În interpretarea martorilor, aceste deplasări, dublate de sosirea unui număr mare de funcționari și lucrători ucraineni și evrei din alte regiuni, aveau drept scop modificarea treptată a compoziției etnice a provinciei. Raportul sintetiza această percepție prin formula: „rusificarea Basarabiei prin surplusul de populație ucraineană”³⁴. Limba română era treptat înlăturată din administrație și din spațiul public, iar în locul ei se impunea rusa, prin intermediul unui aparat birocratic adus în mare parte din Ucraina.

Pentru populația locală, efectele campaniilor de propagandă și reorganizare a ordinii sociale erau ambivalente. Dacă în primele săptămâni o parte dintre locuitori au întâmpinat noua administrație cu speranță sau curiozitate, această atitudine s-a transformat treptat într-o profundă dezamăgire. Se consemna o „mare și dureroasă deznădejde”³⁵, provocată de scumpirea bunurilor de primă necesitate, de restricțiile impuse și de sentimentul de umilință resimțit în contactul cu autoritățile sovietice³⁶. Mulți dintre cei care fuseseră anterior ostili administrației române afirmă acum că „rău era cu rău, dar e mai rău fără rău”. În conștiința refugiaților, noua administrație sovietică apărea ca un regim care combina seducția ideologică cu constrângerea și frica, iar politica de „reeducare” și mobilitate socială era percepută mai curând ca un mijloc de control decât ca o promisiune de emancipare.

În lumea rurală, schimbările aduse de noua administrație au fost percepute în primul rând prin prisma dreptului de proprietate. Pentru țăranii basarabeni, sentimentul național se confunda adesea cu dreptul asupra pământului și cu menținerea obiceiurilor ancestrale. Pe măsură ce autoritățile sovietice au început reorganizarea economică și restrângerea drepturilor de proprietate, această legătură profundă dintre identitate și pământ s-a transformat într-o sursă de nemulțumire și rezistență tăcută. Mulți țărani au înțeles noul regim nu pur și simplu ca o formă de guvernare străină, ci ca un atentat direct la ordinea morală și materială anterioare.

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ ANIC, F. DGP-IRP, dos. 905, f. 136.

³⁶ *Ibidem.*



Intelectualii rămași în Basarabia au fost, potrivit mărturiilor, printre cei mai afectați de schimbarea de regim. Rapoartele vorbesc despre „un mare și negru doliu”³⁷ așternut în sufletele lor și despre o stare generală de pesimism, întreținută de convingerea că vechea viață spirituală și profesională nu mai putea fi reluată.

Din rapoartele refugiaților se desprinde în mod clar și stratul colonialist și imperialist al atitudinii autorităților sovietice. Administrația era dominată de funcționari din afara provinciei – în special ucraineni și evrei din Galiția sau din alte regiuni ale Uniunii Sovietice, veniți împreună cu familiile lor – care ocupau funcții în instituțiile publice, în timp ce elementul românesc era marginalizat. Rapoartele menționau că „elementul evreiesc predomină în toate manifestările de viață a întregii provincii”³⁸. În această perspectivă, politica de cadre era privită ca expresie a unui proiect imperial: înlocuirea elitelor locale și impunerea unei noi loialități față de centru.

În relatările celor care au reușit să se refugieze, tonul resemnat se împletea cu o notă de neliniște și de amenințare. Martorii menționau că, la trecerea frontierei, unii ofițeri sau grăniceri sovietici le adresau formule ironice și sugestive – „Ne vom mai întâlni!”, „Vom cuceri Moldova până la Siret!”, „La revedere, la Iași sau la București!”³⁹ – interpretate ca expresii ale unei atitudini expansioniste, dar și ale unei superiorități disprețuitoare față de populația locală. În ansamblu, aceste detalii conturează imaginea unei administrații care, în percepția contemporanilor, combina elemente de dominație militară, inginerie socială și control simbolic asupra memoriei și identității.

Relatările refugiaților basarabeni oferă o perspectivă de o valoare excepțională asupra modului în care instaurarea administrației sovietice a fost trăită și interpretată la nivelul experienței nemijlocite. Ele nu descriu doar faptele – mișcarea trupelor, transformările administrative sau propaganda –, ci surprind mecanismele prin care o întreagă populație a încercat să dea sens unei schimbări istorice radicale. Mărturiile refugiaților alcătuiesc un tablou coerent, deși subiectiv, al primelor luni de ocupație, confirmând interesul autorităților din dreapta Prutului față de situația din Basarabia și faptul că acestea urmăreau cu atenție acțiunile politico-militare și represive ale administrației sovietice.

Situația descrisă sugerează că autoritățile sovietice vizau instaurarea comunismului într-un răstimp cât mai scurt în Basarabia și testarea diferitor strategii în acest sens. Cercetătorul Iulian Chifu apreciază că regiunea anexată

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ ANIC, F. DGP-IRP, dos. 905, f. 137.



a fost transformată peste noapte într-o adevărată scenă pe care s-au testat și dezvoltat ideile de dominare absolută a lumii, prin atacarea în timp record a fundamentelor perene ale zonei ocupate și instituirea modelului sovietic cu toate atributele sale, astfel încât o revenire la situația anterioară să necesite eforturi susținute⁴⁰.

Românii basarabeni și bucovineni s-au confruntat direct cu această realitate timp de un an, până la eliberarea regiunii de către armatele româno-germane în iulie 1941, perioadă urmată de trei ani de relativă stabilitate. În 1944, Armata Roșie a revenit în Basarabia, iar Conferința de Pace de la Paris (1946-1947) a consfințit oficial frontierele Uniunii Sovietice în forma pe care o aveau la 22 iunie 1941. În consecință, românii basarabeni și nord-bucovineni au fost expuși, timp de aproape jumătate de secol, la politici de represiune și de inginerie socială, politică și etnică, ale căror efecte au afectat profund structura identității, viața socială și memoria colectivă a comunităților din regiune.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *** *Moldovenii sub teroarea bolșevică. Sinteze elaborate pe baza materialelor Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova*, Serebia, Chișinău, 2010.
2. Bold, Emilian, Seftiuc, Ilie, *Pactul Ribbentrop-Molotov*, Institutul European, Iași, 1998.
3. Cârnău, Fănică (coord.) et al., *70 de ani de la intrarea României în al Doilea Război Mondial. Contribuția forțelor aeriene române în campania anului 1941. Doctrină, instruire și înzestrare. Personalități. Acțiuni militare*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012.
4. Chifu, Iulian, *Basarabia sub ocupație sovietică*, Politeia-SNSPA, București, 2004.
5. Dușciac, Dorin (coord.), *28 iunie 1940. Ocupația Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către URSS reflectată în presa internațională*, Cartier, Chișinău, 2023.
6. Enache, George (coord.) et al., *La frontierele civilizațiilor. Basarabia în context geopolitic, economic, cultural și religios*, Galați, 2011.
7. Furtună, Iacob, *Basarabia răpită sau cât pământ îi trebuie unui rus*, Semne, București, 1995.

⁴⁰ Iu. Chifu, *Basarabia sub ocupație sovietică*, Politeia-SNSPA, București, 2004, p. 63.



8. Ilica, Vasile, *Fântâna Albă – o mărturie de sânge. Istorie, amintiri, mărturii*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 1999.
9. Moorhouse, Roger, *Alianța Diavolilor. Pactul lui Hitler cu Stalin, 1939-1941*, Meteor Press, București, 2019.
10. Moraru, Pavel, *Urmașii lui Felix Dzerjinski: Organele Securității Statului în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească 1940-1991*, INST, București, 2008.
11. Moșanu, Alexandru, Buga, Ion (coord.), *Anexarea Basarabiei în anul 1940 de către Uniunea Sovietică – o consecință directă a pactului Molotov-Ribbentrop*, Chișinău, 2002.
12. Pelin, Mihai. *Săptămâna patimilor (23-28 iunie 1940). Cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei*, Compania, București, 2008.
13. Popa. Ioan C., *Fața nevăzută a agresorului. Pactul Ribbentrop-Molotov și urmările lui pentru România*, Semne, București, 2017.
14. Rees, Laurence, *Hitler și Stalin. Aliați și inamici. Tiranii celui de-al Doilea Război Mondial*, Litera, București, 2023.
15. Scurtu, Ioan (coord.), *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*, Semne, București, 1998.
16. Șișcanu, Daniela, *Justificarea unui rapt. Propaganda sovietică în slujba anexărilor teritoriale (1939-1940)*, Editura Militară, București, 2023.
17. Șișcanu, Elena, *Regimul totalitar bolșevic în RSS Moldovenească (1940-1952)*, Civitas, Chișinău, 1997.
18. Șișcanu, Elena, *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*, Semne, București, 1998.



CHIȘINĂUL ÎN RĂZBOI: ASIGURAREA CU ALIMENTE (1941-1942)

CHIȘINĂU DURING THE WAR: FOOD SUPPLY (1941-1942)

Ion Valer Xenofontov,

dr. în istorie

Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0000-0002-5993-1235

e-mail: ion.xenofontov@gmail.com

REZUMAT

Studiul examinează modul în care administrația românească din Chișinău, reînaltată în iulie 1941, a gestionat aprovizionarea cu alimente în condițiile dificile ale războiului. Pe baza documentelor de arhivă, sunt analizate măsurile adoptate pentru asigurarea hranei trupelor române și germane, precum și reglementarea consumului civil. Cercetarea evidențiază rețelele de distribuție controlată, restricțiile impuse, procedurile de autorizare și supravegherea strictă a activităților comerciale. Totodată, sunt reconstituite multiplele straturi ale vieții cotidiene – de la funcționari și spitale la restaurante, aziluri și prizonieri – surprinzând tensiunile dintre nevoile militare și cele sociale. Dincolo de aspectul economic, studiul conturează imaginea unei societăți aflate sub regim de penurie, control și adaptare birocratică.

Cuvinte-cheie: Chișinău; aprovizionare alimentară; administrație românească; al Doilea Război Mondial; populație civilă

ABSTRACT

The study examines the way in which the Romanian administration reinstalled in Chișinău in July 1941 managed food supply under wartime conditions. Drawing on archival documents, it analyzes the measures taken to provide for Romanian and German troops while regulating civilian consumption. The research highlights the controlled distribution networks, imposed restrictions, authorization procedures, and the close surveillance of commercial activity. It also reconstructs the multiple layers of everyday life – from municipal officials and hospitals to restaurants, asylums, and prisoners – revealing the ongoing tension between military priorities and civilian needs. Beyond its economic dimension, the study portrays a society marked by scarcity, administrative control, and bureaucratic adaptation.

Keywords: Chișinău; food supply; Romanian administration; World War II; civilian population



După retragerea trupelor sovietice, Basarabia și nordul Bucovinei reveniseră sub administrație română (iulie 1941 - august 1944), sub egida guvernului român fiind instituit Cabinetul civil și militar pentru administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei. Administrația română se instalase la Chișinău în ziua de 20 iulie 1941. Urbea părea că duce o viață cotidiană tihnită, proprie unei societăți pașnice, precaute la lumea aflată în război, dar și aplicând măsuri de protecție. În acest context, aprovizionarea cu alimente deveni una dintre prioritățile urgente ale autorităților aflate în fața unei duble presiuni: asigurarea constantă a necesarului pentru trupele române și germane, pe de o parte, și gestionarea cererilor populației civile, pe de altă parte. Documentele de epocă reflectă eforturile administrației municipale de a organiza distribuția alimentelor, de a reglementa comerțul și de a impune un sistem de control menit să prevină haosul și specula. Dincolo de deciziile instituționale, se conturează imaginea unui oraș în care supraviețuirea zilnică depindea de autorizații, avize și accesul controlat la resursele de bază. În octombrie 1941, statele de personal ale primăriei municipiului Chișinău aveau 286 de angajați¹. O parte din funcționari își reluaseră activitatea în cadrul altor autorități locale. De exemplu, Nicodim Zalevski, fost angajat la primăria municipiului Chișinău, începu să activeze în calitate de șef de birou la primăria Odesa².

Unul dintre obiectivele autorităților române a fost, la etapa inițială, restabilirea infrastructurii de comunicare cu Basarabia. La 19 iulie 1941, Societatea anonimă pentru comerțul zahărului din București anunța primăria mun. Chișinău că „legăturile telefonice și telegrafice încă n-au fost restabilite, de aceea se apelează la corespondență”³. În august 1941, personalul responsabil de telefoane din Chișinău se compunea dintr-un efectiv de 62 de angajați⁴. Infrastructura mobilă era asigurată de garajele „Saraf” (amplasate pe str. Ștefan cel Mare, nr. 138), aflate în proprietatea baronului Petru von Gheiching. Garajele prestau servicii de reparație de automobile, tractoare, motoare industriale, mașini agricole; montaje, strungării, autogen, electricitate, caroserie, vopsitorie, tapițerie etc. Se ofereau piese de schimb: accesorii, automobile, aparate radio, baterii electrice, materiale industriale etc. Pe lângă garaje funcționa o cantină unde luau masa 40-45 de angajați ai atelierelor⁵.

Documentele vremii reflectă o atmosferă constantă de suspiciune în raport cu populația urbană, motivată prin încercarea autorităților de a evita promovarea

¹ Agenția Națională a Arhivelor (ANA), F. 1404, inv. 4, dos. 8, f. 63.

² ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 12, f. 231.

³ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 8, f. 188.

⁴ *Ibidem*, f. 157.

⁵ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 6, f. 141.



colaborațiștilor în funcții de răspundere. De exemplu, la 4 noiembrie 1941, Tamara Ursu, domiciliată la Chișinău (str. Gh. Lazăr, nr. 18), solicita primăriei un certificat de constatare a originii etnice române pentru a se putea căsători cu sergentul major Vladimir Makarenko din Regimentul 8 Vânători⁶. La 3 ianuarie 1942, Isaie Codreanu, domiciliat în comuna Buiucani, Chișinău, funcționar la Directoratul economiei naționale, solicita eliberarea unei adeverințe ce să confirme că nu este urmărit pentru acțiuni subversive contra siguranței statului⁷. În aprilie 1942, colonelul Anibal Dobjanski, primarul municipiului Chișinău, certifica faptul că petiționarul Petre Capsamun avea „bună purtare în societate, nefiind urmărit în niciun fapt de la data de la 31 iulie 1941 și până în prezent”⁸. La 15 noiembrie 1941, primăria municipiului Chișinău certifica buna purtare în societate a lui Vadim Tuciac, domiciliat pe str. P. Botezatu, nr. 4. Acesta își susținuse bacalaureatul la Liceul teoretic și dorea să se angajeze la serviciu în cadrul Muzeului Național din Chișinău⁹. Chestura poliției chișinăuene elibera și ea „certificate de bună purtare” (un exemplu fiind cel din 2 aprilie 1942)¹⁰. Edilul urbei certifica atât domiciliul cetățenilor în contextul anexării Basarabiei de către URSS în vara anului 1940, cât și naționalitatea acestora. Astfel, la 17 februarie 1942, primarul municipiului Chișinău nostrifica faptul că Evlampie Manicovschi, domiciliat pe str. Principele Mihai nr. 18 „a rămas în acest municipiu după data de 28 iunie 1940 și deci cade în prevederile art. 2 și 3 din decretul-lege nr. 793 din 4 septembrie 1941 și posedă certificatul din care rezultă că a avut naționalitatea română înainte de 28 iunie 1940”¹¹.

Un alt element prezent stabil în documentele de epocă sunt măsurile de asigurare a aprovizionării trupelor române și germane. Pentru a putea garanta hrana trupelor, autoritățile locale au impus restricții asupra consumului alimentar și au centralizat distribuția bunurilor. În acest context, la 26 noiembrie 1941, primarului Chișinăului i se solicita să aprobe funcționarea serviciului de control asupra greutății și prețului de vânzare la pâine și fabricarea de pâine¹².

La inițiativa mareșalului Ion Antonescu s-a propus ca hrana pentru cantina germană să fie oferită gratuit. Cheltuielile urmau să fie decontate ulterior, pe baza chitanțelor emise soldaților ce beneficiau de această cantină. La 20 septem-

⁶ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 5, f. 148.

⁷ ANA, F. 1404, inv. 1, dos. 16, f. 22.

⁸ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 17, f. 3.

⁹ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 5, f. 89.

¹⁰ ANA, F. 1404, inv. 1, dos. 17, f. 2.

¹¹ *Ibidem*, f. 16.

¹² ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 8, f. 2.



brie 1941, în cadrul unei discuții cu primarul Chișinăului, comandantul Pieței germane din Chișinău, căpitanul Steinbach, și căpitanul Oberg au afirmat că acest sistem nu aducea beneficii reale pentru soldații germani. În plus, sistemul de decontare ar fi condus, considerau ei, la o inutilă corespondență excesivă între structurile implicate. Respectiv, comenduirea Pieței germane a propus menținerea procedurii anterioare, „prețurile pentru masă și băut fiind foarte convenabile. Plata se făcea în lei”¹³. La 16 octombrie 1941, unității germane nr. 08313 aflate la Chișinău i s-a aprobat spre vânzare o cantitate de 100 kilograme de untdelemn din depozitul primăriei, produs necesar bucătăriei armatei germane¹⁴. Pe parcursul lunii, administratorului cantinei germane T. Grecencov i s-au eliberat 13 kilograme de untdelemn, 5 kilograme de făină de cartofi, lemne de foc¹⁵.

La 30 august 1941, armata a pus în funcțiune Fabrica de ape gazoase din Chișinău, amplasată pe str. Kievului, nr. 55¹⁶. Prin ordinul nr. 891 din 31 august 1941, Cabinetul militar al administrării și conducerii Basarabiei a fixat, pentru armată, un preț de 2 lei pentru sifonul mare. În septembrie 1941, primăria municipiului Chișinău a introdus noi prețuri, diferențiate pentru armată și pentru populația civilă. Pentru toate popotele armatei și cele funcționărești (destul de numeroase), prețul sifonului mic era de 3 lei, iar al sifonului mare de 6 lei. Pentru celelalte categorii ale populației, prețul era respectiv de 4 lei sifonul mic și 8 lei sifonul mare¹⁷. În conformitate cu o rezoluție a primarului mun. Chișinău, Fabrica comunală de apă gazoasă elibera zilnic cantinei germane câte 50 de sifoane mari¹⁸. La 5 septembrie 1941, colonelul A. Dobjanski, edilul Chișinăului, informa că, în absența forței motrice pentru fabrici, mașinile erau purtate în brațe de oameni, munca fiind grea și scumpă, iar apa se transporta cu alte cheltuieli și



*Colonelul Anibal Dobjanski,
primarul Chișinăului (1941–1944).
Sursă: Figuri contemporane din
Basarabia, Chișinău, 1939,
Ed. Arpid, p. 49*

¹³ *Ibidem*, f. 117.

¹⁴ *Ibidem*, f. 59.

¹⁵ *Ibidem*, f. 61.

¹⁶ *Ibidem*, f. 186.

¹⁷ *Ibidem*, f. 69.

¹⁸ *Ibidem*, f. 73.



greutăți. De aici venea și necesitatea prețului comercial de 4 lei pentru sifonul mic și 8 lei pentru sifonul mare, având în vedere și realizarea unui modest beneficiu financiar pentru primărie. Cu caracter de excepție, pentru toate popotele armatei, precum și toate popotele funcționărești, prețul a fost scăzut la 3 lei sifonul mic și 6 lei sifonul mare. Reducerea prețului sub acest cuantum ar fi condus la deficit¹⁹. În septembrie 1941, Fabrica de sifoane se afla str. Mareșal Badoglo, colț cu str. I.C. Brătianu²⁰. Depozitul de gheață se afla pe str. Ștefan cel Mare, nr. 9²¹.

În septembrie 1941, V. Untilă, șeful depozitului de gheață de la Fabrica de bere *Boemia*, amplasată pe str. Ion I. Brătianu, nr. 94, anunța că o parte din gheața din subsolul depozitului se topise, iar apa ajungea până la scara prin care treceau cumpărătorii²².

CertIFICATELE de bună purtare, menționate mai devreme, continuau să fie eliberate pentru a facilita activitatea comercială a solicitanților. Primăria municipiului Chișinău i-a eliberat la 10 noiembrie 1941 un certificat de bună purtare în societate lui Casian Belinschi, domiciliat pe str. Regele Ferdinand I, nr. 2. Avizul era necesar pentru obținerea brevetului pentru băuturi spirtoase de la Administrația financiară Lăpușna²³.

Aprovizionarea cu produse alimentare a instituțiilor medicale se confrunta și ea cu dificultăți specifice. De exemplu, la 24 iulie 1941, se anunța că Spitalul Costujeni (cu un personal format din 240 persoane, care îngrijeau 560 de bolnavi) ducea lipsă de pâine²⁴. În septembrie 1941, Centrul pentru ocrotirea copiilor din Chișinău cu secția de spital *Voievod Mihai* solicita de la primăria municipiului doi saci de făină pentru a prepara pâine. Copii mai mici internați în spital nu „puteau fi hrăniți cu pâine de la comună”²⁵. La 18 aprilie 1942, Spitalul militar de ochi din Chișinău a adresat primăriei municipiului rugămintea de a fi aprovizionat cu 100 kilograme de ulei, „de care avem strictă și urgentă nevoie pentru prepararea hranei trupei bolnave din acest spital”²⁶: or, din depozitele armatei, de unde era aprovizionat spitalul, lipsea uleiul, iar această lipsă făcea instituția medicală incapabilă să ofere bolnavilor hrana calitativă necesară²⁷. În septembrie 1942, Spitalul

¹⁹ *Ibidem*, f. 69.

²⁰ *Ibidem*, f. 113.

²¹ *Ibidem*, f. 140.

²² *Ibidem*, f. 80.

²³ *Ibidem*, ff. 123-126.

²⁴ *Ibidem*, f. 190.

²⁵ *Ibidem*, f. 48.

²⁶ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 6, f. 87.

²⁷ *Ibidem*, f. 87.



de copii din Chișinău avea în îngrijire 50 de copii bolnavi, 40 de maturi răniți, plus personalul spitalului. Li s-au eliberat 30 kilograme de untdelemn, 30 kilograme de ulei vegetal, un sac de făină albă, un sac de făină de porumb²⁸.

Personalul angajat în sfera alimentației publice trebuia să dispună de autorizații speciale emise de autoritățile locale. Aprovizionarea cu produse alimentare în localurile publice era la fel restricționată, fiind strict monitorizată de instanțe. La 1 noiembrie 1941, Mefodie Gutcov, domiciliat în Chișinău, str. Mareșal Averescu, nr. 47, solicita un certificat de bună purtare de la primar. Documentul era necesar pentru a fi prezentat la Camera de comerț din Chișinău în vederea deschiderii unui restaurant. Edilul, colonelul A. Dobjanski certifica că petiționarul M. Gutcov „se bucură de o bună conduită în societate”²⁹. Gheorghe Cațân, fost funcționar al primăriei municipiului Chișinău, pensionat, domiciliat pe str. Muncești, nr. 19, având un restaurant cu mâncăruri calde și ceai, solicita contra cost 10 kilograme de ulei necesare pentru alimentarea publicului flotant și militar. Localul era situat la 50 metri de gara Chișinău³⁰. În februarie 1942, Anton Moraru era proprietarul restaurantului de pe str. M. Sturdza, nr. 24³¹. La 29 aprilie 1942, restaurantul *V. Danu* de pe str. I.G. Duca, nr. 48, solicita 30 kilograme de untdelemn pentru local³². La 16 iunie 1942, Constantin Tihon, domiciliat în Chișinău, str. Principele Nicolae nr. 29, proprietar al unei băcănii, ruga să-i fie aprobată pentru comercializare cantitatea de 300 kilograme de untdelemn³³. La 2 iunie 1942, Niculai Gomgureanu, proprietar al restaurantului-bodegă pe str. Alexandru cel Bun, nr. 20, solicita ridicarea zilnică a 40 de pâini de la brutăria *Donciu* de pe str. Alexandru cel Bun, nr. 44 și aprobarea cantității de 30 kilograme de ulei și 30 kilograme de zahăr de care avea „absolută nevoie pentru activitatea comercială”³⁴.

În cadrul primăriei municipiului Chișinău funcționa Serviciul de aprovizionare care elibera certificate de achiziționare din depozitul de alimente al municipiului Chișinău³⁵.

La 19 iulie 1941, Societatea anonimă pentru comerțul zahărului din București își oferea serviciile pentru cei circa 120.000 de locuitori. Prețul zahărului tos era

²⁸ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 8, f. 66.

²⁹ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 5, ff. 3,5.

³⁰ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 6, f. 232.

³¹ *Ibidem*, f. 40.

³² *Ibidem*, f. 179.

³³ *Ibidem*, f. 4.

³⁴ *Ibidem*, f. 5.

³⁵ *Ibidem*, f. 75.



de 42 lei kilogramul, plus garanția de 220 lei pentru fiecare sac, ce urma a fi restituită la înapoierea sacilor în bune condiții³⁶.

Compania de pompieri Chișinău solicita la 29 iulie 1941 permisiunea de a folosi pentru hrana trupei zarzavaturi din grădina amplasată în cartierul Malina Mare, nr. 17, cultivate anterior de comuniști pentru funcționarii trustului de paste făinoase³⁷. Pompierii solicitau totodată fără plată de la autoritățile orășenești fasole și paste făinoase, în cazul în care aceste alimente ar fi rămas din timpul ocupației comuniste în depozitele primăriei³⁸.

La 9 august 1941, primăria municipiului Chișinău l-a autorizat pe Vladimir Stelea, domiciliat pe str. Aeroportului, nr. 6, să ridice din comunele din județul Lăpușna și Orhei făină și grâu pe care să le transporte la brutăria din Chișinău, str. Botezatu, nr. 1, pentru fabricarea pâinii necesare populației³⁹.

Pentru facilitarea activității economice, primarul A. Dobjanski dispusese ca la exploatarea Fabricii de ulei (fosta *Palmira*) să se țină cont de ordinul nr. 798 din 17 august 1941 al administrației și conducerii Basarabiei, care permitea exploatarea fără beneficiu⁴⁰.

În septembrie 1941, administrația Basarabiei a decis ca sarea să fie comercializată doar sub controlul primăriilor, prin intermediul unor delegați speciali. Primăriile urmau să distribuie cu 3,30 lei kilogramul sarea mărunță și în bolovani rămasă de la sovietici și 3,70 lei kilogramul sarea măcinată și în bolovani adusă de peste Prut⁴¹. Un depozit de sare a fost deschis pe str. Mareșal Averescu, nr. 80. Prețul de vânzare era de 3,65 lei kilogramul pentru sarea măcinată și 3,35 lei – pentru sarea în bolovani. Locuitorii Chișinăului puteau cumpăra sare în orice cantitate, iar comercianții – de la 20 kilograme în sus. Negustorii detașiți puteau vinde sarea cu 5 lei kilogramul, în preț intrând și costul ambalajului (pungi de hârtie)⁴². Șeful Serviciului de aprovizionare a adresat la 5 septembrie 1941 primarului rugămintea de a aloca 1.000 kilograme de sare din depozitul primăriei pentru necesitățile brutăriilor municipale. Sarea se elibera fără plată, deoarece brutăriile eliberau zilnic gratis câte 300 kilograme de pâine⁴³.

³⁶ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 8, f. 188.

³⁷ *Ibidem*, f. 135.

³⁸ *Ibidem*, f. 191.

³⁹ *Ibidem*, f. 144.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 211.

⁴¹ *Ibidem*, f. 76.

⁴² *Ibidem*, f. 96.

⁴³ *Ibidem*, f. 34.



*Piața nouă din Chișinău, vara-toamna anului 1941. Colecția foto: Iurii Șveț.
Disponibil: <https://www.bessarabica.info/photos/>*



*Piața nouă din Chișinău, vara-toamna anului 1941. Colecția foto: Iurii Șveț.
Disponibil: <https://www.bessarabica.info/photos/>*



Solicitase asistență din partea primăriei și administrația penitenciarului central din Chișinău. La 8 octombrie 1941, instituția ceruse, contra cost, următoarele alimente și articole de primă necesitate: 40 kilograme de zahăr, 40 kilograme de făină de grâu, 20 kilograme de ulei, 30 kilograme de săpun de rufe. Ca argument era prezentat faptul că angajații penitenciarului erau ocupați în permanență la locul de muncă și nu aveau posibilitatea să se deplaseze în oraș pentru a face astfel de cumpărături. Primăria a aprobat eliberarea contra cost a 20 kilograme de ulei și săpun de rufe, precizând că nu dispune de celelalte produse, dar că acestea se vindeau în mod liber în sistemul comercial⁴⁴.

La 3 septembrie 1941, Ion Gustovoi, domiciliat în Chișinău, str. Sf. Ilie nr. 36, autorizat cu comerțul de cofetărie pe str. Ștefan cel Mare, nr. 112-98, solicita de la primărie pentru desfășurarea activității sale comerciale 1 sac de 80 kilograme de făină pentru patiserie, 1 sac de 100 kilograme de zahăr tos, o ladă de 25 kilograme de zahăr cubic, 25 kilograme de untdelemn, 25 kilograme de biscuiți *Gaghel* sau *Herdan*, 25 kilograme de bomboane englezești și alte produse⁴⁵.

Dat fiind că în depozitele de la Chișinău se găseau doar cantități neînsemnate de zahăr, iar acesta nu-i fusese distribuit deloc populației timp de două luni, la 10 septembrie 1941, Primăria Chișinău solicita sprijinul administrației Basarabiei. Aceasta urma să intervină pe lângă Ministerul Economiei Naționale pentru a-i transmite cantitatea necesară de zahăr⁴⁶.

La 13 septembrie 1941, primăria municipiului Chișinău i s-a adresat lui Ștefan Miron, administratorul Fabricii de ulei, care urma să ia o serie de măsuri pentru buna funcționare a acelei întreprinderi: „1. Veți avea o căruță cu cai, proprie, întreținută din bugetul fabricii, păioarele necesare hranei cailor le veți procura din prisosul de paie al Serviciului salubrității; 2. Veți ține o riguroasă evidență și un sever control la fabrica pe care o administrați”⁴⁷.

O notă secretă din 17 septembrie 1941 a Guvernământului Basarabiei către primăria municipiului Chișinău semnală aglomerația de la centrele de distribuire a untdelemnului. Lumea de la țară protesta că uleiul se distribuia mai mult orașenilor, nu sătenilor care aduceau zilnic alimente pentru cei de la oraș⁴⁸.

La 27 septembrie 1941, primăria municipiului Chișinău informa administrația Basarabiei că regimul cărnii era același ca și în restul țării, iar calitatea și prețul pâinii depindeau doar de mori. Singura moară sistematică din oraș era controlată

⁴⁴ *Ibidem*, ff. 31-32.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 67.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 80.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 90.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 126.



de armată, iar populația civilă nu mai avea acces la ea, cu toate că „am putea și noi măcina la aceeași moară”⁴⁹. În oraș mai exista o moară, fosta *Perişenschi*, care în două luni putea fi pusă în funcțiune de primărie, cu o cheltuială de un milion de lei, sumă ce ar fi putut fi recuperată în trei luni, numai din contul extracției făinii de patiserie, care la moment era amestecată cu tărâțe. Or, primăria obținea profit chiar și în acele circumstanțe, utilizând personal nepregătit, în lipsă de mori⁵⁰.

Primăria mun. Chișinău îl autoriza la 15 noiembrie 1941 pe directorul Laboratorului de igienă să ridice săptămânal o cantitate de 5 kilograme de carne pentru experiențe în laborator. Medicul-șef al laboratorului argumenta necesitatea de carne pentru prepararea mediilor de cultură, necesare pentru controlul calității produselor, protejând astfel sănătatea publică⁵¹.

Autoritățile municipale au identificat o fabrică de conserve de ouă în stare bună. Produsele capturate de la bolșevici – 1.000 kilograme de ouă (circa 10.000 ouă) – au fost prezentate pentru expertizare. La 18 noiembrie 1941, Laboratorul de chimie Iași a emis un buletin de analiză pentru proba de ouă conservate, constatând că ouăle nu erau alterate și nu conțineau substanțe toxice. O parte dintre acestea a fost repartizată pentru spitale, iar alta – comercializată în folosul comunei⁵².

La 2 februarie 1942, fabrica de mezeluri a Institutului Național al Cooperăției, sucursala Chișinău (str. Principele Chișinău, nr. 35) avea 23 de funcționari și lucrători⁵³. Serviciul IX regional de inspecție și control al Monopolului alcoolului și a taxelor de consum solicita la 24 ianuarie 1942 de la primar 150 kilograme de untdelemn contra cost de la fabrica de ulei *Palmira loco*⁵⁴.

La 29 octombrie 1941, administratorul funcționarilor primăriei municipiului Chișinău a obținut gratuit din depozitul primăriei 15 kilograme de ouă și 30 kilograme de făină la prețul de 55 lei k kilogramul⁵⁵. În februarie 1942, Serviciul economic al primăriei întrunea nouă funcționari, sub conducerea lui Veniamin Făclieru⁵⁶. Cei 21 de avocați și funcționari de la subdirecția contenciosului al Guvernământului Basarabiei solicitau în primăvara anului 1942 de la primăria municipiului Chișinău 120 kilograme de untdelemn, 100 kilograme de zahăr, 40 kilograme de săpun; director al contenciosului era avocatul public consilier St. Cepescu⁵⁷.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 127.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, ff. 8-9.

⁵² *Ibidem*, ff. 6, 95.

⁵³ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 6, f. 19.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 7.

⁵⁵ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 8, f. 46.

⁵⁶ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 6, f. 38.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 48.



Curtea Marțială de pe lângă conducerea Administrației Basarabiei era formată din 14 persoane, fiind condusă de lt.-colonelul Dumitru Atanasie. La 22 august 1941, Curtea îl informa pe comandantul militar al Chișinăului că personalul ei nu avea de unde să-și procure alimente și obiecte de primă necesitate. La 27 august, primăria Chișinău oferea Curții Marțiale untdelemn la prețul de 58 lei litrul și săpun la prețul de 51 lei kilogramul.

La 24 noiembrie 1941, în slujba băii comunale activau 14 persoane. Aceștia primeau un salariu modest de la 1.500 lei până la 3.000 lei lunar, primind și câte 2 kilograme de pâine contra cost lunar de la primărie, privilegiul fiind însă anulat. Slujbașii locuiau la periferia Chișinăului, unde nu erau brutării⁵⁸.

La 8 decembrie 1941, N. Caraman-Ivanciuc, directoarea azilului de fete, solicita primăriei Chișinău să aprobe repartizarea unui butoi de bulion pentru nevoile gospodărești ale instituției pe care o conducea⁵⁹. La 3 aprilie 1942, pentru necesitățile căminului de invalizi de război, amplasat pe str. Carol Șmidt, nr. 118, se solicitau 150 kilograme de untdelemn, necesare pentru pregătirea hranei destinate celor 60 de invalizi găzduiți⁶⁰.

Soții Afanasie și Xenia Bunu, domiciliați în Chișinău, str. Universității, nr. 53, autorizați să practice comerțul ambulant, îl informau la 19 aprilie 1942 pe primarul Chișinăului că din piețele comunale lipsea cu desăvârșire uleiul vegetal și solicitau eliberarea unei cantități de 90 kilograme de ulei de floarea-soarelui, necesar pentru pregătirea produselor de patiserie⁶¹.

Solicitau alimente de la autorități nu doar instituțiile și persoanele juridice, ci și persoanele fizice. La 12 mai 1942 erau înregistrați 57 de pensionari, foști angajați ai primăriei mun. Chișinău. La 15 mai 1942 li s-au eliberat 171 kilograme de zahăr și 282 kilograme de ulei⁶². La acest ajutor puteau pretinde și familiile funcționarilor deportați de bolșevici. De exemplu, a beneficiat de acest ajutor Glafira Madan, domiciliată în Chișinău, Drumul Costiujenilor, nr. 39, soția lui Ion Madan, fost subdirector la primărie, deportat de autoritățile sovietice. La 2 aprilie 1942, Maru Baleca, funcționar al Facultății de agronomie la ferma *Manzai*, care furniza semințe de floarea-soarelui pentru fabricarea uleiului, solicita 10 kilograme de ulei pentru familia sa⁶³. La 16 aprilie 1942, Pavel Graur, român basarabean, domiciliat pe str. Titu Maiorescu, nr. 18, în vârstă de 70 de ani, fost învățător până

⁵⁸ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 8, f. 4.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 1.

⁶⁰ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 6, f. 218.

⁶¹ *Ibidem*, f. 113.

⁶² ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 12, ff. 5-6.

⁶³ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 6, f. 157.



în 1930, cu o familie compusă din patru persoane, inclusiv un fiu celibatar, invalid din Primul Război Mondial, solicita de la colonelul-primar al municipiului Chișinău 6 kilograme de zahăr, 6 kilograme de untdelemn, 100 kilograme de cartofi, 10 kilograme de făină de grâu⁶⁴.

Administratorul piețelor din Chișinău solicita hrană pentru cei 10 prizonieri, ridicați de la comandamentul lagărului, care lucrau la curățarea Pieței noi⁶⁵. La 25 octombrie 1941, inginerul Gh. Buciușan, șeful serviciului tehnic al primăriei municipiului Chișinău, solicita aprobarea ridicării a 80 kilograme de crupe contra cost din depozitul primăriei. Produsul era necesar pentru hrana prizonierilor puși la dispoziția primăriei și trimiși la diferite lucrări⁶⁶. La 9 martie 1942, personalul polițienesc al Comisarului pieței era constituit din 11 persoane, Ștefan Părșan fiind comisar ajutor, iar Manole Vizitiu – șef de secție⁶⁷.

Politicile de aprovizionare implementate de administrația românească în Chișinăul anilor 1941-1942 reflectă tensiunea constantă dintre prioritățile militare și nevoile populației civile. Într-un context marcat de penurie, supraveghere și redistribuire centralizată a resurselor, autoritățile au încercat să mențină un echilibru precar între susținerea armatei și gestionarea cererii interne. Deși mecanismele de control au reușit, în linii mari, să asigure o minimă funcționalitate economică, acestea au generat totodată dependență, inegalități și tensiuni sociale care reies clar din documentele epocii.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 95.

⁶⁵ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 8, f. 60.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 45.

⁶⁷ ANA, F. 1404, inv. 4, dos. 6, ff. 52-53.



SITUAȚIA CRIMINOGENĂ ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ (1944-1945)

THE CRIMINOGEN SITUATION IN THE MOLDAVIAN SSR (1944-1945)

Sergiu Munteanu,

Agencia pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0007-6221-4863

e-mail: sergiumunteanu816@gmail.com

REZUMAT

Între anii 1944 și 1945, în RSS Moldovenească s-a conturat și consolidat o lume infracțională de tip sovietic, care avea să persiste timp de decenii, sub forme și intensități diferite. Modelele de ilegalitate și criminalitate specifice contextului sovietic s-au manifestat cu precădere în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și imediat după încheierea acestuia. Mediul criminogen al perioadei era marcat de corupția funcționarilor de stat, plățile ilicite între subordonați și superiori, abuzul de putere în scop personal, fraudele și practicile ilegale din comerț și transportul feroviar, confiscarea abuzivă a locuințelor, însușirea ilegală de bunuri și produse agricole, furturile din întreprinderile de stat, precum și de infracțiunile comise de militari sau de bande de dezertori. Împreună, aceste fenomene au generat un climat fără precedent de insecuritate și criminalitate. Deși structurile sovietice de ordine publică din RSS Moldovenească au reușit parțial să reducă activitatea infracțională, ele s-au dovedit incapabile să o elimine, mai ales în domeniul corupției sistemice.

Cuvinte-cheie: manipularea pieței; mită; furturi din întreprinderile de stat; contra-bandă; corupție; criminalitate; omor

ABSTRACT

Between 1944 and 1945, the Moldavian SSR witnessed the formation and consolidation of a Soviet-style criminal world, which would persist for decades in varying forms and intensities. The patterns of illegality and crime specific to the Soviet context became particularly pronounced during the Second World War and in its immediate aftermath. The criminogenic environment of the period was marked by bribery among



state officials, illicit payments between subordinates and superiors, abuse of office for personal gain, corruption and unlawful practices in trade and railway transport, the abusive seizure of housing, the illegal appropriation of goods and agricultural products, theft from state enterprises, and crimes committed by both military personnel and gangs of deserters. Together, these phenomena created an unprecedented climate of crime and insecurity in the period under study. While Soviet law enforcement structures in the Moldavian SSR managed to reduce criminal activity to some extent, they proved unable to eradicate it, particularly in the sphere of systemic corruption.

Key words: market manipulation, bribery, theft from state enterprises, smuggling, corruption, crime, murder.

Pe teritoriul fostei URSS s-au răspândit numeroase mituri despre epoca stalinistă, prezentată de propaganda sovietică drept „perioadă istorică în care a domnit ordinea și respectarea strictă a legii”. De fapt, opinia propagandiștilor sovietici, ca și cea vehiculată azi de agenții propagandei rusești nu exprima (și nu exprimă) în mod veridic starea reală de lucruri. Sursele documentare demonstrează că, în timpul războiului și în perioada imediat următoare, pe teritoriul URSS s-a atestat o extindere și amplificare considerabilă a acțiunilor criminale și infracționale. Asociind realitățile respective cu cele ale criminalității din anii 1990, scriitorul și cercetătorul Andrei Sarmatov menționa că, în anii 1944-1945 „cetățenii care respectau legea deveneau tot mai des victime ale criminalilor”¹.

Deși legislația sovietică prevedea sancțiuni severe pentru asemenea fapte, acestea erau foarte rar puse în aplicare. În timpul guvernării staliniste, actele de corupție erau tolerate și, uneori, chiar încurajate. Chiar dacă fenomenul corupției era prezent în aproape toate instituțiile sovietice de stat, informațiile nu erau făcute publice. În timpul unei convorbiri private cu generalul Filip Râbalcenko (șeful statului-major al Districtului militar Privoljia), comandatul aceuiași district, generalul Vasili Gorodov, remarcă: „Actualmente, totul se ține pe mită, bine trăiește numai guvernarea, marea masă a populației este săracă”².

O situație similară se atesta și în RSSM, unde structurile sovietice de forță erau implicate în campania de urmărire a opoziției politice, în primul rând a așa-numiților „dușmani ai poporului” și nu acționa direct împotriva formării lumii criminale sovietice. Republica nu avea un minister al justiției (acesta a fost creat abia în anul 1971) și nu dispunea de o legislație eficientă pentru combaterea criminalității. Instituțiile de forță locale se ghidau după Codul Penal al Republicii

¹ А. Сарматов, *Тоталитарный беспорядок: бандитизм в последние годы правления Сталина*, Moscova, 2021, p. 10.

² А.И. Кирпичников. *Российская Коррупция*, Sankt-Petersburg, 2016, p. 71.



Sovietice Socialiste Ucrainene³. Respectiv, la sfârșitul războiului și în primii ani postbelici, în RSSM, ca și în întregul stat sovietic, s-a conturat o ierarhie sistemică a dării și luării de mită, prezentă în domenii precum comerțul, transporturile, asigurările sociale, construcțiile ș.a., care funcționa pe baza unui principiu al subordonării: un director care primea mită oferea, la rândul său, o parte superiorului său. Cei care plăteau mită directorului „înțelegeau” că banii nu îi revin doar acestuia, ci și șefului său direct⁴.

Situația criminogenă și corupția instituțiilor de stat erau alimentate chiar de reprezentanții acestor instituții. În toamna anului 1944, de exemplu, între structurile de partid comuniste și organele NKVD începuse o confruntare pentru controlul spațiului locativ din Chișinău. Se înregistrase și o serie de încălcări cu caracter penal: angajații și ofițerii din comisariatul de interne ocupau abuziv spații locative și clădiri administrative pe care instalau tăblițe cu inscripții de tipul „Ocupat de NKVD”. Un număr mare de locuitori fusese pur și simplu alungat din case, locuințele lor fiind confiscate în mod ilegal. Clădirile preluate abuziv erau ținute sub pază de angajații NKVD: nimeni nu avea dreptul să intre și se le inspecteze. Lucrătorii din structurile de interne confiscau ilegal piese de mobilier și obiecte de uz casnic, comițând infrațiuni și acte de jaf. Cine se opunea cedării benevole era amenințat cu confiscarea forțată⁵. O parte din blocurile de pe actuala stradă Armenească au fost ocupate ilegal de ofițeri sovietici. Potrivit unor date, numai în zona centrală a Chișinăului au fost preluate abuziv aproximativ 70 de clădiri⁶. Între organele de partid și lucrătorii NKVD izbucnise și o confruntare fâțișă pentru controlul fondului locativ. Conducerea orașului era nemulțumită inclusiv de acțiunile ofițerilor din comisariatul de interne: administrația municipală se opunea ocupării ilegale, solicita eliberarea locuințelor preluate abuziv și cerea sancționarea ofițerilor implicați în aceste acțiuni. Tensiunile erau alimentate și de dorința partidului de a-și consolida controlul asupra structurilor de securitate și interne.

Comisariatul de interne devenise ținta unor critici severe: era acuzat în special de incapacitatea de a menține sub control situația criminogenă din republică⁷. În perioada septembrie - noiembrie 1944, pe întreg teritoriul republicii – cu precădere la Chișinău și Bender – s-au înregistrat numeroase jafuri, faptașii nefiind identificați. Conducerea PCM cerea comisariatului să oprească aceste crime, criticând, totodată, NKVD pentru incapacitatea de a le combate rapid și eficient. Aceste incidente

³ M. Gheorghita, *Tratat de Criminalistică*, Chișinău, 2017, p. 50.

⁴ *Ibidem*. p. 72.

⁵ Arhiva Organizațiilor Social-Politice (în continuare AOSPRM), F. 51, inv. 2, dos. 62, f. 37.

⁶ *Ibidem*, f. 38.

⁷ *Ibidem*. f. 39.



provocau teamă și panică în rândul populației, care fusese deja expusă pe scară largă la infracțiuni și crime comise de persoane ce purtau uniformă militară⁸.

Militarii din comisariatele de recrutare comiteau infracțiuni în județele și raioanele unde activau: omoruri, arestări și percheziții ilegale cu confiscarea bunurilor, acte de huliganism, dar și amenzi nejustificate aplicate persoanelor mobilizate care nu se prezentau la timp. Șefii comisariatelor militare intrau frecvent în conflict cu organizațiile raionale și județene ale partidului, care primeau destule plângeri privitor la abuzurile comise de militari. Respectiv, organele de partid solicitau ca militarii din comisariate să respecte disciplina⁹.

Pe teritoriul RSSM au început să apară bande de dezertori, care jefuiau și amenințau populația civilă, mai ales locuitorii din mediul rural¹⁰. Jafurile și omorurile erau comise și de persoanele ce dețineau ilegal armele de foc. Funcționarii și cetățenii simpli de la sate păstrau arme fără autorizație, folosindu-le în special în perioada recoltării pâinii. Conducerea republicii a cerut organelor de miliție să identifice aceste persoane și să le confiscă armele; rezultatele au fost însă modeste¹¹.

Din toamna anului 1944, pe teritoriul RSSM s-au creat rețele de comercianți și intermediari care acționau ilegal și se implicau în speculă și furturi din depozitele de stat, mai ales în zonele în care autoritățile nu dețineau controlul absolut. După ce, la 16 septembrie 1944, Sovietul Suprem al RSSM a autorizat vânzarea particulară de produse alimentare și bunuri de uz casnic și a interzis comerțul cu obiecte din metale prețioase, materiale pirotehnice, aparate de multiplicare și material poligrafic¹², schimburile comerciale s-au intensificat și mai mult, favorizând extinderea corupției și a speculei. Potrivit unor rapoarte oficiale, în perioada 1 ianuarie - 1 septembrie 1944, numărul cazurilor de speculă și dare-luare de mită a crescut simțitor în întreaga republică, în special în marile centre urbane. Numeroși comercianți activau fără patentă¹³. La Piața Centrală din Chișinău, comerțul era controlat de un cartel structurat pe categorii de produse: vânzarea cărnii era gestionată de P. Bacarov, cu un venit anual de 2.500.000 ruble și de I. Gulica, cu un venit anual de 1.500.000 ruble, iar sectorul fructelor și legumelor era monopolizat de A. Zisman, al cărui venit anual era de 686.000 ruble¹⁴.

⁸ *Ibidem*, f. 56.

⁹ AOSPRM, F. 51, inv. 3, dos. 89, f. 8.

¹⁰ AOSPRM, F. 51, inv. 3, dos. 96, f. 9.

¹¹ AOSPRM, F. 51, inv. 3, dos. 120, f. 56.

¹² AOSPRM, F. 51, inv. 3, dos. 120, f. 32.

¹³ *Ibidem*, f. 2.

¹⁴ *Ibidem*, f. 22.



Mecanismul speculei funcționa după un tipar simplu: speculanții așteptau în suburbiile Chișinăului țărani care aduceau produse pentru vânzare și le cumpărau marfa la prețuri derizorii. Mulți dintre producători nu puteau rămâne mult timp în oraș și erau nevoiți să vândă rapid, acceptând sume mici. Practica era răspândită și în cadrul raioanelor și județelor: intermediarii se deplasau în sate, cumpărau carne, grâu, fructe și legume direct de la țărani, apoi revindeau produsele la prețuri mult mai mari la Piața Centrală din Chișinău. Prețurile mici de achiziție erau stabilite în comun de speculanți: pentru a asigura profituri maxime. Producătorii care doreau să-și vândă marfa direct consumatorilor erau descurajați prin obstacole administrative: nu li se puneau la dispoziție buticuri, cântare sau alte mijloace necesare comercializării¹⁵. Conducerea Pieței Centrale și organele de miliție protejau activ specula, unii funcționari obținând beneficii materiale în urma ei¹⁶.

Haosul administrativ din RSSM împiedica exercitarea unui control real asupra funcționarilor responsabili de reglementarea activității comerciale, favorizând astfel creșterea cazurilor de dare și luare de mită. Se organizau controale riguroase doar atunci când presa relata despre nereguli. Un exemplu în acest sens este informația prezentată publicului de Mihail Dzidzoev, membru al Judecătoriei Supreme a RSSM, care analizase cazurile de speculă de la Piața Centrală din Chișinău și măsurile pur-formale pentru combaterea acestora¹⁷. Mita, în bani sau în natură, era oferită și în timpul controalelor ori al vizitelor oficialilor de rang înalt la diverse întreprinderi, pentru ca rapoartele acestora să consemneze date false¹⁸.

În anii 1944-1945, pe piețele din RSSM se vindeau frecvent bunuri furate din întreprinderi, magazine și depozite alimentare de stat. Structurile responsabile de combaterea acestor infracțiuni și a speculei se eschivau uneori de la investigarea cazurilor, invocând că acestea nu intră în atribuțiile lor. La acea vreme, această atitudine submina vizibil, eforturile de combatere organizată a fenomenului¹⁹.

Contextul favorabil activităților ilegale din comerțul RSSM a dus la formarea unei rețele extinse de contrabandă internă și externă. În republică veneau din diverse regiuni ale URSS persoane implicate în speculă și vânzări ilegale. Un caz notoriu este cel al lui Timofeev, unul dintre cei mai căutați infractori din URSS, reținut în raionul Florești. Acesta cumpăra îmbrăcăminte și articole de manufactură din orașul Krasnodar, le vindea în centrele raionale din RSSM, iar cu banii

¹⁵ *Ibidem*, f. 23.

¹⁶ *Ibidem*, f. 51.

¹⁷ М. Дзидзоев, *Борьба со спекуляцией-неотложная задача*, în *Советская Молдавия*, nr 127, (1 iulie), 1945, p. 1.

¹⁸ AOSPRM, F. 51, inv. 3, dos. 40, f. 50.

¹⁹ *Ibidem*, f. 14.



obținuți achiziționa produse alimentare pe care le transporta în regiunile Odesa, Herson și Nikolaev, unde erau introduse în rețele ilegale de comerț²⁰.

Un alt tip de activitate ilegală îl reprezentau tranzacțiile cu valută străină, în special lei românești din aur, monede regale, obiecte de aur, aur extras din mine și bijuterii. Aceste operațiuni erau folosite și pentru „spălarea” veniturilor de către funcționarii trimiși în RSSM²¹. Interesul lor pentru activități ilegale era alimentat de situația materială modestă a numărului mare de funcționari delegați în republică: mulți proveneau din nomenclatura de partid sau din aparatul de stat și s-au mutat la noile locuri de muncă însoțiți de familii, căutând să-și îmbunătățească nivelul de trai. Această categorie de angajați sovietici a introdus în circulație termenul „salariu la plic”, desemnând remunerația suplimentară acordată funcționarilor de rang înalt și mediu, neimpozitată și nedeclarată oficial: era o formă de corupție bine înrădăcinată în nomenclatura locală și nu era specifică doar RSSM – în întreaga URSS, funcționarii de stat recurgeau la mită și la abuz de putere în interes personal²².

În timpul războiului și în perioada imediat următoare, pe întreg teritoriul controlat de autoritățile sovietice s-au înregistrat și numeroase infracțiuni comise în transportul feroviar. Acestea erau favorizate de protecția insuficientă a mărfurilor în timpul transportului, staționările îndelungate ale trenurilor, folosirea vagoanelor nesigilate și a platformelor deschise, deservirea necorespunzătoare din cauza neglijenței conductorilor, lipsa documentelor de însoțire și verificare, nedepistarea la timp a furturilor, accesul facil al persoanelor neautorizate în zonele de staționare și lipsa de informații actualizate privind la circulația trenurilor de marfă, aflate în posesia trupelor NKVD²³.

În a doua jumătate a anului 1944, pentru infracțiuni penale comise pe căile ferate din Chișinău au fost condamnate 268 de persoane. În perioada 1944-1945, numărul încălcărilor disciplinare și penale în rândul personalului feroviar crescuse și mai mult: au fost sancționate 13 persoane din conducerea superioară, 188 din conducerea medie și 259 din categoria inferioară²⁴. Președintele Tribunalului Militar al Căilor Ferate din Chișinău raporta că, în primul trimestru al anului 1945, dosarele legate de speculă și contrabandă comise de angajații punctelor de trecere Ungheni - Iași, Reni - Galați și Cernăuți au crescut considerabil.

²⁰ *Ibidem*, f. 24.

²¹ *Ibidem*, f. 25.

²² А. И. Кирпичников, *Российская Коррупция*. Санкт-Петербург 2016, p. 71.

²³ А.А. Пасс, *Экономическая преступность в годы Великой Отечественной войны*, în *Вестник ЮУрГУ*, nr. 2, Серия «Социально-гуманитарные науки», vol. 19, Moscova, 2019, p. 30.

²⁴ AOSPRM, F. 51, inv. 3, dos. 46, f. 10.



Era vorba de „contrabandă calificată” și „contrabandă organizată”, care implica nu doar lucrători feroviari, ci și complici din afara sistemului²⁵, cu reprezentanți în localitățile republicii, în special în perioada recoltării.

În mai multe localități din RSSM, președinții de colhoz formaseră grupuri pentru colectarea pâinii pentru Armata Roșie, care, în realitate, funcționau ca grupări cu caracter criminal. Țăranii producători erau maltratați și șantajați: sub pretextul colectării pentru necesități militare și ale statului, membrii acestor grupuri intrau în gospodării și confiscau ilegal toate produsele alimentare, pe care și le însușeau²⁶. Practica a continuat și după perioada analizată, fiind una dintre cauzele majore ale tragediei umanitare provocate de foametea organizată din 1946-1947.

La începutul anului 1945, în RSSM crescuse semnificativ și nivelul de criminalitate în rândul minorilor. Creșterea lui fusese cauzată de mobilizarea masivă a bărbaților pe front, mulți dintre care nu s-au mai întors, dar și de apariția unui număr mare de copii orfani ori de distrugerea completă a instituțiilor educaționale și lipsa cadrelor didactice competente capabile să prevină delicvența juvenilă. Pentru depășirea situației, în republică au fost înființate centre specializate pentru minori infractori. La Chișinău urma să fie deschisă o colonie cu 750 locuri, iar în localitatea Soloncenii, jud. Soroca – o instituție similară, cu 350 locuri. Copiii și adolescenții erau reținuți în aceste colonii până la dobândirea unor calificări profesionale. Dacă în centrele de primire temporară durata șederii nu depășea două săptămâni, în coloniile specializate aceasta putea fi stabilită până la împlinirea vârstei de 16 ani²⁷.

Statisticile din anul 1945 arată că infracțiunile comise de militarii sovietici reprezentau o realitate constantă, cu tendințe de creștere. Potrivit unei raportări a comisariatului de interne, în al III-lea trimestru al anului 1945 numărul crimelor comise de militari a crescut față de trimestrul precedent. Din totalul de patru atacuri la persoană, două erau săvârșite de militari; din 73 de jafuri, 40 erau comise de militari; au fost înregistrate 117 acte de huliganism comise de militari; din 25 de omoruri, 15 fuseseră săvârșite de militari. Acest fenomen era alimentat de lipsa disciplinei în unitățile garnizoanei Chișinău, unde se comiteau frecvent infracțiuni sub influența alcoolului: acte de huliganism, jafuri, furturi și trageri necontrolate cu arma, care se soldau adesea cu moartea civililor²⁸.

Activitatea de investigare criminalistică era desfășurată de procuratura republicană, comisariatul de interne și comisariatul de securitate. Aparatul tehnico-criminalistic se forma cu dificultate, din cauza lipsei de specialiști capabili să

²⁵ *Ibidem*, f. 7.

²⁶ AOSPRM, F. 51, inv. 3, dos. 89, f. 8.

²⁷ AOSPRM, F. 51, inv. 3, dos. 46, f. 25.

²⁸ AOSPRM, F. 51, inv. 3, dos. 437, f. 11.



efectueze rapid cercetarea crimelor și infracțiunilor. Pentru a acoperi acest gol, RSS Moldovenească a cooptat criminaliști din RSS Ucraineană. În 1946, colaborearea dintre specialiștii din RSSM și cei din RSSU s-a intensificat, iar expertizele complexe solicitate de organele de urmărire penală erau realizate de laboratoarele juridice din Odesa, Kiev și Harkov²⁹.

În anul 1945, organele de miliție au reținut 5.426 de persoane condamnate pentru diverse infracțiuni penale. Dintre acestea, 50% erau comise de populația locală, 9% de militari, iar restul – de persoane venite din alte regiuni ale URSS sau din România, ceea ce făcea dificil procesul de depistare și reținere. În același an au fost lichidate 125 de grupări criminale: 45 specializate în jafuri și omoruri și 80 – în acte de huliganism și furt. În urma acțiunilor de combatere a infracționalității, statului i-au fost recuperate bunuri în valoare considerabilă: 2.232.582 de ruble, 307 tone de grâu, 2 tone de grăsimi, 2.262 de bovine și alte mărfuri, evaluate la 283.493 de ruble³⁰.

În ansamblu, structurile Ministerului de Interne și celelalte organe de forță din raioanele și județele RSSM nu au reușit să combată eficient criminalitatea. Numărul infracțiunilor, în special al omorurilor, jafurilor și actelor de huliganism, a înregistrat o creștere semnificativă, mai ales în ultimele patru luni ale anului 1945. Mulți criminali și hoți nu au fost prinși la timp. Printre cauzele invocate se numărau pregătirea profesională insuficientă a lucrătorilor raionali, necunoașterea limbii populației locale de către majoritatea funcționarilor, precum și tendința organelor raionale de partid de a menține sub control structurile locale ale Ministerului de Interne și ale securității. Rapoartele oficiale consemnează că, în primul trimestru al anului 1945, din cele 65 de omoruri comise, 51 au fost elucidate; din 61 de jafuri, 48 au fost elucidate; iar din 603 furturi, 505 au fost elucidate; au fost elucidate și toate cele 41 de acte de huliganism.

În trimestrul al doilea s-au înregistrat 39 de omoruri (35 elucidate), 69 de jafuri (68 elucidate), 815 furturi (706 elucidate) și 80 de acte de huliganism (toate elucidate). În trimestrul al treilea au fost raportate 29 de omoruri (23 elucidate), 87 de jafuri (67 elucidate), 887 de furturi (799 elucidate) și 117 acte de huliganism (116 elucidate). În lunile octombrie-noiembrie s-au comis 50 de omoruri (38 elucidate), 90 de jafuri (62 elucidate), 632 de furturi (507 elucidate) și 161 de acte de huliganism (159 elucidate). În total, 625 de cazuri penale au rămas neelucidate³¹.

Statisticile rămân însă incomplete: multe infracțiuni au fost trecute cu vederea de lucrătorii de miliție, în special cele comise de funcționarii din raioa-

²⁹ M. Gheorghîța, *op. cit.*, p. 50.

³⁰ AOSPRM, F, 51, inv. 3, dos. 120, f. 44.

³¹ *Ibidem*, f. 44.



ne. Creșterea criminalității și încălcarea ordinii publice erau adesea favorizate de slaba organizare a structurilor de miliție, în special a direcției de luptă împotriva criminalității, care nu aplica măsuri ferme pentru combaterea situației infracționale din localități, mai ales în orașele dominate de elemente criminale. Conducerea republicană a miliției nu exercita un control efectiv și nu acorda sprijin adecvat structurilor raionale și județene. Un număr semnificativ de lucrători nu avea pregătirea profesională și experiența necesare³². Direcția supraveghere a procuraturii republicane constata că organele de miliție comiteau greșeli grave în desfășurarea anchetelor. Se înregistrau încălcări frecvente ale legii, inclusiv reținerea persoanelor fără punerea sub învinuire. În plus, mediul profesional responsabil de aceste activități era caracterizat printr-un nivel scăzut de disciplină.

Anii 1944-1945 au marcat, pentru RSSM, perioada de formare și consolidare a lumii criminale de sorginte sovietică, care avea să se mențină în regiune timp de mai multe decenii, cu intensități variabile. Profilul infracțional specific contextului sovietic s-a conturat în republică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și imediat după încheierea acestuia. Situația criminogenă era definită de acte de dare și luare de mită în rândul funcționarilor de stat, plăți ilegale între subordonați și superiori, abuzuri în serviciu în interes personal, corupție și ilegalități în comerț și transportul feroviar, preluări abuzive de locuințe, însușirea ilegală a bunurilor și produselor agricole, furturi din întreprinderile de stat, precum și de infracțiuni și crime comise de militari și de bande de dezertori. Aspectele menționate, parțial analizate în prezentul studiu, au generat un mediu infracțional fără precedent în perioada examinată. De-a lungul existenței RSSM, structurile de forță sovietice au reușit să reducă parțial nivelul criminalității, însă nu au fost capabile să elimine fenomenul, în special în ceea ce privește corupția sistemică.

³² *Ibidem*, f, 48.



DIN ISTORIA HOLODOMORULUI MOLDOVENESC (1946-1947)

FROM THE HISTORY OF THE MOLDAVIAN HOLODOMOR (1946-1947)

Anatolie Țăranu,

dr. în istorie

Agencia pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0000-0664-8922

e-mail: ataranu51@gmail.com

REZUMAT

Studiul analizează cauzele și amploarea foametei din anii 1946-1947 în Moldova sovietică, examinând atât dimensiunile naturale, cât și cele politice ale fenomenului. Deși seceta severă și distrugerile provocate de război au creat premisele unei crize alimentare, factorul decisiv l-au constituit politicile economice ale regimului sovietic, bazate pe rechiziții forțate și pe o fiscalitate excesivă impusă gospodăriilor țărănești. Pe baza documentelor de arhivă, studiul arată că aceste măsuri au lipsit familiile rurale de rezervele minime necesare supraviețuirii și au transformat o calamitate naturală într-o catastrofă provocată de om. Concluzia este că foametea postbelică din Moldova nu a fost un accident, ci rezultatul sistemic al guvernării sovietice: un dezastru organizat, generat de politica coercitivă a statului, nu de condițiile naturale.

Cuvinte-cheie: foamete, malnutriție, secetă, regim sovietic, rechiziții, canibalism, distrofie alimentară

ABSTRACT

This study examines the causes and scale of the 1946-1947 famine in Soviet Moldova, analyzing both its natural and political dimensions. While severe drought and wartime devastation created the preconditions for a food crisis, the decisive factor was the Soviet regime's economic policy of forced requisitions and excessive taxation of peasant households. Drawing on archival evidence, the study demonstrates that the-



se measures deprived rural families of the minimal reserves needed for survival and transformed a natural calamity into a man-made catastrophe. It concludes that the postwar famine in Moldova was not an accidental outcome but a systemic result of Soviet governance: an organized disaster rooted in coercive state policy rather than environmental necessity.

Keywords: famine, malnutrition, drought, Soviet regime, requisition, cannibalism, food dystrophy.

Termenul *Holodomor*, derivat din limba ucraineană (*holod*, „foame”, și *moryty*, „a ucide”), desemnează foametea organizată din Ucraina anilor 1932-1933, recunoscută pe scară largă drept una dintre crimele regimului stalinist. Folosit inițial în mediile ucrainene din exil, termenul s-a impus treptat în istoriografie și în discursul diplomatic internațional, fiind consacrat în 2003 prin *Declarația comună de la New York*, semnată de 25 de state-membre ale ONU, inclusiv de Republica Moldova. Trei ani mai târziu, la 28 noiembrie 2006, Parlamentul Ucrainei a adoptat o rezoluție prin care a recunoscut caracterul genocidar al foametei provocate în perioada sovietică. După declanșarea celei de-a doua faze a invaziei ruse în Ucraina, în februarie 2022, memoria Holodomorului a devenit un element esențial al cadrului moral și istoric care susține rezistența în fața tentativelor de reabilitare a stalinismului și de manipulare a trecutului. Tot mai multe state și organizații internaționale, între care și Parlamentul European, au recunoscut oficial Holodomorul drept genocid.

În condițiile în care trecutul devine un câmp de luptă, reexaminarea foametei din anii 1946-1947 din RSS Moldovenească a devenit nu doar o datorie istorică, ci și un act de recuperare a memoriei colective. Deși contextul acestei tragedii diferă de cel al Holodomorului ucrainean, logica administrativă a regimului și utilizarea lipsurilor alimentare ca instrument de constrângere socială au fost, în mare măsură, similare. Prima încercare de a formula o poziție oficială asupra foametei din 1946-1947 a fost inițiativa legislativă a deputatului Anatol Țăranu. În 2007, la împlinirea a șase decenii de la tragedie, A. Țăranu a propus adoptarea în Parlamentul Republicii Moldova a unui document care să ofere o evaluare politico-juridică acestui fenomen. Inițiativa, inspirată parțial de modelul ucrainean și de cercetările lui Robert Conquest cu privire la teroarea stalinistă prin foamete organizată¹, urmărea recunoașterea caracterului politic al foametei și includerea ei printre crimele regimului stalinist. Proiectul a fost blocat însă de majoritatea comunistă din parlamentul moldovenesc de atunci, fapt ce a condus la amânarea

¹ Р. Конквест, *Жатва скорби. Советская коллективизация и террор голодом*, Overseas Publications Interchange Ltd, London, 1988. http://www.belousenko.com/wr_Conquest.htm



unei asumări publice a subiectului și a lăsat procesul de recuperare istorică pe seama cercetării și a inițiativelor civice ulterioare.

În perioada sovietică, foametea anilor 1946-1947 din Moldova în primii ani postbelici a fost sistematic trecută sub tăcere. În cazurile când se scria sau se vorbea despre foamete, ea era prezentată drept fenomen specific orânduirilor sociale bazate pe exploatare. Într-o țară a „socialismului victorios”, cum era prezentată URSS în discursul oficial, un asemenea flagel ar fi fost de neconceput; cu atât mai mult nu se putea admite că s-a și produs practic simultan cu instaurarea sistemului socialist în RSSM. Respectiv, acest subiect, considerat incompatibil cu imaginea regimului, era exclus din manuale și ignorat în cercetările istorice, iar publicațiile care făceau referire la el erau interzise. Totuși, memoria colectivă a evenimentelor nu a putut fi complet suprimată, iar ecourile ei au continuat să circule în relatări orale și în mărturii izolate.

Tema foametei din 1946-1947 a ajuns în atenția istoricilor locali abia după destrămarea Uniunii Sovietice, atunci când deschiderea arhivelor a făcut posibilă documentarea fenomenului, iar relaxarea cenzurii a permis abordarea lui. Documentele declassificate descriau o tragedie de amploare nebănuită, confirmând caracterului organizat al măsurilor ce au agravat lipsa de hrană. Pentru o generație de cercetători formați în spiritul istoriografiei sovietice, contactul cu aceste surse a însemnat începutul unei reevaluări profunde a propriei perspective asupra trecutului recent. Problema foametei postbelice din RSS Moldovenească a devenit una de referință pentru istoriografia națională, care s-a putut afirma în mod liber după proclamarea independenței Republicii Moldova. În ultimele trei decenii, au fost publicate numeroase lucrări la acest subiect².

² Vezi de exemplu: A. Țăranu, *Anii 1946-1947: Învățămintele foametei în Moldova*, Chișinău, 1989; Ilie Lupan (coord.), *Fărăta cea de pâine...*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1990; I. Țurcanu, *Foametea din Basarabia în anii 1946-1947*, Universitas, Chișinău, 1993; A. Царан, И. Шишкану et al., *Голод в Молдове (1946-1947). Сборник документов*, Știința, Chișinău, 1993; I. Șișcanu, *Deștărânierea bolșevică în Basarabia*, Adrian, Chisinau, 1994; M. Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică, 1944-1950*, Dacia, Cluj Napoca, 1995; E.N. Șișcanu, *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*, Semne, București, 1998; L. Turea, *Cartea foametei*, Curtea Veche, București, 2000; В. Андрущак, П. Бойко et al., *История Республики Молдова. С древнейших времен до наших дней*, Елан полиграф, Chișinău, 2002; V. Pasat, *Calvarul: Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești*, ROSSPEN, Moscova, 2006; V. Pasat, *RSS Moldovenească în epoca stalinistă, 1940-1953*, Cartier, Chișinău, 2011; I. Cașu, *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violența, și rezistența în R(A)SS Moldovenească. 1924-1956*, Cartier, București, 2014; V. Guzun, *Imperiul foamei: foametea artificială din URSS și impactul asupra spațiului românesc. 1921-1922, 1931-1933, 1946-1947*, Filos, București, 2014; *Moldova în perioada contemporană (1917 - începutul secolului XXI)*, în S. Nazaria (coord.), *Istoria Moldovei* vol. III, Tipografia Centrală, Chișinău, 2016; A. Țăranu (coord.), *Foametea în Moldova sovietică (1946-1947). Culegere de documente*, Litera, Chișinău, 2017.



Aceste lucrări arată că seceta severă și recolta extrem de slabă din anul 1946 au lovit RSS Moldovenească într-un moment de profundă vulnerabilitate. Noua republică încerca să-și refacă economia și structurile sociale grav afectate în urma distrugerilor celui de-al Doilea Război Mondial. Tranziția către viața pașnică a însemnat pentru majoritatea locuitorilor nu doar efortul de a depăși pierderile uriașe provocate de război, ci și adaptarea la regimul sovietic, radical diferit de modul tradițional de viață basarabean. Populația din dreapta Nistrului fusese deja expusă, în anii 1940-1941, la „lecțiile” sistemului socialist, înainte ca războiul să întrerupă procesul de sovietizare, iar amintirile acelor luni nu inspirau optimism. Reinstalarea administrației sovietice, începută încă din aprilie 1944, a confirmat aceste temeri.

Distrugerile provocate de război au fost uriașe. Operațiunea militară Iași-Chișinău din 1944 a transformat teritoriul Moldovei într-o zonă de confruntări violente, soldate cu pierderi directe estimate la peste 11 miliarde de ruble (în prețurile timpului). Au fost distruse peste 600 de școli, 180 de instituții medicale, 200.000 de hectare de culturi, 30.000 de hectare de livezi și vii; au pierit aproximativ 500.000 de capete de vite. Multiple unități industriale de producție au fost scoase din funcțiune, iar agricultura a rămas fără mijloace tehnice: peste o mie de tractoare, mii de combine, automobile și alte mașini agricole, zeci de mii de unelte și tone de produse au fost pierdute sau rechiziționate. Pierderile umane au fost, de asemenea, considerabile: circa 64.000 de persoane au murit în timpul războiului, iar alte aproximativ 50.000 au fost deportate sau strămutate cu forță³.

În primăvara anului 1944, odată cu înaintarea Armatei Roșii în Basarabia a revenit și regimul sovietic. Până la mijlocul lunii aprilie, fusese ocupată aproape jumătate din teritoriul fostei RSS Moldovenești (raioanele nord-estice). Respectiv, teritoriul Basarabiei a fost divizat de linia frontului în două zone: cea de front și cea limitrofă. Guvernul republican și Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Moldovei au fost instalate temporar la Soroca. În teritoriu au fost reînființate organele de partid și cele sovietice. Populația civilă a fost mobilizată masiv la lucrări militare și de infrastructură de către ambele părți beligerante. În perioada mai-iunie 1944, doar în județul Bălți peste 42.000 de localnici au fost antrenați la construcția de fortificații, poduri și linii de comunicații. La sfârșitul lunii mai fusese deja restabilită circulația pe podul de cale ferată din Râbnîța, iar pe la jumătatea lunii iunie în zona de acțiune a Armatei Sovietice a fost finalizată ajustarea ecartamentului larg pe 660 km de cale ferată și a fost restabilită o linie de telecomunicații (cu stâlpi) de 200 km⁴.

³ А. Царан, И. Шишкану et al., *Голод в Молдове (1946-1947)*..., p. 4.

⁴ *Ibidem*.



Rechiziționarea bunurilor de la populație devenise o practică curentă. Trupele aflate în marș preluau mari cantități de produse alimentare, furaje și animale de tracțiune fără vreo recompensă și fără a oferi furnizorilor documente justificative. Unitățile militare ale Frontului I și Frontului III Ucrainean au colectat din gospodăriile țărănești ale Moldovei în primăvara și vara anului 1944 peste 5.000 de tone de cereale, oleaginoase și cartofi, fără a perfecta bonuri de comandă, pe baza recipiselor temporare. Tentativele ulterioare de a utiliza aceste documente pentru a obține bonuri de comandă nu au dus la niciun rezultat⁵. O bună parte din rezervele alimentare ale satelor au fost deci epuizate încă înainte de încheierea războiului, reducând drastic capacitatea de refacere economică a republicii în primii ani postbelici.

Populația situată în apropierea nemijlocită a liniei frontului s-a confruntat și cu o altă practică: strămutarea forțată. În timpul luptelor din vara anului 1944, autoritățile militare sovietice au supus acestei măsuri populația civilă dintr-o fâșie de 25 km de-a lungul liniei frontului. Erau vizate 16 raioane ale republicii. Raioanele Ungheni, Cornești, Bravicea, Orhei, Susleni, Dubăsari, Slobozia și Criuleni au fost evacuate integral, altele cinci (Fălești, Sângerei, Chiperceni, Grigoriopol și Tiraspol) – parțial, iar în trei raioane (Sculeni, Telenești și Chișcăreni) au rămas nestrămutate doar câte 3-6 localități. În total, au fost supuse evacuării 71.461 gospodării, cu o populație de 268.776 de oameni, inclusiv toți locuitorii orașului Tiraspol⁶. Una dintre marile reticențe ale moldovenilor în raport cu aplicarea forțată a acestei măsuri era faptul că își lăsau locuințele nesupravegheate, în condiții de criză. La întoarcere, mulți locuitori și-au găsit gospodăriile devastate, jefuite sau ocupate.

În unele cazuri, s-au atestat și forme deschise de rezistență la aplicarea acestei măsuri. În raionul Cornești, de exemplu, circa 4.000 de locuitori au refuzat să se îndepărteze de gospodăriile lor, retrăgându-se doar la aproximativ 7 kilometri de linia frontului. Au declarat că nu vor merge mai departe, explicându-și astfel decizia:

Militarii Armatei Roșii ne-au luat pâinea, ne-au distrus gospodăriile, trag cu arma în icoane. Cine vrea să plece de bunăvoie în Siberia, numai acela poate să se strămute; noi însă murim pe loc, dar nu mergem⁷.

Pentru reprimarea revoltei a fost trimis un batalion de soldați; o femeie a fost împușcată pe loc, iar restul populației a fost evacuat cu forță⁸.

⁵ A. Țăranu (coord.), *Foametea în Moldova sovietică...*, p. 69 (doc. 23).

⁶ *Ibidem*, pp. 32-33 (doc. 4).

⁷ *Ibidem*, p. 33.

⁸ *Ibidem*, p. 33.



Și în alte raioane, grupuri de femei au încercat să oprească căruțele celor evacuați, îndemnându-i să nu plece: „Nimeni nu trebuie să plece [...]. Din cauza voastră vom fi nevoite să ajungem și noi în Siberia – în colhozuri”. Un document de epocă menționa că toate cazurile de rezistență au avut loc pe malul drept al Nistrului, unde populația încă nu cunoștea pe deplin severitatea puterii sovietice și pedepsele aplicate pentru nesupunere⁹.

Temerile țăranilor de a-și părăsi locuințele s-au dovedit întemeiate. O anchetă efectuată de autoritățile republicane în 14 sate și 4 centre raionale din zona de strămutare a constatat numeroase cazuri de jaf și distrugere a bunurilor, inclusiv a caselor, bisericilor și școlilor. De exemplu, în satul Lucăceni (raionul Sculeni), la 90% dintre gospodăriile au fost demontate uși, ferestre și podele, luate obiectele de uz casnic și bunurile personale. Rapoartele atribuie aceste fapte trupelor Corpului V Tancuri și Regimentului 315 Artilerie din cadrul Armatei XXVII. În satul Valea-Rusului din același raion jumătate dintre case au fost jefuite sau distruse, iar locuitorii au declarat că militarii le-au confiscat toate rezervele de alimente și mobilierul¹⁰.

Primul-secretar al CC al PC(b) al Moldovei, Nichita Salogor, a menționat aceste ilegalități într-un raport către conducerea de la Moscova. Oficialul nota că majoritatea satelor investigate au fost jefuite în proporție de 30-40%. Devastările atestate au afectat nu doar gospodăriile țărănești, ci și instituțiile publice și religioase. În mai multe localități, școlile au fost complet vandalizate: în satul Horești (raionul Sculeni) au fost scoase ferestrele școlii și distruse băncile; situația a fost similară în satul Valea-Rusului din același raion. De la școala tehnică din Cucuruzeni (raionul Chiperceni) militarii Diviziei 375 au sustras două cositoare, iar Spitalul militar nr. 474 al Armatei IV a ridicat 50 tone de porumb, 50 de paturi, o trăsură și o ladă cu sticlă de oglindă, bunuri sustrate prin spargerea lacătelor. Ambulanța militară veterinară de campanie nr. 5158 a prădat atelierele-model de instrucție ale școlii tehnice (lăcătușărie, fierărie, tâmplărie, dulgherie). În satele Horești, Bocșa și Risipeni au fost rupte și împrăștiate arhivele bisericesti, distruse cu gloanțe candelabrele bisericilor, ruți praporii, deschis cavoul, smulse de pe pereți icoanele, sparte podeaua și tavanul. Aceste fapte au fost atribuite Brigăzii 56 Mecanizate a Corpului XXIII Mecanizat al Armatei LII. În unele localități, terenurile agricole și viile au fost grav deteriorate, fiind sistematic jefuite de unități militare precum Brigada 9 Mecanizată a Armatei VI tancuri¹¹.

CC al PC(b) al Moldovei a trimis în repetate rânduri la Consiliul Militar al Frontului II Ucrainean rapoarte privind jafurile și abuzurile comise de unitățile

⁹ *Ibidem*, p. 34.

¹⁰ *Ibidem*, p. 49 (doc. 12).

¹¹ *Ibidem*, p. 50.



militare sovietice. Când a fost clar că rezultatele acestor demersuri sunt nule, conducerea de la Chișinău s-a adresat direct secretarului CC al PC(b) al Uniunii Sovietice, Gheorghe Malenkov, solicitându-i să intervină pe lângă comandamentul fronturilor II și III ucrainene „pentru restabilirea ordinii și disciplinei în unele unități militare staționate pe teritoriul RSS Moldovenești și pentru pedepsirea celor implicați în furtul bunurilor aparținând instituțiilor de stat și populației”¹². Nici oficialii de la Moscova nu au oferit vreun răspuns pozitiv, iar situația din teritoriu a rămas neschimbată. Aceste abuzuri au redus dramatic baza alimentară de rezervă, mai ales în mediul rural, unde gospodăriile țărănești depindeau aproape exclusiv de recolta noului an agricol. În condițiile în care rezervele fuseseră epuizate prin aceste acțiuni ale militarilor sovietici, orice diminuare a producției agricole în raport cu media anuală plasa satele moldovenești în fața pericolului iminent al foametei.

La sfârșitul lunii august 1944, odată cu încheierea operațiunii Iași-Chișinău, puterea sovietică s-a reinstalat pe întreg teritoriul Moldovei. A început procesul de reorganizare administrativă și politică după modelul instituit în anii 1940-1941, la prima ocupație sovietică. În cadrul acestui sistem, puterea efectivă la nivel de republică, județ, raion și oraș era concentrată în mâinile comitetelor de partid, iar sovietele satești reprezentau veriga de jos, subordonată integral acestora. Dat fiind că în dreapta Nistrului numărul colhozurilor era redus, iar celulele de partid aproape inexistente, sovietele satești au devenit, în primii ani postbelici, principalele organe prin care se exercita controlul economic și politic asupra satelor – o sarcină pentru care nici structura administrativă, nici populația nu erau pregătite. Majoritatea țăranilor din Basarabia nu aveau experiență în cadrul sistemului social-economic sovietic, iar mecanismele acestuia, rigide și birocratice, s-au dovedit incapabile să răspundă eficient la situații de criză. Această lipsă de adaptare, combinată cu pierderile materiale și cu epuizarea rezervelor alimentare, avea să contribuie decisiv la tragedia anilor 1946-1947.

Un alt factor care merită luat în calcul în cadrul analizei de față este relația directă dintre nivelul producției agricole și gradul de asigurare a populației cu produse alimentare. Oficialii sovietici fuseseră surprinși de abundența pe care o găsiseră în Basarabia după ocuparea ei în 1940 (peste 1,8 milioane de tone de cereale, de exemplu)¹³. Primele cazuri de malnutriție s-au atestat în 1945, când populația mai dispunea de aproximativ 700.000 de tone de cereale, după ce predase la stat, în urma colectării obligatorii, 272.000 de tone. Aceste date sugerează că pragul critic de asigurare a populației RSS Moldovenești cu cereale era de

¹² *Ibidem*.

¹³ Vezi de exemplu: E. Керсновская, *Сколько стоит человек*, РОССПЭН, Moscova, 2006.



700.000-750.000 tone. Orice scădere sub acest nivel a rezervelor disponibile echivala cu o condamnare la foamete și malnutriție severă. Or, în anii imediat următori războiului, recolta de cereale, floarea-soarelui și sfeclă de zahăr a coborât la doar jumătate din nivelul anului 1940. Potrivit datelor oficiale, în 1946 s-au recoltat doar aproximativ 365.000 de tone de cereale – de cinci ori mai puțin decât în 1940, când producția depășise 1,8 milioane de tone, și de aproape de două ori și jumătate mai puțin decât în 1945, când se obținuseră 926.000 de tone, dintre care 272.000 fuseseră predate statului¹⁴. Pe lângă consecințele militare și sociale ale războiului și ale regimului de ocupație, un factor agravant a fost și slaba refacere a agriculturii, care a redus semnificativ capacitatea republicii de a-și asigura necesarul alimentar.

Reinstalarea puterii sovietice a schimbat radical structura socială și economică a Moldovei. O mare parte a populației înstărite, precum și reprezentanți ai intelectualității și clerului, s-au refugiat peste Prut. Băncile private și întreprinderile particulare au fost interzise. Pământul a fost naționalizat, iar activitatea economică privată a fost practic eliminată. Prin deciziile autorităților sovietice au fost stabilite cote maxime de teren arabil ce puteau fi deținute de o gospodărie țărănească: până la 10 hectare în județele Bălți, Chișinău, Orhei și Soroca, și până la 20 de hectare în județele Bender și Cahul. Restul pământurilor au fost naționalizate. A fost instituit sistemul colectării impozitelor și livrărilor obligatorii către stat prin intermediul așa-numiților împuterniciți agricoli. Fiecare dintre aceștia era responsabil de colectarea impozitelor și livrărilor obligatorii de la 20-25 de gospodării. Aceste măsuri au desființat pârghiile economiei țărănești tradiționale și au pus populația rurală într-o relație de dependență totală față de administrația locală și planurile centrale. Majoritatea țăranilor s-au trezit lipsiți de mijloace de adaptare la condițiile impuse. Pe acest fundal de dezorganizare economică și insecuritate socială s-a produs seceta din anii 1945-1946.

Primele semne ale viitoareii calamități au apărut încă din toamna anului 1944, când precipitațiile au fost neobișnuit de reduse. Iarna următoare s-a caracterizat prin lipsa zăpezii și prin variații bruște de temperatură, care au uscat solul. În lunile mai-iunie 1945, cantitatea de precipitații a fost din nou mult sub media anuală, iar vânturile uscate au accelerat evaporarea umezelii. Vara și toamna aceluiași an au fost la fel de secetoase; la fel și iarna 1945-1946. Martorii epocii evocă o imagine nefirească: în iarna lui 1945, vântul ridica nori de praf în loc de troiene, iar în raionul Vadul lui Vodă furtunile din februarie 1946 au spulberat stratul superior al solului, smulgând din rădăcini semănăturile de toamnă pe o suprafață de peste

¹⁴ M. Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică...*, pp. 72-73; В. Андрущак, П. Бойко et al., *История Республики Молдова ...*, p. 264.



2.000 de hectare. Situația era similară în raioanele din centrul și sudul republicii, unde recolta a fost compromisă aproape în întregime¹⁵.

Interpretarea oferită de istoriografia sovietică, dar și de unii autori contemporani tributari ei, a fost că foametea din anii 1946-1947 se poate explica exclusiv prin proporțiile secetei și prin efectele războiului¹⁶. Dar seceta nu era un fenomen neobișnuit pentru Moldova. Observațiile meteorologice de lungă durată sugerează că media anuală de precipitații care garantează recolte stabile în agricultura ținutului este de 350 mm pentru sudul republicii și 500 mm pentru raioanele de nord. Raportat la această normă, între anii 1854 și 1946 au fost înregistrați 33 de ani secetoși, dintre care 17 cu deficit sever de precipitații (ajungând la 200 mm). Aproape fiecare deceniu a cunoscut de la doi până la patru ani cu precipitații insuficiente, uneori consecutivi (în perioada dintre 1850 și 1860 au fost secetoși anii 1856, 1857, 1858, 1859; în cea dintre 1860 și 1870 – anii 1862, 1863, 1864 și 1869; în cea dintre 1900 și 1910 – anii 1902, 1903 și 1904; în cea dintre 1920 și 1930 – anii 1920, 1921, 1924 și 1928)¹⁷.

Astfel de perioade de ariditate erau percepute de țărani drept o parte firească a ciclului climatic, iar comunitățile rurale își dezvoltaseră, de-a lungul generațiilor, forme proprii de adaptare: limitarea consumului, păstrarea rezervelor de cereale, ajutorul reciproc între gospodării. La primele semne de secetă, oamenii începeau să consume în regim limitat produsele alimentare, încercând să-și raționeze până la noua recoltă rezervele disponibile. În cazuri extreme, comunitatea rurală recurgea la rezervele gospodăriilor mai înstărite, care ofereau sprijin celor nevoiași (nu întotdeauna gratuit, dar suficient pentru a preveni pierderi masive de vieți omenești); uneori, țăranii își arendau terenurile și bunurile (devenind datori față de bănci, moșieri sau comercianți, dar rămâneau în viață). În timp, s-au implicat și autoritățile, care ofereau forme de ajutor social.

În cazul Basarabiei, una dintre instituțiile care au oferit acest tip de ajutor social a fost zemstva. De exemplu, în anii 1891-1892, satele basarabene au fost afectate de secetă și de o recoltă slabă comparabilă ca proporții cu cea din 1945-1946. Zemstvele basarabene, auto-sesizându-se, au organizat acțiuni de sprijin. Din banii statului au fost procurate rezerve de cereale, care erau păstrate în depozitele vânzătorului, plata pentru ele achitându-se în momentul ridicării produselor pentru utilizare. În acest mod, au fost garantate condiții adecvate de păstrare a cerealelor,

¹⁵ A. Țăranu, M. Gribincea, *Foametea postbelică în Moldova*, în Ilie Lupan (coord.), *Fărâma cea de pâine...*, p. 210.

¹⁶ В. Андрущак, П. Бойко et al., *История Республики Молдова...*, p. 265; S. Nazaria (coord.), *Istoria Moldovei*, vol. III, p. 416.

¹⁷ А. Царан, И. Шишкану et al., *Голод в Молдове (1946-1947)...*, p. 5.



dar și o distribuire operativă a lor către cei care solicitau ajutor alimentar. Datorită acestor măsuri, foametea nu s-a transformat atunci într-o catastrofă umanitară, în județul Bender (cel mai afectat de acea secetă) înregistrându-se chiar și un spor de populație¹⁸. Prin comparație, sistemul sovietic de păstrare a produselor agricole rechiziționate de la țărani în anii 1946-1947 demonstra o atitudine ce poate fi numită, fără ezitări, neglijență criminală și indiferență față de populație. După cum relatează istoricul rus Vladimir Zima, în acești ani în URSS au putrezit în depozitele statului circa un milion de tone de grâne¹⁹.

Unii autori tind să trateze seceta din Moldova drept un caz izolat și excepțional, dar criza din 1945-1946 a afectat un teritoriu mult mai mare decât cel al RSS Moldovenești. Limitându-ne doar la spațiul URSS, teritoriul afectat de secetă în acești ani a fost unul vast – de la sudul Ucrainei și Povolgia inferioară până la zona centrală de cernoziom și ținutul Primorie. Condițiile climatice din zonele respective sunt comparabile și cu cele atestate în Moldova de la vest de Prut, unde efectele secetei n-au atins proporțiile catastrofei din RSS Moldovenească. Diferența esențială nu a fost, deci, de ordin climatic, ci politic și economic. În Uniunea Sovietică, seceta a coincis cu o campanie de colectare a produselor agricole la cote nerealist de mari, menite să satisfacă obiectivele economiei de stat și exporturile externe. În anul 1946, recolta totală de cereale a URSS s-a ridicat la aproximativ 40 milioane de tone – de două ori și jumătate mai puțin decât în 1940 și cu aproape 8 milioane de tone mai puțin decât în anul 1945. Regimul și-a continuat totuși exporturile: în anii 1946-1947, peste hotare au fost trimise peste 2,5 milioane de tone de grâne, în timp ce, pe întinse teritorii ale imperiului, inclusiv în RSS Moldovenească, sufereau de foame milioane de oameni²⁰. În teorie, sistemul socialist de gospodărire instaurat după război ar fi trebuit să compenseze efectele secetei și să asigure o redistribuire rațională a resurselor.

În realitate, însă, politicile economice impuse de la centru au accentuat dezechilibrele existente. Mecanismul de colectare și impozitare a împins comunitățile rurale într-o dependență tot mai mare față de stat, reducând drastic rezervele alimentare disponibile la sate. În locul regulilor de impozitare pe timp de război, aplicate în 1944, Consiliul Comisarilor Poporului și CC al PC(b) din Moldova au introdus, în vara anului 1945, sistemul livrărilor obligatorii de produse agricole (în primul rând de cereale, dar și de floarea-soarelui, cartofi, fân, fructe, legume, carne, lapte, brânză, lână și ouă).

¹⁸ M. Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică...*, pp. 73-74.

¹⁹ В. Зима, *Голод в СССР 1946-1947 годов: происхождение и последствия. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук*, Moscova, 1977, p. 39.

²⁰ *Ibidem*, p. 35.



Măsura, menită să restabilească „ordinea economică” pe timp de pace, a fost confirmată printr-o hotărâre a guvernului sovietic din 9 iunie 1945²¹, care prevedea înlesniri fiscale în funcție de apartenența de clasă. Sistemul a creat cinci categorii de populație în funcție de gradul de înstărire, ultimele două (considerate ca formate din „chiaburi”) fiind total lipsite de sprijin din partea statului²². În practică, scutirile erau acordate gospodăriilor mici, familiilor numeroase, invalizilor de război sau foștilor militari (40-60% din totalul gospodăriilor țărănești beneficiind de diferite înlesniri), în timp ce gospodăriile considerate de „chiaburi” suportau cea mai mare parte a poverii fiscale.

Deși, formal, o parte din populație era astfel degrevată de obligațiile față de stat, cotele totale de produse stabilite la Moscova și repartizate pe județe, raioane și soviete sătești rămăneau neschimbate. Povara celor scutiți se transfera, în consecință, asupra celorlalți. În multe sate, familiile mai înstărite (care în vremuri de criză constituiau rezervele de sprijin ale comunității) au fost lipsite nu doar de posibilitatea de a-i ajuta pe ceilalți, ci și de a se întreține ele însele. Mecanismele fiscale sovietice, menite teoretic să reducă inegalitățile, au distrus tocmai solidaritatea internă a satului, adâncind penuria și pregătind terenul pentru catastrofa anilor 1946-1947.

Politica de împrumietărire din anii 1944-1945 a fost prezentată de propaganda sovietică drept o expresie a „grijii față de oamenii muncii”. În realitate, efectele ei economice au fost contradictorii. Peste 140.000 de gospodării țărănești fără pământ sau cu puțin pământ au primit de la stat aproximativ 245.000 de hectare, provenite în mare parte din exproprierea gospodăriilor înstărite²³. Măsura a îmbunătățit temporar situația materială a familiilor nevoiașе, dar a avut consecințe grave asupra producției agricole. Majoritatea familiilor nou-împrumietărite nu dispuneau de animale de tracțiune, de utilaje și nici de experiența necesară pentru a lucra terenurile în mod eficient. O parte din pământul redistribuit a rămas necultivat, iar calitatea lucrărilor agricole a scăzut vizibil.

Această ineficiență e confirmată statistic: terenurile repartizate foștilor țărani fără pământ au generat producții mult mai mici, făcând imposibilă includerea lor în planurile de colectare. Fostele gospodării fără pământ, împrumietărite în anii 1940, 1944-1945, au fost, respectiv, scutite de colectarea de produse; în schimb, gospodăriile mai înstărite au fost obligate să livreze statului de la de două până la de patru ori mai mult. Pământurile expropriate de la aceste gospodării nu mai produceau recoltele de altădată, ceea ce a contribuit la scăderea generală a

²¹ A. Țăranu (coord.), *Foametea în Moldova sovietică (1946-1947)...*, p. 108 (doc. 37).

²² В. Андрущак, П. Бойко et al., *История Республики Молдова...*, p. 262.

²³ *Ibidem*.



producției și la agravarea crizei alimentare. Într-o logică similară, autoritățile de la Chișinău au cerut Moscovei ca deficitul din producția anului 1945 a colhozurilor să fie acoperit prin majorarea cotelor impuse gospodăriilor individuale²⁴.

Prin aceste măsuri, în loc să atenueze efectele secetei și ale dezorganizării postbelice, statul a amplificat presiunea asupra țăranilor. Aproape 90% din suprafețele însămânțate erau lucrate de țăranii necooperativizați, care pentru a asigura securitatea alimentară a republicii, erau obligate să livreze statului cereale conform unui plan care oscila fără a ține cont de realitățile de pe teren: 201.200 tone în anul 1944; 272.000 tone în anul 1945 și 265.000 tone în 1946 – anul celei mai cumplite secete. Creștea totodată și povara fiscală: planul general de colectare a mijloacelor bănești de la populație a fost majorat cu 48,6%, de la 147,34 milioane de ruble în 1945 la 219,5 milioane în 1946. Regimul nu făcea excepție nici pentru cei săraci. Dacă în perioada 1944-1945 venitul minim neimpozabil era de 1.000 de ruble, în 1946 acesta a fost redus la 600 de ruble²⁵. Combinația de impozitare excesivă și livrări obligatorii la stat a lipsit gospodăriile de rezervele alimentare esențiale în condițiile secetei și ale recoltei slabe, deschizând drumul inevitabil către foamete. Seceta declanșată în 1945 a redus considerabil producția agricolă, fără a permite atingerea nivelului mediu anual de recoltă. Dificultățile deveniseră evidente încă din toamna aceluși an și ar fi putut fi atenuate prin diminuarea sau suspendarea planului de colectări obligatorii. Autoritățile au menținut însă un plan majorat, care a lipsit majoritatea gospodăriilor de rezervele de pâine necesare pentru a ieși cu bine din iarnă.

Criza a devenit inițial vizibilă prin modificări survenite în sectorul zootehnic. În primăvara anului 1946, țăranii au început să sacrifice în masă vitele, neputându-le asigura hrana. Până la sfârșitul anului, numărul cailor scăzuse cu 44,4%, al vitelor cornute mari cu 35,3%, iar al boilor – cu 52,3%²⁶. Afirmările că această practică ar fi fost rezultatul „propagandei chiaburești” sunt infirmate de documentele vremii: țăranii își păstrau doar animalele pe care le puteau întreține. Sacrificarea boilor – principala forță de tracțiune în context rural – a avut consecințe deosebit de grave, accentuând cercul vicios al ruinării agriculturii.

Colectarea masivă de cereale a condus și la un deficit cronic de material semincer. La începutul anului 1946, colhozurile dispuneau doar de 88% din necesarul de semințe, iar gospodăriile individuale – de 71%. Statul a acordat împrumuturi în cereale: 4.857 tone colhozurilor și 7.200 tone gospodăriilor țăărănești indivi-

²⁴ A. Țăranu (coord.), *Foamea în Moldova sovietică (1946-1947)*..., p. 129 (doc. 49).

²⁵ M. Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică*..., p. 74.

²⁶ A. Țăranu (coord.), *Foamea în Moldova sovietică*..., p. 469 (doc. 221).



duale²⁷. Dezechilibrul dintre aceste cifre este frapant, având în vedere că 90% din suprafețele arabile din dreapta Nistrului erau lucrate de gospodării individuale.

Chiar dacă, teoretic, regimul sovietic abolise dependența țăranilor de bănci și cămătari, îi transformase în fapt în debitori ai statului. Creșterea normelor de pre-dare obligatorie și intensificarea presiunii fiscale au condus la acumularea unor datorii uriașe. În 1945-1946, aproape toate gospodăriile țărănești aveau angajamente scrise de achitare a împrumuturilor – în total peste 500.000 de asemenea chitanțe-angajament. În martie 1947, suma acestor datorii ajunsese la 3 miliarde de ruble²⁸. Țăranii trebuiau să achite împrumuturile din recoltele viitoare, alături de impozite și cote obligatorii, ceea ce le secătuia complet rezervele alimentare și le amplifică vulnerabilitatea. Țăranul basarabean, obișnuit cu economia de piață și cu autonomia gospodăriei, s-a dovedit neputincios în fața sistemului sovietic bazat pe constrângere administrativă: lipsit de mijloace și de experiență, nu putea face față unui regim care-i confiscă producția indiferent de condițiile reale din teren. Seceta extremă din 1946 a transformat această neputință într-o tragedie colectivă. Cu toate acestea, autoritățile au menținut planul de livrări la stat la nivelul nerealist de 265.000 de tone de cereale – o decizie ce a condamnat sate întregi la exterminare prin înfometare.

Foametea deveni o realitate palpabilă în vara lui 1946. În iulie-august 1946, spitalele raportau deja mii de cazuri de distrofie alimentară: doar în județul Chișinău s-au înregistrat 5.200 de bolnavi, dintre care 3.600 erau copii sub 14 ani. În județul Bender, potrivit unor date incomplete, în septembrie ar fi murit de distrofie 41 de oameni, în octombrie – 425 de persoane, în noiembrie – 410. În vara lui 1946, documentele consemnează și primele cazuri de canibalism, printre care și pe cel din satul Milești, raionul Nisporeni²⁹. Respectiv, criza alimentară din Moldova Sovietică, începută în 1945, a fost provocată nu doar de calamități naturale, ci mai ales de politicile economice ale statului, care îi depreda forțat pe țăranii de rezervele alimentare prin planurile exagerate de colectări.

Pe măsură ce foametea lua amploare, oamenii au început să adreseze autorităților rugăminți de ajutor. Răspunsul a fost adesea unul represiv. Un exemplu relevant în acest sens este cazul satului Logănești, raionul Kotovski, unde, în mai 1946, țăranii, ajunși la limita supraviețuirii, au cerut sprijin în alimente de la autoritățile raionale. Reacția acestora o găsim exprimată în hotărârea din 10 iunie 1946 a comitetului raional Kotovski al PC (b) din Moldova:

²⁷ A. Țăranu, M. Gribincea, *Foametea postbelică în Moldova...*, p. 215.

²⁸ *Ibidem*, p. 216.

²⁹ A. Царан, И. Шишкану et al., *Голод в Молдове*, p. 225; M. Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică...*, pp. 74-75.



Comitetul raional de partid al PC (b) din Moldova apreciază cererea colectivă a țăranilor din satul Logănești de a li se acorda împrumut cu alimente ca pe o provocare a elementelor dușmănoase, având drept scop trezirea nemulțumirii țăranilor față de Puterea Sovietică. Să fie însărcinat procurorul raionului, tov. Andelman, și șeful secției raionale a Ministerului securității de stat, tov. Sobolev, să cerceteze faptele expuse în cererea țăranilor din satul Logănești și să-i tragă la răspundere pe organizatorii acestei cereri provocatoare³⁰.

Sistemul sovietic nu tolera asemenea acțiuni autonome din partea cetățenilor, iar inițiativele și solicitările individuale erau imediat sancționate. Populația era pusă în situația de a răbda de foame în tăcere, fără a putea beneficia de sprijin, ba chiar fiind reprimată pentru încercările de a trage alarma. Această rigiditate administrativă genera întârzieri fatale în luarea deciziilor de care depindeau deseori viețile oamenilor. Chiar dacă autoritățile au încercat inițial să camufleze amploarea situației, persecutându-i pe țăranii care semnalau abuzurile sistemului, în cele din urmă realitatea nu a putut fi ignorată. În iunie 1946, criza alimentară a fost recunoscută prin însuși faptul că au fost repartizate 125.000 de puduri de produse alimentare în formă de împrumut, dintre care 97.500 mii au fost destinate țăranilor din Basarabia³¹. Pe 21 iunie, guvernul republicii a solicitat autorităților unionale reducerea planului de predare a cerealelor de la 265.000 la 100.590 de tone³². Or, chiar și această diminuare drastică ar fi fost insuficientă pentru a stabili situația. Singura soluție realistă era anularea completă a livrărilor obligatorii și elaborarea unor măsuri urgente de ajutor. Însă logica politică a sistemului stalinist nu privilegia protejarea vieților, ci îndeplinirea planurilor economice și menținerea disciplinei administrative. Moscova nu doar că nu a suspendat colectările, dar a continuat să exporte cereale: în 1946, aproximativ 2,5 milioane de tone au fost trimise în afara țării, în timp ce peste un milion de cetățeni sovietici mureau de foame, printre ei, sute de mii de moldoveni.

În august 1946, planul de predare a cerealelor a fost micșorat la 72.727 tone, însă și această cifră depășea cu mult posibilitățile reale ale republicii³³. Recolta totală de cereale a fost estimată la doar 365.000 de tone, în timp ce necesarul minim pentru consumul uman, furaje și semințe constituia 410.000 tone³⁴, depășind recolta globală cu aproape 50.000 de tone. Doar pentru alimentație de subzistență, populația Moldovei, care la 1 ianuarie 1946 număra 2,183 milioane de locuitori,

³⁰ A. Țăranu, M. Gribincea, *Foamea postbelică în Moldova...*, pp. 216 -217.

³¹ *Ibidem*, p. 217.

³² A. Țăranu (coord.), *Foamea în Moldova sovietică...*, p. 261 (doc. 111).

³³ M. Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică...*, p. 74.

³⁴ *Ibidem*.



avea nevoie de circa 239.000 de tone de cereale, pornind de la calculul de 109,5 kg de cereale anual de persoană³⁵.

În asemenea condiții, un regim căruia i-ar fi păsă de cetățeni ar fi anulat colectările de grâne și de produse agricole, însoțind această măsură prin ajutorarea republicii cu cantități suplimentare de alimente, pentru a evita dacă nu subnutriția, atunci cel puțin mortalitatea în masă. Autoritățile au continuat, totuși, colectările, forțând îndeplinirea planului de predare obligatorie la stat a cerealelor și altor produse alimentare. Documentele epocii atestă numeroase abuzuri în acest sens: activiștii „măturau podurile” țăranilor, constrângându-i să predea în contul colectărilor obligatorii inclusiv produse primite anterior de la stat cu statut de împrumut alimentar³⁶. Îngrijorați că nu vor îndeplini planul, agenții împuterniciți cu colectările au „măturat podurile” nu doar în gospodăriile țăranilor înstăriți, ci și ale săracilor, mulți dintre care ar fi trebuit să beneficieze de îlesniri la capitoul livrărilor obligatorii.

Apologeții sistemului sovietic totalitar încearcă să justifice aceste practici inumane afirmând, în mod fals, că doar prin intermediul unor politici de acest gen putea fi asigurat procesul de modernizare în condițiile istorice ale perioadei sovietice. Unii autori chiar continuă să abordeze problema foametei din 1946-1947 din această perspectivă, încercând să reabiliteze și să deculpabilizeze, pe baza unor angajamente politice, sistemul sovietic, atribuind foametea postbelică din Moldova condițiilor naturale, cum ar fi seceta și epidemiile de după război (doar în 1945 se înregistrau peste 70.000 de cazuri de tuberculoză, zeci de mii de bolnavi de malarie; numai în luna martie 17.000 de cazuri de tifos exantematic³⁷) sau „comportamentului egoist al unor lideri de partid din republică”, precum și al unor șefi, activiști de rang local³⁸.

Tentativele de a atribui dezastrul foametei exclusiv condițiilor naturale sau „abuzurilor locale” nu rezistă, însă, unei analize riguroase. Foametea din 1946-1947 nu a fost o catastrofă inevitabilă, ci rezultatul unei politici economice impuse de autoritățile unionale, menită să servească rațiunilor statului, nu supraviețuirii populației. În sistemul administrativ stalinist, responsabilitatea reală aparținea centrului, iar conducerea locală risca în orice moment să fie sancționată, reprimată sau înlocuită în totalitate. Conducerea de la Chișinău aplica în mod consecvent directivele Moscovei, care cerea îndeplinirea cu orice preț a planurilor de livrări obligatorii, amenințând cu sancțiuni și epurări între-

³⁵ *Ibidem*, p. 74.

³⁶ A. Țăranu (coord.), *Foametea în Moldova sovietică...*, pp. 344-345 (doc. 149).

³⁷ A. Царан, И. Шишкану et al., *Голод в Молдове...*, p. 116.

³⁸ *Istoria Moldovei*, vol. III, p. 415.



gul aparat local, care extindea aceleași amenințări conducătorilor de partid și sovietici din județe, raioane și sate³⁹.

În aceste condiții de presiune administrativă, în cadrul unui sistem profund centralizat și bazat pe constrângere, orice abatere de la directiva venită de la Moscova putea atrage sancțiuni severe. Respectiv, în vara și toamna anului 1946, autoritățile au fost preocupate în primul rând de îndeplinirea cu orice preț a planurilor de colectări, nu de combaterea foametei. Hotărârea din 30 noiembrie 1946 a CC al PC(b) al Ucrainei *Cu privire la mersul colectărilor de cereale în RSS Moldovenească* avertiza conducerea de la Chișinău privitor la „lacunele” în realizarea planului, obligând-o să asigure îndeplinirea lui integrală⁴⁰. Autoritățile republicane au reacționat prin o nouă înăsprire a presiunilor, iar activiștii responsabili de colectări în sate au intensificat controalele și perchezițiile în gospodăriile țăranilor. Documentele atestă creșterea spectaculoasă a numărului de gospodării acționate în judecată pentru neachitarea cotelor obligatorii – până la 5.121 în cursul anului 1946⁴¹. Aceste date documentare confirmă nu atât reaua intenție a localnicilor care s-ar fi opus colectării de produse, cât, mai ales, faptul că din ce în ce mai multe familii de țărani erau deja lipsite de ultimele rezerve alimentare. Satele Moldovei rămăseseră complet neprotejate în fața foametei.

Gravitatea situației a fost confirmată de primul val masiv de distrofie alimentară, în special în rândul țăranilor lipsiți de sprijin din partea statului: până în luna noiembrie 1946 au fost înregistrate 30.000 de cazuri de distrofie alimentară⁴². Cu toate acestea, autoritățile au continuat colectările, impunând agenților locali să obțină cu orice preț cotele stabilite. Țăranii erau deposezați inclusiv de produsele primite anterior ca împrumut alimentar. La sfârșitul anului, prin excesul de zel al activiștilor care scotoceau prin podurile țăranilor după ultimele rezerve, planul de predare a cerealelor a fost declarat îndeplinit în proporție de 101%. Pe lângă cereale, în anul 1946, statul a colectat și alte produse alimentare: 25.659 de ouă, 419.900 tone de brânză, 12.792 tone de lapte, 8.607 tone de fructe, 4.477 tone de legume, 10.820 tone de sfeclă de zahăr etc.⁴³. Prețul acestei „reușite” a fost catastrofal: în decembrie, numărul cazurilor de distrofie alimentară aproape s-a dublat, iar în februarie 1947 depășea 240.000⁴⁴. Nivelul înalt al îmbolnăvirilor s-a menținut până în august 1947, determinând o creștere dramatică a mortalității în perioada decembrie 1946 - august 1947.

³⁹ Vezi de exemplu: *Голод в Молдове.*, pp. 94-97, 97-111, 114-115, 118-119.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 286-287.

⁴¹ *Ibidem*, p. 289.

⁴² A. Țăranu, M. Gribincea, *Foametea postbelică în Moldova...*, p. 226.

⁴³ M. Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică...*, p. 76.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 83.



În toamna și iarna anului 1946, republica mai încerca încă să facă față foametei prin resurse proprii, dar situația scăpase de sub control. Abia în decembrie, după ce comitetele raionale au raportat proporțiile reale ale catastrofei, autoritățile de la Chișinău au început să conștientizeze situația. În multe sate mureau de foame familii întregi; în unele raioane se înregistrau lunar între 120 și 180 de decese provocate de foame. S-a consemnat și înmulțirea cazurilor de canibalism: numai în județul Cahul, între decembrie 1946 și februarie 1947, au fost raportate oficial 15 cazuri de canibalism și 10 de consum al cadavrelor; în ansamblu, de la începutul lunii ianuarie și până la 15 februarie 1947, s-au înregistrat 39 de cazuri de canibalism, cu 40 de victime⁴⁵. Cel mai probabil, numărul real a fost mult mai mare, multe situații nefiind descoperite oficial și documentate. Extinderea canibalismului ilustrează proporțiile catastrofei alimentare care a lovit Moldova sovietică în iarna 1946-1947. În primele luni ale anului 1947, mortalitatea a atins cote fără precedent.

Prezentăm în continuare un tabel care fixează indicatorii lunari ai mortalității în republică în anii 1946-1947, întocmit pe baza datelor furnizate de birourile orașenești și raionale de înregistrare a actelor stării civile, care au fixat documentar cazurile de deces (tabelul nr. 1).

Tabelul nr.1

Mortalitatea populației RSS Moldovenești în anii 1946-1947⁴⁶

<i>Lunile</i>	<i>Anul 1946</i>	<i>Anul 1947</i>	<i>Diferența</i>
Ianuarie	4.466 persoane	19.133 persoane	14.667 persoane
Februarie	4.347 persoane	23.791 persoane	19.444 persoane
Martie	5.633 persoane	25.953 persoane	20.320 persoane
Aprilie	4.588 persoane	15.034 persoane	10.446 persoane
Mai	3.782 persoane	14.938 persoane	10.616 persoane
Iunie	3.676 persoane	24.701 persoane	21.085 persoane
Iulie	5.235 persoane	16.418 persoane	11.183 persoane
August	5.313 persoane	8.346 persoane	3.033 persoane
Septembrie	4.544 persoane	5.248 persoane	–
Octombrie	5.799 persoane	–	–
Noiembrie	5.753 persoane	–	–
Decembrie	9.650 persoane	–	–

⁴⁵ *Ibidem*, p. 85.

⁴⁶ Tabelul a fost alcătuit de Anatol Țăranu și Mihai Gribincea și este reluat din *Голод в Молдове...*, p. 9.



Datele oficiale provenite din rapoartele birourilor stării civile orășenești și raionale indică faptul că între decembrie 1946 și august 1947 mortalitatea din RSS Moldovenească a depășit media anuală a anului precedent cu aproximativ 115.000 de persoane. Considerăm că aceste cifre trebuie privite ca un minim documentat al victimelor foametei. În realitate, numărul celor morți a fost cu mult mai mare: în iarna 1946-1947, multe decese nu au mai fost înregistrate, mai ales în zonele rurale, unde mormintele comune ale victimelor foametei nu au lăsat urme în arhive. O imagine elocventă oferă raportul președintelui Comitetului executiv raional Comrat, adresat Chișinăului în februarie 1947:

În raion mortalitatea continuă să fie extraordinar de mare, în luna ianuarie constituind 2,3% din populația raionului. Chiar conform unor date incomplete, în ianuarie au decedat 680 oameni, inclusiv din cauza distrofiei – 508 oameni. În afară de aceste cazuri înregistrate, eu personal am descoperit la cimitir 40 de cadavre în diferite locuri. Dispar zeci de familii despre care nu se știe nimic. Au ieșit la iveală multe cazuri când decedații sunt ascunși pentru ca membrii familiei să primească în contul lor ajutor alimentar⁴⁷.

Confrunțați cu iminența morții proprii sau a membrilor familiilor lor, oamenii au început să-și părăsească satele în căutare de hrană. Potrivit documentelor de epocă, în iarna și primăvara anului 1947, între 5.000 și 6.000 de persoane plecau zilnic din Moldova spre regiunile vecine ale Ucrainei, afectată ea însăși de foamete. Mulți nu s-au mai întors, murind pe drum sau printre străini (cazuri care, desigur, nu apar în statisticile republicane). Pe baza acestor date incomplete, cercetătorii au estimat pierderile umane cauzate de foametea postbelică din RSS Moldovenească la aproximativ 150.000-200.000 de persoane⁴⁸.

Documentele de arhivă introduse în circuitul științific au confirmat aceste cifre. Istoricul rus Vl. Zima, folosind datele statistice centrale de la Moscova, a arătat că, între decembrie 1946 și octombrie 1947, populația Moldovei s-a redus, cu 182.000 de persoane. Pierderea populației rurale în 1947, comparativ cu 1946, a fost estimată la 230.000 – aproximativ 11% din totalul locuitorilor de la sate⁴⁹. Statistica oficială de la Chișinău confirmă aceste estimări: la 1 ianuarie 1948, populația rurală era cu 193.900 de persoane mai mică decât la începutul anului 1947⁵⁰. Este posibil ca această scădere abruptă să fi fost cauzată nu doar de mortalitate, ci și de migrația determinată de foamete.

⁴⁷ A. Țăranu, M. Gribincea, *Foametea postbelică în Moldova...*, p. 90.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ В. Зима, *Голод в России 1946-1947 годов*, http://www.fedy-diary.ru/?page_id=5799. Accesat pe 03.01.2016 (Între timp, pagina a devenit inaccesibilă; o variantă a fost arhivată automat la https://web.archive.org/web/20170702191402/https://www.fedy-diary.ru/?page_id=5799).

⁵⁰ А. Царан, И. Шишкану et al., *Голод в Молдове...*, p. 730.



Estimările publicate de Michael Ellman în *Cambridge Journal of Economics* plasează drama Moldovei într-un context mai larg: între 1946 și 1948, foamea a provocat aproximativ 606.000 de morți în Rusia (0,6% din populație), 350.000 în Ucraina (circa 1%) și 123.000 în Moldova – adică aproximativ 5% din populația republicii⁵¹.

În cele din urmă, situația alimentară gravă din Moldova Sovietică a determinat guvernul URSS să intervină. La 29 decembrie 1946 a fost emisă hotărârea *Cu privire la acordarea de ajutor suplimentar colhozurilor, sovhozurilor și gospodăriilor țărănești din RSS Moldovenească în legătură cu recolta slabă din anul 1946*. Conform acesteia, republica urma să primească 1,5 milioane de puduri de cereale, distribuite între ianuarie și mai 1947 în tranșe lunare de câte 300.000 de puduri. Totodată, până la 10 ianuarie 1947 trebuiau înființate 500 de cantine subvenționate de stat, destinate hrănirii a 100.000 de persoane zilnic. Pentru aprovizionarea lor se alocu 500 de tone de carne și pește, 370 de tone de crupe, 130 de tone de zahăr și 65 de tone de grăsimi⁵². În realitate, o mare parte din acest „ajutor” provenea din produsele colectate anterior de la țărani și păstrate în depozitele de stat. Documentele de arhivă atestă condițiile deplorabile de depozitare și pierderile masive provocate de umezeală, mucegai și lipsa spațiilor adecvate. În plus, furturile de alimente s-au înmulțit în timpul transporturilor spre satele înfometate, mai ales pe drumurile desfundate în iarna și primăvara anului 1947.

Dimensiunile reale ale dezastrului depășeau însă cu mult ceea ce puteau oferi aceste măsuri. Hrănirea zilnică a 100.000 de persoane în cantinele de stat era insuficientă în condițiile în care, în februarie 1947, doar cazurile de distrofie alimentară depășeau 240.000. Statul sovietic se dovedea incapabil să facă față unei situații create, în mare parte, de propriile sale politici economice. Fără a reactiva formele tradiționale de solidaritate rurală, distruse anterior prin colectivizare, regimul n-a reușit să construiască un mecanism eficient de protecție socială. Mai mult ca atât, prin politicile sale de rechiziții, el deposedase familiile țărănești de rezervele de pâine necesare supraviețuirii, condamnându-le la moarte prin inaniție.

În februarie 1947, la apogeul crizei, o comisie de stat condusă de adjunctul președintelui Consiliului de Miniștri al URSS, Aleksei Kosâghin, a sosit în Moldova pentru a evalua situația. Deși A. Kosâghin a criticat dur conducerea republicii pentru ineficiența măsurilor de combatere a foametei, situația a continuat să se agraveze. În martie 1947, la scurt timp după vizita comisiei, mortalitatea a atins cel mai înalt nivel al întregii perioade, reducându-se doar marginal în lunile ur-

⁵¹ M. Ellman, *The 1947 Soviet famine and the entitlement approach to famines*, în *Cambridge Journal of Economics*, nr. 24, 2000, p. 613.

⁵² M. Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică...*, pp. 85-86.



mătoare, dar menținându-se la valori de peste trei ori mai mari decât rata naturală de scădere a populației. Efectele investigației desfășurate de comisia Kosâghin au fost modeste spre nule. Niciunul dintre liderii de vârf ai republicii nu a fost tras la răspundere pentru eșecul măsurilor de salvare a populației; în schimb, sistemul a continuat să aplice pedepse severe celor care nu îndeplineau planurile de colectare a cerealelor. Această disproporție între rigorile administrative și indiferența față de pierderile umane ilustrează natura profund inumană a mecanismului sovietic de guvernare, pentru care urmarea cu exces de zel a instrucțiunilor preleva asupra intenției de a proteja viața umană.

Acest lucru apare într-o lumină și mai gravă dacă ținem cont de faptul că autoritățile de la Chișinău erau pe deplin informate privitor la amploarea foametei. Doar în lunile aprilie-iunie 1946 au fost înregistrate circa 1.700 de rapoarte informative privind starea de înfometare a populației, iar în aceeași perioadă a anului 1947 – peste 2.000, majoritatea referindu-se la starea de spirit din satele afectate⁵³. Cu toate acestea, reacția administrației republicane a rămas anemică, paralizată de mecanismele de frică și control care defineau sistemul sovietic. O ilustrare elocventă este intervenția lui A. Kosâghin la ședința Biroului CC al PC(b) din Moldova, la 27 februarie 1947, în care oficialul reproșa conducerii republicane că Moscova aflase despre amploarea foametei nu din rapoarte oficiale, ci din sesizările procuraturii și din alte surse indirecte⁵⁴. Critica lui A. Kosâghin era, evident, duplicitară: el știa prea bine că, în sistemul stalinist, raportarea unei crize umanitare putea fi interpretată ca o probă de slăbiciune politică. De exemplu, secretarul CC al PC(b) din Ucraina, Roman Terehov, fusese aspru ironizat de Iosif Stalin după ce îl informase despre foametea din regiune:

Ni s-a spus că dumneavoastră, tovarășe Terehov, sunteți un bun orator, se pare, însă, că sunteți un bun povestitor – ați inventat o poveste despre foamete și v-ați gândit să ne speriați, dar nu veți reuși! Nu ar fi mai bine să renunțați la funcția de secretar al Comitetului Regional de partid și al CC al PC(b) și să mergeți să lucrați la Uniunea Scriitorilor, veți scrie povești, iar proștii le vor citi!⁵⁵.

A. Kosâghin s-a confruntat cu aceeași atitudine: după întoarcerea din misiunea de la Chișinău, în care constatase la fața locului situația dezastruoasă, a fost muștrat dur de I. Stalin și batjocorit ulterior cu porecla „fratele distrofic”⁵⁶. Episodul ilustrează perfect atmosfera de teroare în care funcționa administrația sovietică: teama de a spune adevărul paraliza orice posibilitate de reacție eficientă.

⁵³ V. Pasat, *Calvarul...*, pp. 192-193.

⁵⁴ A. Țăranu (coord.), *Foametea în Moldova sovietică...*, pp. 576-580 (doc. 253).

⁵⁵ Citat după: V. Guzun, *op. cit.*, p. 409.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 410.



Propaganda regimului, reluată ulterior și de o parte a istoriografiei, a atribuit foametea exclusiv secetei din anii 1945-1946 și efectelor războiului, prezentând-o ca pe un fenomen inevitabil. Documentele epocii contrazic însă această versiune. Din recolta totală a URSS din 1946 (care nu atinsese nivelul mediu anual), 11,6 milioane tone de cereale au fost utilizate pentru nevoile interne, iar restul de 5,9 milioane au fost direcționate în rezervele de stat. Dintre acestea, 1,1 milioane de tone au fost exportate. La 1 februarie 1947, rezervele de stat totalizau 10 milioane de tone de grâne – cu 1,9 milioane mai mult decât în aceeași perioadă a anului precedent⁵⁷.

Între 1946 și 1948, URSS a exportat 5,7 milioane de tone de grâu – cu peste 2 milioane mai mult decât în ultimii trei ani antebelici⁵⁸. Destinațiile principale au fost țările considerate „prieten” ale Moscovei: Bulgaria, România, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia și chiar Franța. Prin hotărârea guvernului sovietic *Cu privire la livrarea de cereale în România*, adoptată pentru perioada septembrie 1945 - mai 1946 (deci exact perioada de secetă care a condus la foametea din RSS Moldovenească), Bucureștiul urma să primească 300.000 de tone de grâne, dintre care 80.000 proveneau din RSS Moldovenească⁵⁹.

Datele prezentate în studiul de față arată fără echivoc că foametea postbelică putea fi evitată (atât în URSS în ansamblu, cât și în Moldova sovietică) dacă politica statului ar fi avut drept prioritate protejarea vieților omenești. Existau suficiente rezerve de cereale care puteau preveni catastrofa: utilizarea unei părți din grânele stocate în depozitele statului sovietic ar fi putut salva sute de mii de oameni de la moarte. Însă logica instituțională a regimului stalinist funcționa în alți parametri. În numele „victoriei socialismului” erau perpetuate politici de represiune la scară largă, inclusiv înfometarea în masă – un instrument de control social extrem de eficient. Ca și episoadele din anii 1920-1930 care au condus la Holodomorul ucrainean, tragedia din 1946-1947 nu a fost un simplu efect al secetei, ci rezultatul unei acțiuni deliberate, organizate prin politica dezechilibrată a rechizițiilor și prin refuzul de a acorda un ajutor real populației afectate. Recurgând la foamete organizată, regimul urmărea obiective politice clare: la nivel unional – reinstaurarea terorii staliniste ca mijloc de disciplinare a societății după euforia victoriei asupra fascismului; în RSS Moldovenească – accelerarea procesului de sovietizare și pregătirea condițiilor pentru colectivizarea forțată a țăranimii.

Contrastul cu Moldova românească este revelator în acest sens. Deși seceta și distrugerile provocate de război au fost comparabile, mortalitatea cauzată de foa-

⁵⁷ В. Зима, *Голод в СССР...*, p. 21.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 39.

⁵⁹ V. Pasat, *RSS Moldovenească în epoca stalinistă...*, p. 242.



mete s-a menținut la vest de Prut la nivelul câtorva mii de persoane – incomparabil mai redus decât sutele de mii de victime din RSS Moldovenească. Diferența se explică prin faptul că guvernul de la București, deși aflat sub influență sovietică, nu a avut nici timpul și nici mijloacele de a distruge complet mecanismele tradiționale de solidaritate și autoaprovizionare ale satului românesc. În plus, România a pus în aplicare un factor decisiv pentru salvarea populației, pe care autoritățile sovietice l-au respins: utilizarea ajutorului umanitar internațional, în special cel acordat de Crucea Roșie. Datorită acestor intervenții, sute de mii de oameni au fost salvați de la moartea prin inaniție.

În Uniunea Sovietică, separată de restul lumii prin „cortina de fier”, refuzul de a admite o asemenea colaborare (privită de regim ca „recunoaștere a slăbiciunii”) a închis orice cale de salvare colectivă pentru milioane de cetățeni înfometati. În 1945, URSS primise ajutor umanitar din partea Administrației Națiunilor Unite pentru Ajutor și Reabilitare (UNRRA), creată în 1943 pentru a sprijini victimele războiului. Livrările destinate Ucrainei și Belarusului au atins valori considerabile – 189 milioane, respectiv 61 milioane de dolari SUA⁶⁰. Cu toate acestea, autoritățile sovietice, preocupate să proiecteze în exterior ideea că sistemul socialist, „superior” occidentului „decadent”, este capabil să depășească pe cont propriu consecințele războiului, au limitat drastic pătrunderea asistenței internaționale către populația înfometată. În numeroase cazuri, ajutoarele au fost blocate complet sau redirectionate spre scopuri propagandistice.

Un exemplu ilustrativ este cel al Comitetului elvețian de ajutorare a copiilor sovietici afectați de război. Oficialitățile din URSS propuseseră ca beneficiari posibili ai ajutorului în hrană, îmbrăcăminte și încălțăminte două orfeline din Moldova. Atunci când Comitetul a solicitat să-l delege ca însoțitor al primului transport de ajutoare pe secretarul acestei structuri, spre a verifica situația celor două orfeline propuse și a le identifica necesitățile, guvernul de la Moscova a refuzat, invocând caracterul „inutil” al deplasării. După o corespondență de șase luni, la 26 noiembrie 1947, partea sovietică a respins definitiv oferta⁶¹. Este foarte probabil că scopul real era de a ascunde proporțiile dezastrului umanitar din Moldova. Cazul ilustrează, poate mai clar decât oricare altul, diferența fundamentală de atitudine dintre autoritățile române și cele sovietice în raport cu asistența internațională. În 1946-1947, despărțită din nou prin forță de consăngenii de peste Prut, populația RSS Moldovenești a plătit un preț cumplit pentru „privilegiul” îndoielnic de a fi cetățeni

⁶⁰ В. Зима, *Голод в России...*, http://www.fedy-diary.ru/?page_id=5799. Accesat pe 03.01.2016 (Între timp, pagina a devenit inaccesibilă; o variantă a fost arhivată automat la https://web.archive.org/web/20170702191402/https://www.fedy-diary.ru/?page_id=5799).

⁶¹ *Ibidem*.



ai Uniunii Sovietice: un tribut de sânge adus nu unui ideal umanitar, ci unei ideologii care a ales prestigiul propagandistic în locul compasiunii și al vieții omenești.

În 1947, odată cu noua recoltă, în RSS Moldovenească mortalitatea a revenit la limitele scăderii naturale a populației. Foametea și-a încetat, așadar, efectele nu datorită politicilor statului sovietic, ci exclusiv ca urmare a refacerii condițiilor naturale. Analiza atitudinii autorităților sovietice față de gospodăriile țărănești în anii 1944-1947 arată clar implicarea directă a regimului în provocarea catastrofei alimentare, prin deposdarea forțată a familiilor de minimul necesar de hrană în condițiile secetei și ale consecințelor dezastruoase ale războiului. Deși lipsa de alimente a fost declanșată de factori naturali, principalul responsabil pentru mortalitatea catastrofală a populației Moldovei sovietice rămâne regimul stalinist. Prin distrugerea sistemelor tradiționale de gestionare a crizelor și înlocuirea lor cu mecanisme de constrângere extraeconomică, statul sovietic a anulat formele accesibile de protecție socială în fața foametei. Așadar, foametea postbelică nu a fost un fenomen natural, ci un rezultat al politicilor de stat. Ea a fost „organizată” nu printr-un ordin direct, ci prin însăși logica sistemului: prin rechiziții disproporționate, refuzul ajutorului umanitar și supunerea totală a satului la imperativele ideologice ale colectivizării. Această perspectivă este confirmată și de concluziile istoricului M. Ellman, care afirmă că în 1947 au murit în primul rând cei care

nu au avut „dreptul la hrană”, cum ar fi zonele rurale. Cei care au avut acces la alimente – în mare parte aglomerațiile urbane, angajatorii ce beneficiau de porțiile oferite de stat – au supraviețuit. Decesele din cauza foametei nu au fost o consecință a unui dezastru natural, ci au fost mediate de către sistemul sovietic de guvernare. Dacă politicile puteau să fie diferite, foametea putea fi evitată în ciuda secetei aceluia an⁶².

În Moldova sovietică foametea a avut și o dimensiune politică profundă. Ea a servit drept instrument de sovietizare, de anihilare a țăranimii ne colectivizate și de creare a unei confuzii identitare: dat fiind că toate etniile conlocuitoare au trecut prin aceeași traumă, experiența putea deveni un pas către formarea unei noi identități sovietice, împărtășite. Într-o republică recent anexată, teroarea prin înfometare a funcționat ca mijloc de instaurare a fricii și de subordonare totală față de noul regim. Chiar dacă nu s-au emis directive explicite privind „organizarea” foametei, responsabilitatea sistemului rămâne incontestabilă. Înfometarea a fost una dintre principalele pârgii de transformare socială și de impunere a modelului sovietic. Tributul plătit de Moldova sovietică în anii 1946-1947 – un tribut demografic, social, identitar și moral – a fost, de fapt, prețul impus pentru restructurarea forțată a societății rurale și înlocuirea relațiilor de piață liberă cu cele ale economiei planificate.

⁶² M. Ellman, *op. cit.*, p. 620.



În acest sens, catastrofa din 1946-1947 nu a fost doar o tragedie umană, ci o strategie de transformare forțată a unei societăți: o formă de teroare sistemică prin care statul sovietic a impus un nou model de viață economică, politică și identitară. Iar faptul că la numai doi ani după această tragedie au urmat deportările masive din 1949 confirmă că foametea a fost prima etapă a aceluiași mecanism de teroare planificată, prin care regimul stalinist și-a consolidat dominația asupra unei populații recent cucerite, urmărind inclusiv ștergerea identității românești a majorității acesteia.



Activități științifice

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ „NATO și Republica Moldova – 30 de ani de parteneriat pentru pace” Chișinău, 15 martie 2024

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE “NATO and the Republic of Moldova – 30 Years of Partnership for Peace” Chișinău, 15 March 2024

Ion Coropcean,
dr. în științe politice
Agenția pentru Știință și Memorie Militară
ORCID ID: 0009-0006-2277-0577
e-mail: ion.coropcean@gmail.com

Agenția pentru Știință și Memorie Militară, în colaborare cu Fundația *Hanns Seidel* în Republica Moldova, a organizat, la 15 martie 2024, conferința științifică internațională cu tema *NATO și Republica Moldova – 30 de ani de Parteneriat pentru Pace*. La eveniment au participat ministrul apărării, Anatolie Nosatîi, ambasadorul SUA în Republica Moldova, ES Kent D. Logsdon, ambasadoarea Republicii Federale Germania, ES Margret Uebber, ambasadorul României, ES Cristian-Leon Țurcanu, ambasadorul Poloniei, ES Tomasz Kobzdej, atașați militari, cercetători științifici, istorici, reprezentanți ai mediului academic din Republica Moldova și studenți ai Academiei Militare *Alexandru cel Bun*.

În mesajul său de salut, ministrul apărării Anatolie Nosatîi a subliniat că istoria celor trei decenii de cooperare a Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică cuprinde numeroase proiecte de asistență, activități comune, instruirea militarilor moldoveni în instituții de profil din state aliate și parteneri, participarea la exerciții multinaționale, precum și schimburi de experiență în procesul de reformare a sectorului de apărare în conformitate cu standardele democratice și cele internaționale. „Toate aceste realizări sunt rezultatul unui dialog politic la nivel înalt, al receptivității și deschiderii statelor aliate și parteneri NATO, dar și al unei conlucrări eficiente între specialiștii instituțiilor de apărare. Progresele obținute confirmă că NATO este un partener strategic și de încredere pentru Republica Moldova”, a afirmat ministrul apărării.



Un mesaj special a fost transmis prin videoconferință de către secretarul general adjunct al NATO, domnul Mircea Geoană, care a menționat că parteneriatul dintre Alianță și Republica Moldova este solid și are potențial de consolidare. Dumnealui a subliniat că NATO respectă pe deplin neutralitatea constituțională a Republicii Moldova. În același timp, o relație bazată pe respectarea neutralității „nu înseamnă izolare”, ci oferă cadrul necesar pentru un dialog și o cooperare aprofundată. Mircea Geoană a reamintit că la Summitul NATO de la Vilnius, liderii Alianței au convenit să intensifice sprijinul practic și politic pentru Republica Moldova. „Susținem integrarea europeană a Republicii Moldova, iar cooperarea noastră vă va ajuta pe această cale”, a subliniat oficialul.

Referindu-se la valoarea pe care o are pentru Republica Moldova Parteneriatul pentru Pace, ambasadorul SUA, Kent D. Logsdon, l-a numit „cea mai eficientă modalitate de a avansa împreună”. El a evidențiat că relațiile dezvoltate în ultimele trei decenii dau Republicii Moldova șansa de a contribui la pacea și stabilitatea europeană, iar Statele Unite își vor continua sprijinul, ajutând-o să facă față provocărilor de azi și să construiască un viitor sigur, democratic și prosper.

Ambasadorul României, Cristian-Leon Țurcanu, a accentuat că, după cum o sugerează însuși numele Parteneriatului pentru Pace, la baza acestui program stă un angajament autentic față de securitate și stabilitate, iar cele trei decenii de colaborare au condus la beneficii vizibile pentru Republica Moldova. Oficialul și-a exprimat încrederea că NATO și statele-membre vor rămâne alături de țara noastră în consolidarea democrației și pe drumul integrării europene.

La conferință au participat cercetători și experți din Republica Moldova, România și Polonia, reprezentanți ai Oficiului de Legătură NATO la Chișinău și ai Fundației *Hanns Seidel*. Cele 11 comunicări științifice, grupate în două paneluri tematice, s-au referit la principalele dimensiuni ale cooperării dintre Republica Moldova și NATO. Primul panel – *Parteneriatul pentru Pace: programe și perspective de securitate* – a abordat impactul programelor NATO asupra modernizării sectorului de apărare și securitate, instruirii militare și consolidării rezilienței instituționale. Cel de-al doilea panel – *30 de ani de la semnarea Parteneriatului pentru Pace Republica Moldova – NATO: etape și contexte istorice* – a pus în evidență dimensiunea politico-diplomatică a cooperării și provocările generate de evoluțiile geopolitice regionale.

Concluziile discuțiilor au scos în evidență rolul Parteneriatului pentru Pace ca platformă de afirmare internațională și cadru de apropiere a instituțiilor naționale de standardele euroatlantice. Totodată, s-a subliniat că acest cadru de cooperare a contribuit la consolidarea culturii de securitate, la formarea unei elite militare și civile capabile să răspundă provocărilor contemporane și la afirmarea angajamentului Republicii Moldova pentru stabilitate și pace regională.



În cadrul conferinței a fost prezentat studiul istoriografic *Relațiile Republicii Moldova cu NATO*, realizat de dr. Valentin Burlacu, și a fost vernisată expoziția de fotografie *Republica Moldova - NATO: 30 de ani de parteneriat în consolidarea apărării naționale și stabilității internaționale*, organizată de Ministerul Apărării, cu sprijinul Ambasadei Poloniei la Chișinău.

Materialele conferinței științifice constituie o resursă de referință pentru cercetători, mediul universitar și factori de decizie, evidențiind modul în care Parteneriatul pentru Pace a contribuit la consolidarea capacităților de securitate și la apropierea Republicii Moldova de standardele și valorile europene.



Documente

MANDATELE ȘI LEGITIMAȚIILE DELEGAȚILOR LA CONGRESUL MILITARILOR MOLDOVENI DIN 20-27 OCTOMBRIE 1917

MANDATES AND CREDENTIALS OF THE DELEGATES TO THE CONGRESS OF MOLDAVIAN SOLDIERS, 20-27 OCTOBER 1917

Continuare din „Cohorta” Nr.1, 2024

Mandatul subofițerului superior Iacov Condurachi din Regimentul 40 Infanterie Rezervă

Nr. 925, 17 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „17” октября 1917 г./ № 925/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.

Mandat

Purtătorul prezentului, *s[ub]o[fițerul] s[uperior] Iacov Condurachi din Regimentul 40 Infanterie Rezervă*, este delegat la Primul Congres al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev
Secretar, *D[u]mitru Popa*

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.



Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 30/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 31. Manuscris. Traducere din limba rusă.

**Mandatul subofițerului inferior Ion Cegodari
din Regimentul 40 Infanterie Rezervă**

Nr. 956, 17 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарни- зона/ „17” октября 1917 г./ № 956/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.

Mandat

Purtătorul prezentului, *s[ub]o[fițerul] i[nferior]* Ion Cegodari din Regimentul 40 Infanterie Rezervă este delegat la Primul Congres al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev

Secretar, *D[u]mitru Popa*

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfa- turilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele tex- tului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Mențiune cu cerneală neagră în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 32/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 32. Manuscris. Traducere din limba rusă.

**Mandatul subofițerului inferior Ion Jeltovan
din Regimentul 40 Infanterie Rezervă**

Nr. 930, 17 octombrie 1917, or. Odesa



Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „17” октября 1917 г./ № 930/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.

Mandat

Purtătorul prezentului, *sl[ub]o[fițerul] i[nferior]* Ion Jeltovan din Regimentul 40 Infanterie Rezervă este delegat la Primul Congres al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev

Secretar, *D[u]mitru Popa*

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 33/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 33. Manuscris. Traducere din limba rusă.

Mandatul soldatului Mihail Roznovan din Regimentul 40 Infanterie Rezervă

Nr. 948, 17 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „17” октября 1917 г./ № 948/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.

Mandat

Purtătorul prezentului, *sol[datul]* Mihail Roznovan din Regimentul 40 Infanterie Rezervă este delegat la Primul Congres al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.



Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev [semnătura]
Secretar, D[u]mitru Popa [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Mențiune cu cerneală neagră în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 34/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 34. Manuscris. Traducere din limba rusă.

**Mandatul soldatului Vasile Pascal
din Regimentul 40 Infanterie Rezervă**

Nr. 949, 17 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „17” октября 1917 г./ № 949/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.

Mandat

Purtătorul prezentului, sol[datul] Vasile Pascal din Regimentul 40 Infanterie Rezervă este delegat la Primul Congres al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev [semnătura]
Secretar, D[u]mitru Popa [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 35/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 35. Manuscris. Traducere din limba rusă.



**Mandatul artileristului inferior Elefterie Sinicliu
din garnizoana oraşului Odesa**

Nr. 964, 17 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputaţi ai Soldaţilor, Ofiţerilor şi Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colţul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „17” октября 1917 г./ № 964/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.

Mandat

Purtătorul prezentului, *artilieristul inferior Elefterie Sinicliu** este delegat la Primul Congres al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chişinău, fapt confirmat prin semnătură şi aplicarea ştampilei.

Vicepreşedinte, praporgic [Vasile] Matveev [semnătura]

Secretar, D[u]mitru Popa [semnătura]

Ştampilă rotundă în tuş albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputaţi ai Soldaţilor şi Ofiţerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Menţiune cu cerneală neagră, în colţul drept de sus al documentului: „Nr. 36/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 36. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Mandatul soldatului Nicolae Zgârca
din Regimentul 40 Infanterie Rezervă**

Nr. 947, 17 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputaţi ai Soldaţilor, Ofiţerilor şi Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colţul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „17” октября 1917 г./ № 947/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.



Mandat

Purtătorul prezentului, sol[datul] Nicolae Zgârca din Regimentul 40 Infanterie Rezervă este delegat la Primul Congres al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev [semnătura]

Secretar, D[u]mitru Popa [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 37/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 37. Manuscris. Traducere din limba rusă.

Legitimația pușcașului Onisim Dubălari din Regimentul 15 Pușcași

16 octombrie 1917

Legitimație Nr. 9474

Prezenta este eliberată de către Regimentul 15 Pușcași Maiestatea Sa Regele Nikolai I al Muntenegrului, pușcașului Onisim Dubălari, precum că el este detașat în or. Chișinău, la congresul moldovenesc [al militarilor] de pe toate fronturile, în temeiul telefonogramei cu nr. 9231 a șef[ului] Sta[tului-Major al] Cor[pului] 40, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

„16” octombrie anul 1917. Armata activă.

Comandant int[erimar] al Regimentului 15 Pușcași Maiestatea Sa Regele Nikolai I al Muntenegrului, colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, locotenent [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș roșu a Regimentului 15 Pușcași Maiestatea Sa Regele Nikolai I al Muntenegrului, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „15 Стр[елковый] Его Величест[ва] Кор[оля] Черногор[ского] Николая I П[олка]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul stâng de sus al documentului: „Nr. 40/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 38. Original. Traducere din limba rusă.



**Legitimația caporalului Simion Cozlic
din Regimentul 15 Pușcași**

16 octombrie 1917

Legitimație Nr. 9475

Prezenta este eliberată de către Regimentul 15 Pușcași Maiestatea Sa Regele Nikola I al Muntenegrului, caporalului Simion Cozlic al aceluiași regiment, precum că el este detașat în or. Chișinău, la congresul moldovenilor de pe toate fronturile, în temeiul telefonogramei cu nr. 9231 a șef[ului] Sta[tului-Major al] Cor[pului] 40, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

„16” octombrie anul 1917. Armata activă.

Comandant int[erimar] al Regimentului 15 Pușcași Maiestatea Sa Regele Nikolai I al Muntenegrului, colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, locotenent [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș roșu a Regimentului 15 Pușcași Maiestatea Sa Regele Nikolai I al Muntenegrului, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „15 Стр[елковый] Его Величест[ва] Кор[оля] Черногор[ского] Николая I П[олка]”.

Mențiune cu cerneală neagră în colțul stâng de sus al documentului: „Nr. 41/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 39. Original. Traducere din limba rusă.

Legitimația pușcașului Pantelei Duca din Regimentul 15 Pușcași

16 octombrie 1917

Legitimație

Prezenta este eliberată de către Regimentul 15 Pușcași Maiestatea Sa Regele Nikolai I al Muntenegrului, pușcașului Pantelei Duca, precum că el este detașat în or. Chișinău, la congresul moldovenilor de pe toate fronturile, în temeiul telefonogramei cu nr. 9231 a șef[ului] Sta[tului-Major al] Cor[pului] 40, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

„16” octombrie anul 1917. Armata activă.

Comandant int[erimar] al Regimentului 15 Pușcași Maiestatea Sa Regele Nikolai I al Muntenegrului, colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, locotenent [semnătura]



Ștampilă rotundă în tuș roșu a Regimentului 15 Pușcași Maiestatea Sa Regele Nikolai I al Muntenegrului, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „15 Стр[елковый] Его Величест[ва] Кор[оля] Черногор[ского] Николая I П[олка]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul stâng de sus al documentului: „Nr. 42/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 40. Original. Traducere din limba rusă.

**Mandatul lui Vasile Casapov,
delegat de Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați
ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa**

Nr. 939, 17 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „17” октября 1917 г./ № 939/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.

Mandat

Purtătorul prezentului, *Vasile Casapov*^{*}, este delegat la Primul Congres Moldovenesc al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev [semnătura]

Secretar, D[u]mitru Popa [semnătura]

*Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfatu-
rilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele tex-
tului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный]
Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.*

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 43/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 41. Original. Traducere din limba rusă.

** În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).*



**Mandatul praporgicului Nicolae Telembici
din Regimentul 40 Infanterie Rezervă**

Nr. 971, 18 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „18” октября 1917 г./ № 971/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.

Mandat

Purtătorul prezentului, *pr[aporgicul] Nicolae Telembici** [din Regimentul 40 Infanterie Rezervă] este delegat la Primul Congres Moldovenesc al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev [semnătura]

Secretar [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 44/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 42. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Mandatul subofițerului inferior Ștefan Cârlan
din Regimentul 40 Infanterie Rezervă**

Nr. 972, 18 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „18” октября 1917 г./ № 972/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.



Mandat

Purtătorul prezentului, *s[ub]o[fișterul] i[nferior]* Ștefan Cârlan* [din Regimentul 40 Infanterie Rezervă] este detașat la Primul Congres Moldovenesc al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev [semnătura]

Secretar, D[u]mitru Popa [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 45/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 43. Original. Traducere din limba rusă.

*În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Mandatul lui Nichifor Bâcov din Comitetul Executiv Moldovenesc
al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor
din garnizoana or. Odesa**

Nr. 970, 18 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „18” октября 1917 г./ № 970/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.

Mandat

Purtătorul prezentului, *Nichifor Bâcov**, este delegat la Primul Congres Moldovenesc al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev [semnătura]

Secretar, D[u]mitru Popa [semnătura]



Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 46/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 44. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

Mandatul lui Vasile Sandu din Regimentul 40 Infanterie Rezervă

Nr. 973, 18 octombrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских, Офицерских и Матросских/ Депутатов/ Одесского гарнизона/ „18” октября 1917 г./ № 973/ г. Одесса/ Базарная 37, кв. 10/ Тел. 9-48”.

Mandat

Purtătorul prezentului, *Vasile Sandu*^{*}, este delegat la Primul Congres Moldovenesc al Militarilor Moldoveni din toată Rusia, preconizat pentru 20 octombrie a.c. în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, praporgic [Vasile] Matveev [semnătura]

Secretar, D[u]mitru Popa [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 48/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 45. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).



**Legitimația soldatului Gheorghe Galben
din Compania a 3-a a Detașamentului 460 Pedestru Herson**

Nr. 1045, 17 octombrie 1917

Ștampila de antet a Comitetului Ofițerilor și Soldaților din Detașamentul 460 Pedestru Herson, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Комитет/ Офицеров и Солдат/ 460-й/ Пешей Херсонской Дружины/ „17” октября 1917 г./ № 1045”.

Legitimație

Prezenta este eliberată soldatului Gheorghe Galben, din Compania a 3-a a Detașamentului 460 Ped[estru] Herson precum că el este delegat la congresul moldovenesc din 20 [octombrie] a.c.

Președintele comitetului [semnătura]

Secretarul comitetului [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Ofițerilor și Soldaților a Detașamentului 460 Pedestru Herson, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „ Комитет Офицеров и Солдат*/ 460-й Пешей Херсонской Дружины”.*

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 49/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 46. Manuscris. Traducere din limba rusă.

Legitimația voluntarului Toma Cecati din Divizionul 5 Artilerie Rezervă

Nr. 723, 4 septembrie 1917, or. Odesa

Antet pe formular imprimat a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Солдатских и Офицерских/ Депутатов/ сентября 4 дня 1917 года/ № 723/ г. Одесса”.

Legitimație

Purtătorul prezentei, voluntarul Toma Vasilevici Cecati, din Divizionul 5 Artilerie Rezervă este membru al Comitetului Executiv Moldovenesc al Deputaților Soldați și Ofițeri din garnizoana Odesa, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.



Pentru Președinte, praporgic S. Golban [semnătura]
Secretar, vol[untarul] D[u]mitru Popa [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Одесса/ Молдавск[ий] Исполнит[ельный] Комит[ет] Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутат[ов]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în colțul drept de sus al documentului: „Nr. 50/ 18 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 47. Original. Traducere din limba rusă.

**Legitimația praporgicului Grigore Cazaciu
din Comitetul Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor
Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român**

Nr. 121, 17 octombrie 1917

Antet pe formular imprimat Comitetului Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Исполнительный Комитет/ Совета Солдатских/ и Офицерских Депутатов/ Молдаван-Бессарабцев/ Румынского Фронта/ „17” октября 1917 года/ № 121/ Адрес: ШТАРУМ”.

Legitimație

Prezenta este eliberată praporgicului Grigore Cazaciu**, precum că el este într-adevăr membru al Comitetului Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Vicepreședinte, furierul div[iziei] [semnătura]

Pentru Secretar [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș roșu a Comitetului Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „Исполнит[ельный] Комитет Совета Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутатов Молдаван-Бессарабцев Румынск[ого] Фр[онта]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „Nr. 51/ 19 октября [1917]”.



ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 48. Original. Traducere din limba rusă.

*ШТАРУМ-Штаб Румынский Армии (abrevieri ru) – Statul Major al Armatei Române (n. ed.).

**În original Казаклиев (n. ed.).

***În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Mandatul praporgicului Vasile Țanța,
din Comietul Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor
Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român**

Nr. 108, 17 octombrie 1917

Antet pe formular imprimat a Comietului Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Исполнительный Комитет/ Совета Солдатских/ и/ Офицерских Депутатов/ Молдаван-Бессарабцев/ Румынского Фронта/ „17” октября 1917 года/ № 108”.

Mandat

Prezentul este eliberat *praporgicului Vasile Țanța**, membru al Comietului Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român, precum că el este delegat de Comitetul menționat la congresul moldovenilor de pe toate fronturile, preconizat pentru 18 octombrie** curent, în or. Chișinău.

Președinte, sublocotenent [Gheorghe] Năstase [semnătura]

Secretar, Chicerman [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș roșu a Comitetului Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „Исполнит[ельный] Комитет Совета Солдат[ских] и Офицер[ских] Депутатов Молдаван-Бессарабцев Румынск[ого] Фр[онта]”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „Nr. 52/ 19 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 49. Original. Traducere din limba rusă.

*În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Conform cu originalul. Corect la 20 octombrie (n. ed.).



**Legitimația subofițerului superior Grigore Școlnic
din Regimentul 56 Infanterie Jitomirski**

17 octombrie 1917

Legitimație

Purtătorul prezentei, *sub[ofițerul] sup[erior] Grigore Școlnic**, din Regimentul 56 Inf[anterie] Jitomirski, este într-adevăr detașat în *or. Chișinău la Congresul Militarilor Moldoveni*, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale. Urmează să se prezinte în regiment nu mai târziu de „___”^{***} octombrie anul curent.

Temei: *Dispoziția nr. 10278 din 15 octombrie a.c. a șef[ului] Statului Major al Diviziei 14 Infanterie.*

„17” octombrie anul 1917. În campanie.

Comandant int[erimar] al Regimentului 56 Infanterie Jitomirski, colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, ștabs-căpitan [semnătura] Rudnițki

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Regimentului 56 Infanterie Jitomirski a Majestății Sale Marele Principe Nikolai Nikolaevskici, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „56-й Пехотный Житомирский Его Императорского Величества Великого Князя Николая Николаевича Полк”.

Mențiune cu creion simplu, pe lateral stângă, vertical al filei: „Nr. 53/ 19 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 50. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Data nu a fost completată (n. ed.).

**Legitimația caporalului Ion Mitirici
din Compania a 10-a a Regimentului 134 Infanterie Feodosia**

16 octombrie 1917

Legitimație Nr. 14367

Prezenta este eliberată de către Regimentul 134 Inf[anterie] *caporalului Ion Mitirici, din Compania a 10-a** precum că el este într-adevăr detașat în *or. Chișinău, ca delegat la congresul moldovenilor.*

Fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale a regimentului.
Termenul de întoarcere din delegație – 25 octombrie anul 1917.



„16” octombrie 1917. Armata activă.

Comandant int[erimar] al Regimentului 134 Infanterie Feodosia, colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, ştabs-căpitan [semnătura]

Ştampilă rotundă în tuş roşu a Regimentului 134 Infanterie Feodosia, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „134-ый Пехотный Феодосийский Полк”.

Menţiune cu cerneală neagră în partea stângă de sus a filei: „Nr. 54/ 19 октября [1917]”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 51. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

Legitimaţia pionierului Mihail Popa din Compania Geniu Independentă a Diviziei a 14-a Infanterie

17 octombrie 1917

Legitimaţie Nr. 1224

Purtătorul prezentei, pionierul Mihail Popa, din Compania Geniu a Diviziei 14 Infanterie este detaşat la congresul reprezentanţilor tuturor organizaţiilor moldoveneşti în or. Chişinău, fapt confirmat prin semnătură şi aplicarea ştampilei oficiale.

Temei: Dispoziţia nr. 10278 din 15 octombrie a.c. a şef[ului] Statului Major al Diviziei 14 Infanterie.

„17” octombrie anul 1917. Armata activă.

Comandantul companiei, ştabs-căpitan [semnătura]

Secretar, funcţionar pe timp de război [semnătura]

Ştampilă rotundă în tuş albastru a Companiei Geniu, Divizia 14 Infanterie, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „Отдельная Инженерная Рота 14 Пехотной Дивизии”.

Menţiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „Nr. 55/19.X. [19]17”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 52. Manuscris. Traducere din limba rusă.



**Legitimația furierului Dumitru Plătică,
reprezentant al ofițerilor și marinarilor Flotei Mării Negre**

Nr. 201, 19 octombrie 1917, or. Sevastopol

Ștampila de antet a Comitetului Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Marinariilor, Soldaților și Ofițerilor din or. Sevastopol, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Исполнительный Комитет/ Совета Солдатских/ и/ Офицерских Депутатов/ октября „19” дня 1917 года/ № 201/ г. Севастополь”.

Legitimație

Purtătorul prezentei *furierul Dumitru Plătică**, este membrul Sfatului Moldovenesc al Marinarilor, Soldaților și Ofițerilor, delegat de către comitet în or. Chișinău pentru participarea la congresul militar al moldovenilor, ca reprezentant al ofițerilor și marinarilor Flotei Mării Negre.

Fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

Președinte, [plutonier-major, Vasile] Palamari [semnătura]

Secretar, D[umitru] Plătică [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfatului de Deputați ai Marinarilor, Soldaților și Ofițerilor din or. Sevastopol, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Севастополь/ Молдавский Исполнительный Комитет Совета Матросских/ Солдатских и Офицерских Депутатов”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „Nr. 56/19.X. [19]17”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 53. Original. Traducere din limba rusă.

*În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Dispoziția comandantului Regimentului 57 Modlinski
privind delegarea praporgicului Crabcievski
la Congresul Militarilor Moldoveni**

Nr. 18072, 15 octombrie 1917, or. Sevastopol

Ștampila de antet a comandantului Regimentului 57 Modlinski, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Командир/ 57-го Модлинского/ Совета/ Генерал-Адъютанта/ Корнилова Полка/ В части строевой/ октября 15 дня 1917 года/ № 18072/ г. Севастополь”.



Praporgicului Crabcievschi,
Vă ordon ca, la primirea prezentei, să plecați spre or. Chișinău, la congresul moldovenesc al basarabenilor, fixat pentru 18 octombrie anul curent.

Raportați privind plecarea.

Colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, ștabs-căpitan [semnătura]

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „19.X. [1917]/ Nr. 59 и 60”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 54. Original. Traducere din limba rusă.

Raportul financiar a subofițerului inferior Ion Cebotari și a 12 soldați din Regimentul 11 Geniu Ujinski

Carnet de venituri și cheltuieli.

Pentru notarea sumelor eliberate din partea Regimentului Geniu 11 Împăratul Nikolai I.

Diurna pentru drum a sub[ofițerului] inf[erior] Ion Cebotari însoțit de 12 soldați*, detașați în or. Chișinău la Congresul Central Moldovenesc.

Temei: Telegrama cu nr. 1452 a Comitetului Director 4.

Eliberat: „17” octombrie anul 1917

Nr. 6458

Venit	Suma	
	Rub.	Cop[eici]
Eliberat subof[ițerului] inf[erior] Ion Cebotari diurna pentru 13 soldați pentru 2 zile de pe 18 până pe 20 octombrie a.c. calculând pe zi pentru fiecare soldat 1 rub[le] 18 cop[eici]	30	68
Și bani speciali pentru diurnă, calculând pe zi câte 60 cop[eici] de persoană, conform hotărârii nr. 612 din anul 1917 a Comandantului Suprem	15	60
Total	46	28
Șeful unității economice, locotenent-colonel [semnătura]		
Secretar int[erimar], funcționar pe timp de război [semnătura]		



[Gradul, numele și prenumele soldaților Regimentului 11 Infanterie:

1. Subofițerul Inferior Ion Cebotari
2. Soldatul Machei Șatravca
3. [Soldatul] Gheorghe Lupa
4. [Soldatul] Constantin Avramov*
5. [Soldatul] Isidor Chioru
6. [Soldatul] Ion Barbov
7. [Soldatul] Petru Ghețiu
8. [Soldatul] Gheorghe Lazăr
9. [Soldatul] Gheorghe Mihailov
10. [Soldatul] Mihail Pâdațchi
11. [Soldatul] Vasile Napțea
12. [Soldatul] Gheorghe Popov
13. [Soldatul] Vasile Dicenco]

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de jos a filei: „Nr. 61-73”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 55; Idem d. 40, f. 38-38v, f. 157-157v .

Original. Traducere din limba rusă.

**Legitimația subofițerului superior Andrei Bulat
din Regimentul Pușcași al Diviziei a 8-a Cavalerie**

17 octombrie 1917

Legitimație Nr. 239

Purtătorul prezentei este într-adevăr s_{ub}o_{fi}ț_{er}ul s_up_{er}ior Andrei Bulat* din Regimentul Pușcași al Diviziei 8 Cavalerie, detașat în or. Chișinău la congresul moldovenilor-basarabeni, fapt confirmat prin semnătură.

Președintele comitetului regimentului/ s_{ub}o_{fi}ț_{er} i_nf_{er}ior [semnătura]
Secretar-adjunct, locotenent

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Regimentului Pușcași, Divizia a 8 Cavalerie, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „Полковой Комитет/ Стрелкового Полка 8-ой Кавалерийской Дивизии”.

Confirm semnăturile autografe ale președintelui și secretarului-adjunct prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

Comandantul Regimentului Pușcași al Diviziei 8 Cavalerie/ locotenent-colonel [semnătura]



Adjutantul regimentului, locotenent [semnătura]
„17” octombrie anul 1917

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Regimentului Pușcași, Divizia a 8 Cavalerie, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „Стрелковый Полк 8-ой Кавалерийской Дивизии”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „19.X. [19]17/ Nr. 74”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 60. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Legitimația artileristului superior Iacov Caminschi
din Bateria 1 a Brigăzii a 14-a Artilerie**

17 octombrie 1917

Legitimație Nr. 6091

Purtătorul prezentei este într-adevăr *artil[eristul] sup[erior] Iacov Caminschi**, din Bateria 1 a Brigăzii 14 Artilerie, trimis de mine, pe baza dispoziției cu nr. 10278 din 15 octombrie a *șef[ului] Sta[tului-Major al] Div[iziei] 14 în or. Chișinău la congresul moldovenilor, preconizat pentru 20 octombrie curent*, pe un termen de până la 27 octombrie anul 1917, fapt pe care îl confirm prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

Octombrie în „17” zile anul 1917.

Comandant int[erimar] al Brigăzii 14 Artilerie, locotenent-colonel [semnătura]
Pentru Adjutantul brigăzii, praporgic [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Brigăzii 14 Artilerie, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „14-ая Артиллерийская Бригада”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „19.X. [1917]/ Nr. 75”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 61. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).



**Legitimația artileristului superior Petru Rotari
din Bateria 3 a Brigăzii a 14-a Artilerie**

17 octombrie 1917

Legitimație Nr. 6089

Purtătorul prezentei este într-adevăr *artil[eristul] sup[erior] Petru Rotari din Bateria a 3-a** a Brigăzii 14 Artilerie, trimis de mine, pe baza dispoziției nr. 10278 din 15. X a.c. a șef[ului] Sta[tului-Major al] Div[iziei] 14 în or. Chișinău la congresul moldovenilor, preconizat pentru 20. X. a.c., pe un termen de până la 27 octombrie anul 1917, fapt pe care îl confirm prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

Octombrie în „17” zile anul 1917.

Comandant int[erimar] al Brigăzii 14 Artilerie, locotenent-colonel [semnătura]
Pentru adjutantul brigăzii, praporgic [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Brigăzii 14 Artilerie, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „14-ая Артиллерийская Бригада”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „19.X. [1917]/ Nr. 76”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 62. Original. Traducere din limba rusă.

*În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Legitimația servantului ochitor Zaharia Lefter
din Bateria 4 a Brigăzii a 14-a Artilerie**

17 octombrie 1917

Legitimație Nr. 6088

Purtătorul prezentei este într-adevăr *servantul-ochitor Zaharia Lefter, din Bateria a 4-a** a Brigăzii 14 Artilerie, trimis de mine, pe baza dispoziției nr. 10278 din 15. X a.c. a șef[ului] Sta[tului-Major al] Div[iziei] 14 în or. Chișinău la congresul moldovenilor, preconizat pentru 20. X. a.c., pe un termen de până la 27 octombrie anul 1917, fapt pe care îl confirm prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

Octombrie în „17” zile anul 1917.

Comandant int[erimar] al Brigăzii 14 Artilerie, locotenent-colonel [semnătura]
Pentru adjutantul brigăzii, praporgic [semnătura]



Ștampilă rotundă în tuș albastru a Brigăzii 14 Artilerie, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „14-ая Артиллерийская Бригада”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „19.X. [1917]/ Nr. 77”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 63. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Legitimația artileristului inferior Feodosie Druc
din Bateria a 2-a a Brigăzii a 14-a Artilerie**

17 octombrie 1917

Legitimație Nr. 6090

Purtătorul prezentei este într-adevăr *artil[eristul] inf[erior] Feodosie Druc*, din Bateria a 2-a* a Brigăzii 14 Artilerie, trimis de mine, pe baza dispoziției nr. 10278 din 15. X a.c. a șe[fului] Sta[tului-Major al] Div[iziei] 14 în or. Chișinău la congresul moldovenilor, preconizat pentru 20. X. a.c., pe un termen de până la 27 octombrie anul 1917, fapt pe care îl confirm prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

Octombrie în „17” zile anul 1917.

Comandant int[erimar] al Brigăzii 14 Artilerie/ locotenent-colonel [semnătura]
Pentru adjutantul brigăzii, praporgic [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Brigăzii 14 Artilerie, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „14-ая Артиллерийская Бригада”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „19.X. [1917]/ Nr. 78”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 64. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

**Legitimația bombardierului Simion Coadă (Codă)
din Bateria a 6-a a Brigăzii a 14-a Artilerie**

17 octombrie 1917

Legitimație Nr. 6086

Purtătorul prezentei este într-adevăr *bombardierul Simion Coda [Coadă]*, din Bateria a 6-a* a Brigăzii 14 Artilerie trimis de mine, pe baza dispoziției nr. 10278 din 15. X a.c. a șe[fului] Sta[tului-Major al] Div[iziei] 14 în or. Chișinău la congresul



moldovenilor, preconizat pentru 20. X. a.c., pe un termen de până la 27 octombrie anul 1917, fapt pe care îl confirm prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

Octombrie în „17” zile anul 1917.

Comandant int[erimar] al Brigăzii 14 Artilerie, locotenent-colonel [semnătura]

Pentru Adjutantul brigăzii, praporgic [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Brigăzii 14 Artilerie, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „14-ая Артиллерийская Бригада”.

Mențiune cu cerneală neagră în partea dreaptă de sus a filei: „19.X. [1917]/ Nr. 79”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 65. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

Legitimația praporgicului Nazâr-Ceban din Regimentul 60 Infanterie Zamosțki

17 octombrie 1917

Legitimație Nr. 9765

Purtătorul prezentei, *praporgicul Nazâr-Ceban** din Regimentul 60 Infanterie Zamosțki, este detașat în or. Chișinău la congresul moldovenilor, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

Valabil până la: „___”*** anul 1917.

„17” octombrie anul 1917.

Pentru Comandantul int[erimar] al Regimentului 60 Infanterie Zamosțki, căpitan [semnătura]

Pentru Adjutantul regimentului, funcționar pe timp de război [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Regimentului 60 Infanterie Zamosțkii, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „60-ый Пехотный Замосецкий Полк”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea stângă de jos a filei: „19.X. [19]17/ Nr. 80”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 66. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

** Data și luna nu a fost completată (n. ed.). (n. ed.).



**Mandatul soldatului Petru Pelepciuc
din Detașamentul 5 Miliție de Intervenție Rapidă din Basarabia**

Nr. 218, 17 octombrie 1917, or. Soroca

Ștampila de antet a șefului Detașamentului 5 Miliție de Intervenție Rapidă din Basarabia, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Начальник/ 5-го/ Летучего Милиционного/ Отряда/ „17” октября 1917 г./ № 218/ г. Сороки”.

Mandat

Prezentul este eliberat soldatului *Petru Pelepciuc*, din Detașamentul 5 Miliția de Intervenție Rapidă [din Basarabia], precum că el a fost ales din partea detașamentului la congresul ce va fi deschis la 28** octombrie a.c., în or. Chișinău, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Praporgic [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Detașamentului 5 al Miliției de Intervenție Rapidă din or. Soroca, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Сороки/ Бес[сарабская] Губ[ерния]/ 5-ый Летучий Милиционный Отряд”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea dreaptă de sus a filei: „19.X. [19]17/ Nr. 81”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 67. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

** Conform cu originalul. Corect 20 octombrie.

**Legitimația artileristul inferior Petru Fucedji
din Bateria a 5-a a Brigăzii 14 Artilerie**

17 octombrie 1917

Legitimație Nr. 6087

Purtătorul prezentei este într-adevăr artiler[istul] inf[erior] Petru Fucedji din Bateria a 5-a a Brigăzii 14 Artilerie, trimis de mine, *pe baza dispoziției nr. 10278 din 15. X a.c. a șef[ului] Sta[tului]-Major al Div[iziei] 14 în or. Chișinău la congresul moldovenilor, preconizat pentru 20. X. a.c., pe un termen de până la 27 octombrie anul 1917, fapt pe care îl confirm prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.*

Octombrie în „17” zile anul 1917.

Comandant int[erimar] al Brigăzii 14 Artilerie, locotenent-colonel [semnătura]
Pentru Adjutantul brigăzii, praporgic [semnătura]



Ștampilă rotundă în tuș albastru a Brigăzii 14 Artilerie, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „14-ая Артиллерийская Бригада”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea stângă de sus a filei: „19.X. [19]17/ Nr. 82”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 68. Original. Traducere din limba rusă.

**Legitimația locotenentului Valentin Prahnițchi
din Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați
ai Marinarilor, Soldaților și Ofițerilor din orașul Sevastopol
Nr. 206, 9 octombrie 1917, or. Sevastopol**

Ștampila de antet a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Marinarilor, Soldaților și Ofițerilor din or. Sevastopol, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Молдавский/ Исполнительный Комитет/ Совета/ Матросских, Солдатских и Офицерских/ Депутатов/ октября 9 дня 1917 г./ № 206/ г. Севастополь”.

Legitimație

Purtătorul prezentei locotenentul [Valentin] Prahnițchi*, este membrul Sfatului Moldovenesc al Marinarilor, Soldaților și Ofițerilor, delegat de către comitet în or. Chișinău pentru participare la congresul militar al moldovenilor, ca reprezentat din partea ofițerilor și marinarilor Flotei Mării Negre.

Fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei.

Președinte, [plutonier-major, Vasile] Palamari [semnătura]

Secretar, [Dumitru] Plătică [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Comitetului Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Marinarilor, Soldaților și Ofițerilor din or. Sevastopol, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „г. Севастополь/ Молдавский Исполнительный Комитет Совета Матросских, Солдатских и Офицерских Депутатов”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea stângă de sus a filei: „19.X. [19]17/ Nr. 83”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 69. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).



**Legitimația magazionerilor Ion Gâdei și Teodor Lefter,
a bombardierilor Ion Țopa și Ștefan Blașcic din Divizionul 8
al Parcului de Artilerie de Mortiere**

Nr. 2952, 17 octombrie 1917

Ștampila de antet a comandantului Divizionului 8 Parcul de Artilerie de Mortiere, în colțul stâng de sus al filei, cu legenda în limba rusă: „Командир/ 8-го Мортирного Паркового/ Артиллерийского Дивизиона/ Часть строевая/ октября 17 дня 1917 г./ № 2952/ Действ[ующая] армия”.

Legitimație

Purtătorii prezentei, soldații Divizionului 8 al Parcului de Artilerie de Mortiere, magazionerii Ion Gâdei, Teodor Lefter și bombardierii Ion Țopa și Ștefan Blașcic, sunt detașați în or. Chișinău la congresul moldovenilor, în calitate de aleși ai soldaților moldoveni ai divizionului, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

Locotenent-colonel [semnătura]

Adjutantul divizionului, locotenent [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Divizionului 8 al Parcului de Artilerie de Mortiere, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „8-й Мортирный Парковый Артиллер[ийский] Дивизион”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea stângă de sus a filei: „19.X. [19]17/ Nr. 84, 85, 86, 87”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 70. Original. Traducere din limba rusă.

Legitimația artileristului superior Ion Munteanu din Brigada 34 Artilerie

17 octombrie 1917

Legitimație Nr. 3

Prezenta este eliberată de către Comitetul Divizionului Moldovenesc *artileristului superior Munteanu din Brigada 34 Artilerie**, precum că el este delegat în or. Chișinău la Congresul Militarilor Moldoveni.

Fapt pe care îl confirm prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

„17” octombrie anul 1917.

Președinte, praporgic [semnătura]



Secretar, furier superior [semnătura]

Stampilă rotundă în tuș albastru a Brigăzii 34 Artilerie, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „34-ая Артиллерийская Бригада”.

Mențiune cu cerneală neagră, în partea stângă de sus a filei: „19.X. [19]17/ Nr. 88”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 71. Original. Traducere din limba rusă.

**În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).*

Legitimația bombardierului Pantelimon Vatamanu din Brigada 34 Artilerie

17 octombrie 1917

Legitimație Nr. 2

Prezenta este eliberată de către Comitetul Divizionului Moldovenesc *bombardierului Vatamanu din Brigada 34 Artilerie**, precum că el este delegat în or. Chișinău la Congresul Militarilor Moldoveni.

Fapt pe care îl confirm prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale.

„17” octombrie anul 1917.

Președinte, praporgic [semnătura]

Secretar, furier superior [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Brigăzii 34 Artilerie, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „34-ая Артиллерийская Бригада”.

Mențiune cu cerneală neagră în partea stângă de sus a filei: „19.X. [19]17/ Nr. 89”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 72. Original. Traducere din limba rusă.

**În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).*

Legitimația subofițerului superior Anastasie Muntean din Regimentul 56 Infanterie Jitomir

17 octombrie 1917

Legitimație

Purtătorul prezentei, *sub[ofițerul] sup[erior] Anastasie Muntean**, din Regimentul 56 Infanterie Jitomir, este într-adevăr detașat în or. Chișinău la Congresul



Militarilor Moldoveni, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale. Urmează să se prezinte în regiment nu mai târziu de „__”^{*} anul curent.

Temei: *Dispoziția nr. 10278 din 15. X. a.c. a șef[ului] Sta[tului-Major al] Div[iziei] 14.*

„17” octombrie anul 1917. În campanie.

Comandant int[erimar] al Regimentului 56 Inf[anterie] Jitomir, colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, ștabs-căpitan Rudnițki [semnătura]

*Ștampilă rotundă în tuș albastru a a Regimentului 56 Infanterie Jitomirski a Majestății Sale Marele Principe Nikolai Nikolaevskici, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „*56-й Пехотный Житомирский Его Императорского Величества Великого Князя Николая Николаевича Полкъ”.*

Mențiune cu cerneală neagră, în partea stângă de sus a filei: „19.X- [19]17/ Nr. 90”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 73. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

** Data și luna nu a fost completată (n. ed.).

Legitimația soldatului Mihail Rotari din Regimentul 56 Infanterie Jitomir

17 octombrie 1917

Legitimație

Purtătorul prezentei, *soldatul Mihail Rotari*^{*} din Regimentul 56 Infanterie Jitomir, este într-adevăr detașat în *or. Chișinău la Congresul Militarilor Moldoveni*, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale. Urmează să se prezinte în regiment nu mai târziu de „__”^{**} anul curent.

Temei: *Dispoziția nr. 10278 din 15. X. a.c. a șef[ului] Sta[tului-Major al] Div[iziei] 14.*

„17” octombrie anul 1917. În campanie.

Comandant int[erimar] al Regimentului 56 Inf[anterie] Jitomir, colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, ștabs-căpitan Rudnițki [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Regimentului 56 Infanterie Jitomirski a Majestății Sale Marele Principe Nikolai Nikolaevskici, cu stema Imperiului Rus, la



finele textului, cu legenda în limba rusă: „56-й Пехотный Житомирский Его Императорского Величества Великого Князя Николая Николаевича Полк”. Mențiune cu cerneală neagră, în partea stângă de sus a filei: „19.X- [19]17/ Nr. 91”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 74. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

** Data și luna nu a fost completată (n. ed.).

**Legitimația subofițerului inferior Nicolae Meșină
din Regimentul 56 Infanterie Jitomir**

17 octombrie 1917

Legitimație

Purtătorul prezentei, s[ub]of[ițerul] inf[erior] Nicolae Meșină* din Regimentul 56 Infanterie Jitomir, este într-adevăr detașat în or. Chișinău la Congresul Militarilor Moldoveni, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale. Urmează să se prezinte în regiment nu mai târziu de „___”** anul curent.

Temei: Dispoziția nr. 10278 din 15. X. a.c. a șef[ului] Sta[tului-Major al] Div[iziei] 14.

„17” octombrie anul 1917. În campanie.

Comandant int[erimar] al Regimentului 56 Inf[anterie] Jitomir, colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, ștabs-căpitan Rudnițki [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Regimentului 56 Infanterie Jitomirski a Majestății Sale Marele Principe Nikolai Nikolaevskici, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „56-й Пехотный Житомирский Его Императорского Величества Великого Князя Николая Николаевича Полк”. Mențiune cu cerneală neagră, în partea stângă de sus a filei: „19.X- [19]17/ Nr. 92”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 75. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

** Data și luna nu a fost completată (n. ed.).



**Legitimația soldatului Nichifor Miron
din Regimentul 56 Infanterie Jitomir**

17 octombrie 1917

Legitimație

Purtătorul prezentei, *soldatul Nichifor Miron** din Regimentul 56 Infanterie Jitomir, este într-adevăr detașat în *or. Chișinău la Congresul Militarilor Moldoveni*, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale. Urmează să se prezinte în regiment nu mai târziu de „___”^{***} anul curent.

Temei: *Dispoziția nr. 10278 din 15. X. a.c. a șef[ului] Sta[tului-Major al] Div[iziei] 14.*

„17” octombrie anul 1917. În campanie.

Comandant int[erimar] al Regimentului 56 Inf[anterie] Jitomir, colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, ștabs-căpitan Rudnițki [semnătura]

Ștampilă rotundă în tuș albastru a Regimentului 56 Infanterie Jitomirski a Majestății Sale Marele Principe Nikolai Nikolaevskici, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „56-й Пехотный Житомирский Его Императорского Величества Великого Князя Николая Николаевича Полк”. Mențiune cu cerneală neagră, în partea stângă de sus a filei: „19.X- [19]17/ Nr. 93”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 76. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

** Data și luna nu a fost completată (n. ed.).

**Legitimația soldatului Andrei Morari
din Regimentul 56 Infanterie Jitomir**

17 octombrie 1917

Legitimație

Purtătorul prezentei, *soldatul Andrei Morari** din Regimentul 56 Infanterie Jitomir, este într-adevăr detașat în *or. Chișinău la Congresul Militarilor Moldoveni*, fapt confirmat prin semnătură și aplicarea ștampilei oficiale. Urmează să se prezinte în regiment nu mai târziu de „___”^{***} anul curent.

Temei: *Dispoziția nr. 10278 din 15. X. a.c. a șef[ului] Sta[tului-Major al] Div[iziei] 14.*

„17” octombrie anul 1917. În campanie.



Comandant int[erimar] al Regimentului 56 Inf[anterie] Jitomir, colonel [semnătura]

Adjutantul regimentului, ştabs-căpitan Rudniţki [semnătura]

Ştampilă rotundă în tuş albastru a Regimentului 56 Infanterie Jitomirski a Majestăţii Sale Marele Principe Nikolai Nikolaevskici, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă: „56-й Пехотный Житомирский Его Императорского Величества Великого Князя Николая Николаевича Полк”. Menţiune cu cerneală neagră, în partea stângă de sus a filei: „19.X- [19]17/ Nr. 95”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 77. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

** Data şi luna nu a fost completată (n. ed.).

Legitimaţia subofiţerului inferior Andrei Popa din Regimentul 60 Infanterie Zamoştchi

17 octombrie 1917

Legitimaţie Nr. 9765

Purtătorul prezentei, s[ub]of[iţerul] inf[erior] Andrei Popa* din Regimentul 60 Infanterie Zamoştchi, este detaşat în or. Chişinău la congresul moldovenilor, fapt confirmat prin semnătură şi aplicarea ştampilei oficiale.

Valabil până la: „___”** anul 1917.

„17” octombrie [anul] 1917.

Pentru Comandantul int[erimar] al Regimentului 60 Infanterie Zamoştchi, căpitan [semnătura]

Pentru Adjutantul brigăzii, funcţionar pe timp de război [semnătura]

Ştampilă rotundă în tuş albastru a Regimentului 60 Infanterie Zamoştchi, cu stema Imperiului Rus, la finele textului, cu legenda în limba rusă. „60-й Пехотный Замосцкий Полк”.

Menţiune cu cerneală neagră, în partea stângă de sus al documentului: „19.X- [19]17/ Nr. 96”.

ANRM, Fond 727, inv. 2, d. 39, f. 78. Original. Traducere din limba rusă.

* În document cuvintele scrise cu aldine au fost introduse cu cerneală (n. ed.).

** Data şi luna nu a fost completată (n. ed.).

(Va urma)

Adresa redacției:
or. Chișinău MD 2001
strada Tighina, 47
tel: +373 (22) 22 30 34
e-mail: istorie_militara@yahoo.com
www.istoriamilitara.md

COHORTĂ (lat. Cohors, -tis) - 1. Unitate de pedestrași în armata romană, formată din provinciali fără cetățenie romană (în Dacia inclusiv și geto-daci), cu un efectiv reprezentând a zecea parte dintr-o legiune; 2. Unitate militară în Republica Populară Moldovenească (1917-1918).

ISSN 2953-6847

